

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SINIRAŞAN SU SORUNU VE GÜVENLİK OLGUSU: ORTA
DOĞU ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şerife Filiz CUMBUL

Danışman: Doç. Dr. Zafer AKBAŞ

Düzce

Mayıs, 2019

ÖNSÖZ

Sınıraşan Su Sorunu Ve Güvenlik Olgusu: Orta Doğu Örneği isimli tez çalışması, su olmaz ise yaşamın devam edemeyeceği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Tarihte olduğu gibi günümüzde de önemini koruyan su ülkeler arasında geçmişten günümüze uygarlığı temsil edişi, yeterli miktarda suya sahip olan ülkelerin diğer ülkelere karşı stratejik, ekonomik ve politik açıdan üstünlükler sağlaması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Dünya üzerinde su, bölgeler arasında eşit dağılmamaktadır ve su paylaşım sorunlarına hatta çatışmalara neden olmaktadır. Orta Doğu Bölgesi dünyada su sorununun en çok yaşandığı bölgelerden birisidir. Özellikle Orta Doğu'daki aktörler arasında sınıraşan suların paylaşımı ve kullanımı konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıklar çalışmamızın konusu gereği ayrıntılı şekilde incelenmeye değer bulunmuştur.

Tez çalışması süresince desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Zafer AKBAŞ'a teşekkür ederim.

Şerife Filiz CUMBUL

ÖZET

SINIRAŞAN SU SORUNU VE GÜVENLİK OLGUSU: ORTA DOĞU ÖRNEĞİ

CUMBUL, Şerife Filiz

Yüksek Lisans, Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zafer AKBAS

2019, 125 Sayfa

Su canlıların yaşaması için en önemli doğal kaynaktır. Su, aynı zamanda medeniyet demektir. Çünkü ilk uygarlıklar su kaynaklarının olduğu yerlerde gelişmiştir. Su sanılanın aksine aslında kıt bir kaynaktır. Tarım ve sanayi alanında artan kullanımı, iklim değişikliği, artan nüfus ve ülkelerin su konusundaki politikaları su sorununa neden olmaktadır. Ortadoğu coğrafi açıdan kurak bir iklime sahiptir ve suya en çok ihtiyacı olan bölgelerden biridir. Küresel aktörlerin bölgede ki etkisi ve siyasi istikrarsızlık su sorununu karmaşık hale getirmiştir.

Dünya üzerinde birden fazla ülke sınırından geçen akarsular yani sınıraşan sular aktörler arasında su paylaşım ve kullanım sorunlarına neden olabilir. Orta Doğu Bölgesi özellikle sınıraşan suların paylaşımı ve kullanımından kaynaklanan uyuşmazlıkların yaşandığı bölgelerdendir. Bu durum bölge ülkelerinin geleceği için endişe uyandırmaktadır. Su, ekonomik, stratejik ve güç unsuru olarak ülkelerin güvenliği açısından günümüzde daha da önemli hale gelmiştir.

Sınıraşan Su Sorunu Ve Güvenlik Olgusu: Orta Doğu Örneği isimli bu tez çalışması su sorununun dünyada en çok yaşandığı bölgelerden biri olan Orta Doğu Bölgesi ve bölgede olabileceği öngörülen özellikle sınıraşan sulardan kaynaklı çatışmaların neden sonuç ilişkisini incelemek amacıyla yapılmıştır ve araştırmada

nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ortadoğu bölgesi stratejik, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da geçmişten günümüze hep gündemde olmuştur. Dünyada suya en çok ihtiyaç duyan bölgelerdendir. Karmaşanın bitmediği bölgede su artık petrolden daha önemlidir. Sonuç olarak Orta Doğu'da sınıraşan sulardan kaynaklanan uyuşmazlıklar devam ederse gelecek yıllarda bölgede su savaşlarına neden olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Su, Sınıraşan Su, Orta Doğu, Nehir, Güvenlik

ABSTRACT

TRANSBOUNDARY WATER PROBLEM AND SECURITY PHENOMENON: THE CASE OF MIDDLE EAST

CUMBUL, Şerife Filiz

Postgraduate, Department Of Total Quality Management

Thesis Advisor: Assoc. Dr. Zafer AKBAŞ

2019, 125 Pages

Water is the most important natural resource for living things. Water also means civilization. Because the first civilizations have developed in places where water resources. Unlike water, the water is actually a scarce resource. Growing of agriculture and industry, climate change, increasing population and water policies of countries cause water problem. The Middle East has a geographically dry climate and is one of the regions where water is most needed. The effect of global actors in the region and political instability have complicated the water problem.

Rivers crossing the border of more than one country in the world, so transboundary waters can cause water sharing and usage problems among actors. The Middle East Region is one of the regions where conflicts arising from the sharing and use of transboundary waters are experienced. This situation arouse anxiety for the future of the countries in the region. Water has become even more important today in terms of the security of countries as an economic, strategic and strength element.

This study, which is named Transboundary Water Problem And Security Phenomenon:The Case Of Middle East investigated the cause and effect relationship of the conflicts arising from the transboundary waters which is expected to be in the

Middle East Region and the region, of the water problem in the world. Qualitative research method was used in the research. The Middle East region has been on the agenda from the past to the present day in terms of strategic, economic as well as politically. The region most needed water in the world. Water is more important than petrol in endless complex region. As a result of conflicts arising considered from transboundary waters in the Middle East continues water wars would be in the region throughout coming years.

Key Words: Water, Transboundary Water, Middle East, River, Security.

İTHAF

Tez çalışmamı Türk bilim dünyasına ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
İTHAF.....	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL BOYUTUYLA SU	4
1.KURAMSAL BOYUT	4
1.1.Realist Teori ve Su.....	4
1.2.Neorealist Teori ve Su	11
2.SUYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BOYUT.....	15
2.1.Ulusal Sular	15
2.2.Uluslararası Sular.....	16
2.3.Ortak Sular	17
2.4.Sınır Oluşturan Sular.....	17
2.5.Sınıraşan Sular	18
2.6.Kıyıdaş Ülkeler	19
2.7.Su Havzası.....	20
3.SU KAYNAKLARININ GELECEĞİ SORUNSAI VE STRATEJİK KAYNAK OLARAK SU.....	21
3.1.Su Kaynaklarının Durumu ve Orta Doğu.....	21
3.2.Hayat Kaynağı Olarak Su	24
3.3.Stratejik Kaynak Olarak Su.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA SU SORUNU VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN SU POLİTİKASI.....	29
1.ULUSLARARASI HUKUKTA SU SORUNU VE DOKTRİNLER.....	29
1.1.Mutlak Egemenlik Doktrini (Harmon Doktrini).....	30
1.2.Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini	31
1.3.Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini	32
1.4.Akılcı, Hakça ve Optimum Kullanım Doktrini	33
1.5.Sınırlı Bölgesel Hükümlerlik Doktrini	34
1.6.Uluslararası Suların Ortak İdaresi Doktrini	34
2.ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN SU POLİTİKASI.....	34
2.1.Birleşmiş Milletler	36
2.2.Dünya Bankası.....	42
2.3.Uluslararası Para Fonu.....	47
2.4.Avrupa Birliği ve Su Çerçeve Direktifi	48
2.5.İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Su Faaliyetleri.....	54
2.6.Dünya Su Konseyi	58
2.7.Dünya Su Forumları	60
2.8.Uluslararası Su Kaynakları Birliği.....	67
2.9.Küresel Su Ortaklığı	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SU ÇATIŞMALARI VE ORTA DOĞU	70
1.DÜNYADA SU SORUNU OLAN NEHİRLER VE ÇATIŞMA BOYUTU	70
1.1.Rio Grande, Colorado ve Tijuana Nehirleri	71
1.2.Ganj Nehri.....	72
1.3.Senqu Oranj Nehri	73
1.4.Komati Nehri	73

2. ORTA DOĞU'DA SUYUN BİR ÇATIŞMA UNSURU OLMA POTANSİYELİ VE SULAR.....	74
2.1.Su Güvenliği ve Orta Doğu.....	74
2.2.Orta Doğu'da Nehirler ve Çatışma Potansiyeli.....	77
2.2.1.Asi (Orontes) Nehri.....	85
2.2.2.Ürdün (Şeria) Nehri.....	88
2.2.3.Litani Nehri	92
2.2.4.Nil Nehri.....	93
2.2.5.Fırat ve Dicle Nehirleri ve Şatt'ül Arap.....	97
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	107

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Su Çerçeve Direktifinin İşlevleri.....	50
Tablo 2: Su Çerçeve Direktifi İçin Tanımlanan Temel Tarihler	52
Tablo 3: OECD'ye Üye Olan Ülkeler.....	55
Tablo 4: Dünya Su Forumu.....	60

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Fırat-Dicle Havzası'nın Basra Körfezi'ne Kadar Olan Bölümü ...99

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
DSF	:Dünya Su Forumu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IWRA	: Uluslararası Su Kaynakları Birliği
SÇD	: Su Çerçeve Direktifi
SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
OECD	: İktisadi İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü
WWC	: Dünya Su Konseyi

GİRİŞ

Canlıların hayatta kalabilmesi için hava gibi su da şarttır. Su hayatı temsil eder, su olmaz ise hayat olmaz. Uğrunda savaşların yapıldığı su, tarihte de günümüzde de ülkeler açısından gücün simgesidir. Dünya üzerinde suyun eşit olmayan dağılımı, hızlı nüfus artışı, iklim değişikliği vb. durumlar su sorunlarını beraberinde getirmektedir. Böylece su sorunu ülkeler arasında uyuşmazlıklara neden olmaktadır. Özellikle sınıraşan sular konusunda gündeme gelen uyuşmazlıklar yeni su savaşlarının öncüsü olabilecek niteliktedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 22 Mart gününü 1993 yılından itibaren Dünya Su Günü ilan etmiştir ve kutlanmaktadır. 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sırasında Brezilya, Rio de Janeiro şehrinde yapılan teklif ile gündeme getirilmiştir. 1993 yılından itibaren katılımının her yıl arttığı etkinlik olarak kutlanmaktadır. Birleşmiş Milletler ve üye ülkeler 22 Mart gününü dünyadaki su kaynakları için yapılan faaliyet çalışmalarını ödüllendirmek ayrıca Birleşmiş Milletler önerilerini uygulamak için ayırmışlardır. Her sene Birleşmiş Milletler'in su alanında çalışmaları olan başka bir kurumu Dünya Su Günü için yapılacak olan uluslararası etkinlikleri desteklemektedir ve koordine etmektedir. 2003 yılında kurulan UN-Water kuruluşundan itibaren Dünya Su Günü için etkinliklerine öncü olabilecek Birleşmiş Milletler kuruluşunu, etkinliğin konusunu ve mesajları belirlenmesi yetkisine sahiptir (Ulurmak, 2014: 2).

Sınıraşan Su Sorunu Ve Güvenlik Olgusu: Orta Doğu Örneği isimli bu tez çalışmasının amacı su sorununun dünyadaki öneminin anlaşılması ve Orta Doğu Bölgesi'nde sınıraşan sulardan kaynaklanan uyuşmazlıkların neden sonuç ilişkisinin değerlendirilmesidir.

Su zannedildiği gibi sınırsız bir kaynak değildir. Kıt bir kaynak olan su sanayileşme, hızlı nüfus artışı, iklim değişikliği, kirlenme gibi sebeplerle hızla tükenmektedir. Günümüzde ülkelerin güvenlik tedbirleri arasında yer alan önemli

konulardan biridir. Sınırtaşan suların 20. yüzyılda önemi anlaşılmaya başlanmıştır ve 21. Yüzyılda yani günümüzde küresel aktörlerin odak noktası olmuştur. Ortadoğu gibi kozmopolit yapıda ki bir bölgede su kaynaklarındaki eşitsiz dağılım sorunlara neden olmaktadır. Coğrafi açıdan kurak iklime sahip oluşu ve sürekli artan nüfusu bölgeyi daha da sorunlu hale getirmektedir.

Sınırtaşan sular bir ülkenin toprak sınırları içerisinde kalmayıp başka bir ülke ya da birden çok ülke sınırını geçen akarsulara denilir. Sınırtaşan suların kullanımı ve paylaşımı üzerinde ortaya çıkan uyuşmazlıklar dünyada bazı bölgelerde olduğu gibi Ortadoğu'da devam etmektedir. Uyuşmazlığın temeli ülkelerin su kaynaklarından en üst seviyede faydalanma istekleridir. Küresel aktörlerin Ortadoğu bölgesinde ki gücü gelişmemiş ya da gelişmekte olan bölge ülkelerini etkilemektedir. Sınırtaşan suların paylaşımı konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıklar Orta Doğu'yu istikrarsızlığa sürüklemektedir.

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Kuramsal ve teorik düzeyde literatür tarama tekniği kullanılarak incelenmiştir. Çalışmanın konusuyla ilgili olarak kitap, dergi, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, elektronik ortam, makale vb. materyallerden veri toplama aracı olarak faydalanılmıştır. Çalışma betimsel bir şekilde istatistiki bilgiler eşliğinde ve veriler günümüzün şartlarına uygun olacak şekilde incelenmiştir. Dünya genelinde yaşanan su sorunları incelenmiş ve daha sonra bu çalışma kapsamında Orta Doğu Bölgesi'ndeki sorunlar ele alınmıştır.

Dünyadaki su sorununa dair literatürde çalışma sayısı çoktur ancak sınırtaşan sular konusunda çalışma sayısı daha azdır. Bu nedenle Sınırtaşan Su Sorunu Ve Güvenlik Olgusu: Orta Doğu Örneği isimli tez çalışması önemlidir ve literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma realist ve neorealist teori eksenli olarak incelenmiştir. Bu teoriden hareketle güç, güvenlik ve çatışma boyutlarının daha yoğunluklu tartışıldığı bir anlayıştan hareketle Orta Doğu'da suyun gün geçtikçe artan bir çatışma unsuru olduğu savından hareket edilmiştir. Çalışmanın temel hipotezi Orta Doğu Bölgesi'nde suyun bizzat bir savaşa varabilecek çatışma unsuru olabileceği gibi devletler arasındaki diğer sorunların güçlü bir tetikleyicisi veya besleyicisi olma potansiyelini taşıdığı düşüncesinden oluşmaktadır.

Birinci bölümde suya ilişkin kavramsal boyut incelendikten sonra realist teori ve neorealist teori çerçevesinde su ilişkisi kuramsal açıdan değerlendirilmiştir. Ayrıca su kaynaklarının durumu ile Orta Doğu, hem hayat kaynağı olarak hem de stratejik kaynak olarak su ilk bölümde incelenmiştir. İkinci bölümde uluslararası hukukta su sorunu için yapılan çalışmalar ve su sorunu üzerine ortaya çıkan doktrinler incelenmiştir. Üçüncü bölümde Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Dünya Su Konseyi gibi uluslararası örgütlerin su konusunda çalışmaları ve politikaları incelenmiştir. Dördüncü bölümde geçmişten günümüze su sorunu, dünya genelinde su sorununa neden olan nehirler, su güvenliği ve suyun çatışma unsuru olma potansiyeli ile Orta Doğu Bölgesi'nde çatışmaya neden olan nehirler incelenmiştir. Sonuç bölümünde tez çalışması genel olarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL BOYUTUYLA SU

1.KURAMSAL BOYUT

Bilimsel bir disiplin olarak uluslararası ilişkilerin doğuşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde, uluslararası alanda ortaya çıkan olayları incelemeye yönelik pek çok kuram geliştirilmiştir. Su sorunu, gün geçtikçe önemi artan nitelik açısından ve gerçek siyasi olgular da dikkate alınarak incelenmesi gereken konulardan biridir. Sınırşan Su Sorunu Ve Güvenlik Olgusu: Orta Doğu Örneği isimli bu çalışma uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kökeni antik çağlara kadar giden realist ve neorealist teori çerçevesinde incelenecektir.

1.1.Realist Teori ve Su

1648 tarihli Westphalia Antlaşması ile uluslararası ilişkilerin neden ve sonuçlarını inceleyen uluslararası ilişkiler kuramı doğmuştur. Westphalia Antlaşması, uluslararası ilişkileri günümüze dek yaşanan kırılmalıkların etkisi ile izahta zorlanmıştır. Ayrıca birim, yapı, süreç ilişkilerini analiz etmek de oldukça zordur. Çünkü uluslararası ilişkiler zaman geçtikçe uluslararası ilişkileri anlamlandıran esas özneler daha da geniş bir açıdan temsil edilmeye başlanmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplinin doğduğu ilk zamanlarda hâkim olan kavramlardan idealizm ve realizm arasındaki eleştiriler zaman ilerledikçe daha sofistike hâl almıştır ve disipline neorealizm, neoliberalizm kavramları da dahil olmuştur. Disiplin benzer kavramların çoğalması ile zenginleşmiştir ancak beraberinde var olan olguların yorumlanması açısından eleştirileri ortaya çıkarmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplini

yeni kavramlar ile daha zenginleşmiş, tekil bakıştan arındırılmıştır ve daha çoğulcu bakış açılarıyla değerlendirmeye başlanmıştır (Serdar, 2015: 14).

Realizm, esasen I. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte idealizmin temel düşüncesine karşı uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasına yönelik varsayımların iflası üzerine idealizme karşı meydan okuma olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak ortaya çıkışı idealizmi eleştirmesi ile başlamıştır. II. Dünya Savaşı bittikten sonraki süreç güvenlik sorununun uluslararası sistemin en önemli ana gündemi oluşturması ile realizm odak noktası olmuştur. Dolayısıyla Soğuk Savaş boyunca süren çatışma eksenli dünyanın politik süreci ile dış siyaset yaklaşımlarını açıklamada başvurulan temel teorik çerçeve realizm olmuştur (Arı ve Toprak, 2014: 3).

Realizm, bilginin bilimsel bakış açısı ve pozitivist yöntemlerle elde edilebileceğinin savunulduğu akademik manada dünyada geniş yer edinmiştir. Realizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra temel teori olarak kabul görmüştür. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde realizmin gücü öyle etkili olmuştur ki, tüm teoriler realizme referans ile disiplin içindeki kendi konum ve farklılıklarını tanımlamak zorunda kalmışlardır. Realizm çoğunlukla insan doğasının kötü olduğunu ve insanın çevresindekilere hâkim olmak istediği varsayımından hareket etmektedir. Devletler realizm açısından uluslararası siyasetin esas aktörü olarak kabul edilmektedir. Hiyerarşik bir yönetime ve örgütlenme şekline sahip olan devletler de insanların kötü doğası bir üst otorite tarafından kontrol edilebilir ancak anarşik (devletler arası ilişkileri kontrol eden herhangi bir üst otoritenin olmaması durumu) bir yapısı bulunan uluslararası sistemde insan doğasının durdurulamadığı ileri sürülmektedir. İnsan doğasından kaynaklanan kötülüklerin ve hükmetme isteğinin dizginlenme imkânının olmadığı sistemin temel davranış biçimi güç mücadelesi olmaktadır. Devletler, güvensiz ve anarşik ortamda hayatta kalmak, güvenlik sağlamak ya da güçlerini arttırmak isterler. Bu nedenle zaman zaman kendi başlarına mücadele ederler zaman zaman da diğer devletler ile ittifak ilişkilerine tabi olurlar. Realizm böyle davranışları ve güç mücadelesini değiştirmeye veya aşmaya değil, anlamaya ve çözümlenmeye yönelik çaba gösteren bir yaklaşımdır. Realizm, kısaca uluslararası sistemin temel aktörü kabul edilen devletin bir üst otoritenin nihai

kontrolünün olmadığı bir ortamda hayatta kalma ve gücünü arttırma gibi yöntem ve siyasetleri çözümlenmeye çalışan teorik bir çabadır (Kardaş ve Balcı, 2014: 119-120).

1648 tarihli Westphalia Barış Antlaşması ile devlet merkezli kuram olan realizmin doğuşu birçok akademisyene göre ulus devlet sistemi ve Uluslararası İlişkilerin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Realist teori kökeni antik çağlara kadar uzanan teoridir. Thucydides, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, Edward Hallett Carr, Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz (neorealizm) gibi düşünürler realizm teorisinin en önemli isimleri olarak bilinmektedir (Şöhret, 2012: 293).

Realizm'in öncü isimleri ve uluslararası ilişkilere yaptıkları katkılar oldukça önem taşımaktadır. Sun-Tzu'nun Savaş Sanatı isimli kitabı ekonomistlere ve politikacılara yol gösteren ve neredeyse 2500 yıl önce kaleme alınmış önemli bir eserdir. Eserde temel kaygı devletin bekasıdır. Thucydides yaptığı çalışmalar ile realist literatüre önemli katkılarda bulunmuştur. Pleponeyza Savaşları adlı çalışmasında güç dengesi, strateji ve göreceli güç kavramlarının uygulanması görülmektedir. Niccolo Machiavelli'nin Prens isimli eseri realist teori geleneği açısından iktidarın nasıl kazanılacağı, devletin bekası, gücün sürdürülmesi, ittifak ve karşı ittifak oluşumu üzerine bir kılavuz özelliği taşımaktadır. Thomas Hobbes'un çalışmaları da realist teori geleneği için oldukça önemlidir. Hobbes'un kaleme aldığı Leviathan, eseri siyaset alanındaki ilk teori geleneği olarak kabul edilmektedir. Eserde insan doğasında kötülük olduğu ve merkezi bir otoritenin olmaması nedeniyle anarşiye yol açtığı ve bu nedenle insanların tüm güçlerini Leviathan ismi verilen ve zorlayıcı güç olan merkezi otoriteye devretmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Tokdemir, 2019: 1).

Realizmin düşünürlerinden Edward Hallet Carr'ın Twenty Years' Crisis: 1919-1939 isimli eseri, idealizmin en ciddi sorgulaması olarak bilinmektedir (Kapan, 2006: 4). Carr, 2. Dünya Savaşı sürecini analiz ederken savaşın sebepleri yerine genel bir kritiğini yapmıştır ve daha belirgin sebepleri incelemiştir. İdealizm'i ütopyacılık olarak adlandırdığı çalışmasında, değer ve güç öğelerinin ütopya gibi gerçeklik gibi başka kavramlar ve olgular olduğunu belirtmiştir (Arı ve Toprak, 2014: 12). Machiavelli'de olduğu gibi Carr, realist teori geleneğine dönmüştür.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güçle ilişkilerine bakılarak olayların anlaşılabilirliğini belirtmiştir (Kapan, 2006: 5).

1948 yılında Hans J.Morgenthau'nun Uluslar Arasında Politika orijinal adıyla Politics Among Nations isimli kitabı uluslararası ilişkiler açısından daha kavramsal bir yaklaşım getirmiştir ve realizmin kuramsal temeli oturmaya başlamıştır. Daha sonra Henry Kissinger, George F. Kennan ve Kenneth Waltz gibi yazarlar da Morgenthau'ya destek olmuşlardır ve en az idealistler kadar, çatışmaların önlenmesi sorunu ile ilgilenmişlerdir (Şöhret, 2012: 295).

Özellikle 1940 yılından başlayıp 1970'li yıllara kadar olan süreçte uluslararası politika alanındaki çalışmalara hâkim olan klasik realist yaklaşıma göre güç unsuru ve ulusal güç, merkezi bir değere kavuşmuştur. Güç, uluslararası sistem açısından bakıldığında aktörlerin yani devletlerin siyasi kapasite, askeri kapasite ve ekonomik kapasitelerine bağlı olarak, birbirlerinin davranışlarına etkileyebilme potansiyelleridir. Realizm'in ilk varsayımına göre hem uluslararası çatışmaların sonuçlarının belirlenmesinde hem de başka devletlerin davranışlarını etkilemek açısından devletlerin mevcut kapasiteleri son derece önemlidir. Realist teori açısından güç uluslararası ilişkilerin anlamlandırılmasında temel unsurdur ve belirli bir hiyerarşi çerçevesinde askeri konular ile güvenlik konuları önceliklidir. Realizm'e göre uluslararası istikrar, uyuşmazlıkların çözülmesi de güç kullanımı ile özdeşleşmiştir (Arı ve Toprak, 2014: 3).

Realizm açısından devlet en önemli aktördür. Westphalia'dan beri geçerli olan devletlerin egemen eşitliği prensibi çerçevesinde uluslararası ilişkilerde devletlerin cevap verdiği yetkili oldukları bir üst otorite yoktur, devletler yani aktörler kendileri egemen oldukları için uluslararası sistem anarşiktir ve bu yapıda devletlerarası çıkar çatışmalarına çözüm amaçlı arabuluculuk yapacak bir üst kurum olmadığı için savaş kaçınılmazdır. Anarşik ve çatışmanın çok olduğu ortamda devletlerin vazgeçilmez çabası varlıklarını devam ettirmektir. Ulusal beka için hiçbir şey güce sahip olmaktan daha mühim değildir. Anarşik yapı içerisinde devletleri yetenekleri ve olanakları açısından sıralayan hiyerarşik bir yapı mevcuttur. Devletler çeşitli koalisyonlar ve ittifaklar kursalar dahi beka için kendi olanaklarına dayanmak zorundadırlar yani uluslararası anarşik ortam aktörleri kendi güvenliklerini yalnızca

kendi güçleri oranında sağlamaya yönelik önlemler almaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla realizm açısından uluslararası politika güç ekseninde dönmektedir ve savaş gücü elde etmek için ya da var olan gücü kullanmanın normal bir yol olduğu kabul edilmektedir (Aydın, 2004: 37-38).

Realizm'in ikinci varsayımı, uluslararası ilişkilerde esas aktörünün egemen ulus devletler olarak kabul edilmesidir. Uluslararası ilişkiler devletlerin arasında sürekli gerçekleşen bir etkileşim süreci ve aynı zamanda mücadele gerektiren süreç olmaktadır, devletlerden üstün bir üst otorite yoktur. Tek aktör, egemen, bağımsız hareket etme kabiliyetindeki devletler olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle uluslararası örgütler, ulusal kuruluşlar ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ve medya kuruluşları dikkate alınmamaktadır (Mercan, 2014:1).

Realizm'in üçüncü varsayımına göre devletler bütüncül yapılar olarak kabul edilmektedir. Realistlere göre devlet bütüncül bir aktördür ve devlet içi dinamikleri dikkate almazlar. Devletlerin kara kutu veya bilardo topu misali dış etkilere kendi çıkarları gereği tepki veren yapılar olarak görülmektedir. Siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin veya kamuoyunun dış siyasetteki etkisi önemsenmemektedir. Devleti meydana getiren bürokrasi, siyasi liderler ve kamuoyu tek tek değerlendirilmemektedir. Zira aralarında fikir ayrılıkları da olsa çözülmektedir ve devlet başka devletlerin karşısına tek bir politika ile çıkmaktadır (Arı ve Toprak, 2014: 4).

Realizm'in dördüncü varsayımı ise devletler dış siyasette rasyonel karar verici olarak kabul edilmektedir. Her devletin kendine has ulusal çıkarları mutlaka vardır ve devletler çıkarları gereği mevcut kaynaklarının olanakları derecesinde hareket etmektedir (Mercan, 2014: 1). Devletlerin temel endişesi anarşik uluslararası sistemde güçlerini arttırabilmektir. Devletlerin hayatta kalması için en temel dayanağı askeri güç oluşturmaktadır. Bir devlet askeri gücünü arttırmaya çalıştığında diğer devlet de nedenini bilemediği için askeri gücünü arttırmaya çalışmaktadır. Bu durum güvenlik ikilemini ortaya çıkarmaktadır (Balcı ve Kardeş, 2014: 124).

Sönmezoğlu'na (2012:123-124) göre realizm akımının temel varsayımları şöyle sıralanmaktadır: Uluslararası siyasette siyasal gerçekçilik akımından ortaya

çıkan önermeler, genelde siyasal idealizmin önermelerinin aksi bir niteliktedir. Bu açıdan siyasal gerçekçi ekoldeki çoğu yazarların eserlerindeki esas varsayımlar şu şekilde ifade edilebilir:

1. İnsanoğlu tarihte, doğası gereği günahkâr, kötü ruhlu bir yaratık olduğunun örnekleriyle doludur;
2. İnsanoğlunun böyle özelliklerinin en belirgin, belki de en kötüsü, güce karşı koyamama duygusu, başka insanlara egemen olmak ve içgüdüsel arzudan kaynaklanmaktadır;
3. Şayet bu durum kabul edilebilirse içgüdünün daha çok artması önlenemez;
4. Bu şartlarda uluslararası siyaset, herkesin herkesle savaşta olduğu bir güç mücadelesi halindedir;
5. Mücadelenin asıl öğeleri devletlerdir;
6. Böyle bir ortamda güce sahip olmakla tüm devletlerin temel amacı öz çıkarlarını korumak ve geliştirmek için politika izlemektedirler;
7. Güç unsuru, askeri olan öğelerden ve askeri olmayan öğelerden oluşur;
8. Öz varlığın koruyabilmek için ne gerekirse her şey yapılmalıdır, ulusal çıkar gereğidir;
9. Uluslararası siyasetin temel niteliği gereği hiçbir aktör bir diğerine güvenmemektedir, öz varlığını korumak için uluslararası örgütlerden veya uluslararası hukuktan beklenti içinde değildir;
10. Potansiyel düşmana karşı koyabilmek için özellikle askeri kapasitenin artırılması yeterli hale getirilmesi ulusal çıkarların gereğidir;
11. Savunma kapasitesi, ittifak oluşturularak da desteklenmektedir;
12. Tüm devletler bu şekilde davranışlar sergiledikleri oranda, taraflar arasında meydana gelen güç dengesi yoluyla uluslararası sistem içerisinde barış, istikrar

amacına yakınlaşacaktır. Bir bütünü oluşturan dış politikanın oluşturulması ve uygulama süresi, ulusal çıkarlara göre tanımlanan bir akılcılık üzerine kuruludur.

Yöntem açısından bakıldığı zaman realist kuramı benimseyen düşünürlerin genelleme özelliğini ve yararlılık özelliğini önemsedikleri görülmektedir. Realistler'e göre bir teoriyi meydana getiren varsayımların doğruluğu veya yanlışlığı eleştirilmemelidir. Varsayımların gerçek dünyada denenmeye uygun olup olmadığı eleştirilebilir. Davranışsalcılar ise realizmi bilimsellik bakımından yeterli bulmamaktadırlar. Realizm, davranışsalcılığın eleştirileri neticesinde varsayımlarını gözden geçirmek durumunda kalmıştır.1970'li yılların sonunda Kenneth Waltz'ın 1979 yılındaki çalışması ile bilimsel bir nitelik kazandırma çabasının etkisiyle neorealizm doğmuştur. Waltz, yapısal realist olarak da bilinmektedir. Realizm'in temel varsayımını insan doğasına dayandırmamaktadır, analiz düzeyi olarak sistem ve yapıyı esas alması açısından daha bilimsel (davranışsalcı) bir kuram geliştirmek için çalışmıştır (Arı ve Toprak, 2014: 4). Kenneth Waltz'ın Uluslararası Politika Teorisi orijinal adıyla Theory of International Politics isimli eserinde realizmin eksikliklerini gidermeye çalışmıştır ve sadece ulus devletler üzerinde yoğunlaşması geleneğini değiştirmek için çaba sarf etmiştir (Örmeci, 2014: 1).

Dünyada kalıcı barışın sağlanması realizme göre zordur. Güvenliğin sağlanması devletlerin ortak amacıdır ve tehdit, tehlike önleyen yöntemlere başvurulması kesindir. Fakat ekonomik çıkarlar, realizm yaklaşımını yumuşatan bir faktör olmuştur. Realizm görüşlerinin uygulanışı zaman ve olaylara bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Realist yaklaşımda önemli araçlardan gücün ortaya konulması ise önlem almanın bir yolu olarak belirtilmiştir. Realizm temeli şiddete karşı şiddet düşüncesinden oluşmaktadır. Aktörlerin egemenlik, hak ve sorumluluklarının kesinleşmiş bir uygulamasıdır. Tehdit olduğu an şiddet doğmaktadır, tehdidin gerçek olması beklenilmez ve uzlaşmayla sonuçlanma gibi etkisi bulunmamaktadır. Zira müdahale etmek uzlaşmadan daha meşru görülmektedir (Karabulut ve Değer, 2015: 77).

1.2. Neorealist Teori ve Su

Neorealizm uluslararası sistemin egemen devletlerden oluştuğunu ifade eder. Devletlerin yapısal açıdan benzer unsurlar olduğu düşüncesi temelinde oluşmaktadır ve devletleri farklı kılan ögenin güç dağılımı ögesi olduğu görüşünü savunmaktadır. Realizm'in birim düzeyindeki analizlerine neorealizm, sistem analizi de eklemektedir ve bir uluslararası siyaset felsefesi oluşturmaktadır (Aslanlı ve Memmedov, 2016: 1522).

Neorealizm yaklaşımında üç temel varsayım bulunmaktadır. Birincisi sistemin düzenleyici ilkesi olarak anarşidir. İkincisi aktörleri birbirlerine benzer kılan, güvenlik öncelikli davranış şeklidir. Üçüncüsü ise sistemdeki aktörlerin pozisyonlarını belirleyen güç dağılımıdır. Neorealizm temeli realizmde olduğu gibi uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığı düşüncesinden oluşsa da, farklı olarak tekil aktörlerin yani devletlerin tek başlarına girdikleri bir akılcı karar verme süreciyle hareket etmediğini iddia etmektedir. Kararlar aktörlerin kendilerinin ve rakiplerinin sistemde işgal ettikleri konumların çerçevesinde belirlenen etkileşimlerin baskısıyla ortaya çıkan bir sonuç olmaktadır. Neorealizm uluslararası politikanın ve güvenlik arayışının, devletlerin sistem içerisinde işgal ettiği konumlar tarafından üretildiğini iddia etmektedir. Devletler yalnızca kendi konumlarıyla ve kazançlarıyla değil rakiplerinin ne kazandığıyla da yakından ilgilenmektedir. Neorealizm büyük güçlü aktörlerin sistem içerisinde yüksek askeri kapasiteyle ve güçle önemli pozisyonları ele geçireceğini, sisteme hâkim olacağını öngörmektedir (Balcı ve Kardaş, 2014: 127).

Waltz, sistemin birimlerinde imkânların dağılımının sistemin yapısında yapılacak değişimlerle değişebileceğini vurgulamıştır. Uluslararası güç dengesindeki değişim büyük gücün yükselişi ya da düşmesi ile oluşmaktadır. Değişim, genellikle büyük güçler savaşı anlamındadır. Waltz iki kutuplu sistem ile çok kutuplu sistemi ayırmıştır. İki kutuplu sistem, çok kutuplu sisteme göre daha dengelidir düşüncesini vurgulamıştır, barışın ve güvenliğin sağlanmasında da daha garanti olduğunu savunmuştur. Uluslararası anarşi kavramı, özel olarak devlet politikaları ve güç politikaları üzerine yoğunluk vermiştir. Neorealist veya diğer ismiyle yapısal teori, aktörlerin uluslararası sistem içerisindeki konumlarının davranışlarını yüksek oranda

belirlediği fikrini desteklemektedir. Waltz'ın neorealist teorisi, uluslararası ilişkilerin esas özelliği anarşinin merkezi olmayan yapısı ile devlet arasındadır. Waltz, aktörlerin endişelerinin güvenliklerini sağlamak ve hayatta kalmak olduğunu kabul etmekle beraber büyük güçlerin anlaşmazlıklarının en büyük sebebinin savaş olduğunu ve en büyük sorumluluğunda barış ile güvenlik olduğunu belirtmiştir (Tezel, 2014: 1).

Neorealizm'e göre uluslararası sistem anarşik yapısı nedeniyle aktörleri çatışma yönünde zorlamaktır. Uluslararası düzenin anarşik yapısı nedeniyle devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri çıkarlarına bağlıdır ve çıkarların ise sadece temelde askeri güç ile korunarak geliştirilebileceği savunulmaktadır. Devletler bundan dolayı çıkarlarını korumak adına gerilimlerden, krizlerden hatta savaşlara varacak kadar çatışma şekilleri içinde olmaktan kaçınmazlar. Fakat uluslararası sistem, uluslararası aktörlerin hareket özgürlüğünü etkilemektedir. Dünyadaki su sorunu ve sınıraşan su sorunu da bu bağlamda devletlerin çıkarlarını etkilemektedir ve her türlü çatışma aracı olarak kullanılabilir. Aktörlerin su nedeniyle çatışması muhtemeldir. Su sorununa taraf olan aktörler değişmeye başlamıştır ancak devletler halen en baskın ve güçlü aktör konumunda yer almaktadır. Su kaynakları açısından dışa bağımlı olma, devletlerin güvenliklerini tehdit etmektedir (Akbaş, 2015: 95-96).

Soğuk Savaş döneminin bitişi ile Doğu ve Batı blokları arasında kadim rekabet sona ermiştir ve devlet aktörleri, ulus devletler arasında çatışma ya da işbirliği, uluslararası sistem içerisinde savaş veya barışa odaklanan uluslararası ilişkiler disiplinine hâkim olan kavramların ve yaklaşımların yeniden sorgulandığı bir süreç başlamıştır. Realizm sadece askeri güvenlik demek değildir. İnsan, toplum olguları ya da kültür, din gibi olguların çerçevesinde şekillenmekte ve çevre, terör, mülteciler konuları gibi global ya da sınıraşan konularda somutlaşan yeni bir yönetime nasıl geçilebileceği üzerinde yoğunlaştığı süreçte de en önemli sorulardan biri, çevre sorunları ve doğal kaynakların egemenliği veya kullanımına yönelik konuların, yerel alandan uluslararası alana uzanan çatışmalara kaynaklık edip etmeyeceği olmuştur (Erdoğan, 2012: 2).

Dünyamızda kentleşme, sanayileşme, suyun kıt oluşu ve suyun ikame edilemez oluşu, nüfusun hızla artışı ve sulu tarım arazilerinin çoğalması ayrıca

teknolojik değişimler, iklimsel değişiklikler ile çevre sorunları beraberinde su kaynakları açısından talebi, ihtiyacı artırmaktadır. Su, gün geçtikçe önemi artan hatta daha sert rekabetlere konu olan bir kaynak olmuştur. Sınıraşan su sorunu, su meseleleri içerisinde, politik gündemi ve ekonomik gündemi eskiye oranla daha fazla meşgul etmektedir. Orta Doğu Bölgesi'nde güçlerin rekabeti de Orta Doğu Bölgesi için hem bir çatışma hem de istikrarsızlık sorunudur. Sınıraşan su sorunu, başlı başına bir çatışma sebebi olabilir ya da birçok sorunla da birleşip bir çatışma sebebine dönüşebilir. Su sorunu bir çatışmanın ateşleyicisi de olabilir (Akbaş, 2015: 95- 98).

Günümüzde doğal kaynaklar konusunda mücadele alanı toprak, petrol gibi tek boyutlu değildir. Azalan tüm kaynaklar, stratejik olarak önem kazanırlar ayrıca güç ve güvenlik unsuru olarak algılanırlar. Su insanlığın birbirlerine karşı silah olarak kullanabileceği, bir güç unsuru haline gelmektedir. Dünyada hızla azalan ve insanlığın ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelen doğal kaynak sudur ve stratejik açıdan son derece önemlidir. Dünyada azalan su kaynakları özellikle Orta Doğu'da daha ciddi boyuttadır ve çatışma potansiyelini arttırmaktadır. Sulama ve enerji üretimi, gerekse yanlış kullanım ve su israfı var olan kaynakların her geçen gün daha da yetersiz hale gelmesine neden olmaktadır. Nüfus artış oranının yüksek oluşu ayrı bir önemli etkidir. Petrol stratejik enerji kaynaklarından biridir. Petrol yerine doğalgaz, güneş enerjisi, dalga enerjisi gibi kendini yenileyebilen farklı enerji kaynakları ikame edilebilir ancak hayat kaynağı olan suya alternatif yoktur. Dolayısıyla devletler yeterli su kaynaklarına sahip olduklarında ekonomik bir koz ve aynı zamanda stratejik bir koz olarak elde etmiş olurlar. Su barış ve işbirliğini sağlayabilir ancak savaş tehlikesi ihtimali de olasıdır (Kapan, 2006: 36-37).

Soğuk savaş sonrası değişmeye başlayan güvenlik anlayışı ile küreselleşen dünyamızda tehditler de çeşitlenmiştir hatta küreselleşmiştir. Fiziksel güvenliğe yönelik tehdit olmaktan çıkıp karmaşık bir hale gelmiştir. Günümüzde ki tehditler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde olabilmektedir. Temel güvenlik anlayışının devlet merkezli, askeri güce öncelik veren, güvenliği siyasileştiren yapısı artık dünyadaki değişim ve dönüşümü açıklamakta zorlanmıştır ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarının ortaya çıkması ile güvenlik kavramı genişlemiştir ve derinleşmiştir.

Güvenlik kavramı insan, toplum ve tüm dünya gezegenini kapsayacak şekilde genişleyip derinleşmiştir ve dönüşüm sürecine giren güvenlik anlayışı gelecek için umut vaat etmektedir (Turan ve Köroğlu, 2017: 16).

Hem realist hem de neorealistler, dünyayı gördükleri gibi açıklamayı amaçlamaktadırlar. Pozitivist bir anlamda, geleceği tahmin etmek için temel oluşturacak, kalıcı olarak geçerli evrensel kavramlar ve kanunlar geliştirmeyi istemektedirler. Geçmişte dünya, büyük ölçüde şiddete eğilimli olduğu için, geleceğin de bu şekilde devam etmesi olasıdır. Geçmişten çıkarılan dersler, güvenliği sağlamanın en iyi yolunun, güç yönünde çabalamak olduğunu göstermektedir (Baylis, 2008: 73).

Realizm açısından ulusal güvenlik konuları uluslararası ilişkilerin esas gündemidir. Devletlerin varlığını sürdürmeye yönelik olan ulusal güvenlik konusu realizmde yüksek politika yani high politics olarak nitelendirilirken; sağlık, ticari konular ise alçak politika yani low politics olarak nitelendirilmektedir. Realizm açısından özellikle de neorealizm açısından önemli bir varsayım devletlerin birbir güvenliğini sağlayabilecek bir merkezi otoritenin olmadığı, uluslararası yapının anarşik olduğu varsayımdır. Realistler bu anarşik yapı içerisinde devletlerin kendi güvenliklerini kendileri sağlamak zorunda olduğu düşüncesinden hareketle kendine güvenme yani self-help, başka devletlerin de aynı davranacağını ve her bir devletin kendi çıkarları gereği harekete geçeceğini öne sürmektedirler. Realist görüşe göre, uluslararası yapı içerisindeki istikrarsızlıklar devletlerin güvenliği için tehdit oluşturmaktadır ve devletler olabilecek tehditlere karşı destek sağlamak için ittifak antlaşmaları imzalayabilirler. Fakat güvenlikleri için devletler böyle desteklere çok güven duymazlar ve güvenliklerinin sadece kendileri tarafından sağlayacak güce ulaşmaya çalışırlar. Neorealistler devletin en önemli amacının güç değil güvenlik olduğunu savunurlar bu bakış açısıyla klasik realistlerden daha farklı düşünmektedirler. Neorealizm gücü devletin daha çok güvenliğe sahip olma aracı olarak görmektedir (Arı ve Toprak, 2014: 20).

Mearsheimer gibi neorealist yazarlar açısından uluslararası politika, savaşın meydana gelme ihtimalinin yağmur yağışı gibi doğal her zaman olabilecek acımasız rekabet ortamı sürecini içermektedir. Devletler arasında işbirliğinin olabileceği ve

olduğu kabul edilebilir. Fakat işbirliğinin sınırları vardır. Uzun süreli gerçek bir barışın olması ya da devletlerin güç için rekabet etmediği bir dünyanın sağlanması mümkün değildir (Baylis, 2008: 72).

Realizm teorisinin uluslararası ilişkilerin kavramsal gelişimi bakımından ayrı bir önemi vardır. Realizm 1930'lu yılların sonlarına doğru başlayan ve 1980'li yılların orta dönemine kadar Uluslararası İlişkiler disiplininin mutlak hâkimi olmuştur. Uluslararası ilişkiler alanı üzerindeki etkisi sebebiyle uluslararası ilişkilerin teorisi olarak da anılmaktadır. Tartışmalı kavramlarının yanı sıra, konuları kavramlar aracılığı ile incelemenin öncüsü olan Realizm, disiplinin gelişimine katkı sağlamıştır. Yıllar içerisinde sürekli eleştirilere maruz kalmasına rağmen Realizm yeni açılımlar, eklentiler, gözden geçirimler ve bazı yöntemsel değişimler ile ayakta kalmıştır. Realizm tüm eleştirilere rağmen basit oluşu ve anlaşılabilirliği ile uluslararası ilişkiler disiplininin en etkili ve yaygın kullanılan teori olmaya devam etmektedir (Aydın, 2004: 33).

2.SUYA İLİŞKİN KAVRAMSAL BOYUT

Hukuki yönden sınır aşan veya uluslararası sulara ait bağlayıcı bir yasa, kural ya da kabul görmüş teamülü bir uygulama bulunmamaktadır. Sınıraşan sular veya uluslararası sulara ilişkin sorunlar, taraflar arasında, önceden yapılan benzer nitelikli anlaşmalar, uluslararası teamülü hukukun genel ilkeleri esas alınarak iki ya da daha çok taraflı anlaşmalarla ve özel koşulları içinde çözümlenerek anlaşmaya çalışmaktadır (Sandıklı, 2004: 1). Çalışmanın bu bölümünde su kaynaklarına ait bazı kavramlar incelenmiştir.

2.1.Ulusal Sular

Ulusal akarsular ya da ulusal sular kavramı, literatürde kavramın tanımı için en çok fikir birliği sağlanan kavramlardan biridir. Genel kabul görmüş tanıma göre kaynaktan denize döküldüğü yere kadar bir devletin sınırları içinde kalan akarsular ulusal sulardır. Akarsuyun tüm mecrası yani kaynağından denize aktığı ya da bittiği noktaya kadar tek bir devletin sınırları içerisinde kalması önemlidir. Bir akarsu

denize dökülmeden ülke sınırları içinde kalarak örneğin göle dökülerek de sona erebilir (Kapan, 2006: 7).

Devletlerin ulusal sularının kullanımı konusu uluslararası hukuk alanına girmemektedir. Devletler ulusal sular statüsü olan suları istediği şekillerde tasarruf yetkisine sahiptirler. Uluslararası hukuk ulusal sular konusunda devletlere sınırları içerisinde tam yetki vermiştir (Şengül, 2014: 13).

2.2.Uluslararası Sular

Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'na göre uluslararası sular farklı devletlerde bölümleri olan su olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan anlaşılacağı üzere bir suyun birden fazla devletin topraklarından geçmesi, ya da birden çok ülkenin sınırını oluşturması suyun uluslararası su niteliği kazanmasını sağlamaktadır (Yıldız ve Özbay, 2008: 303).

Uluslararası sular veya uluslararası akarsu kavramı için tartışmalar ve yorumlar, zamanla ulaşım elverişlilik ve coğrafi kıstaslar üzerinde toplanmıştır. Ulaşım elverişlilik ve coğrafi kıstasları içeren uluslararası akarsu kavramı Viyana Kongresi'ne ait 9 Haziran 1815 tarihli nihai senedinin 108. maddesinde, 30 Mart 1856 tarihli Paris Antlaşması'nda Tuna Nehri'ne ilişkin 15. maddede ve Versay Antlaşması'nın 331. maddesinde ulaşılabilir. Milletlerarası Hukuk Enstitüsü 1934 yılı Paris oturumunda uluslararası akarsular ile ilgili kabul ettiği Nizamname'nin birinci maddesinde yer verilmiştir ve akarsular ile ilgili olarak bazı düzenlemeler getirilmiştir (Kapan, 2006: 8-9).

Uluslararası akarsu kavramı uluslararası hukuka 1879 yılında Fransız hukukçu Engelhardt tarafından kazandırılmış olup, terim 1919 – 1920 Paris Antlaşması ile beraber yer almıştır. Uluslararası su bir devletin münhasır egemenliğinde olmayan ve birden fazla devletin sınırlarını aşan veya devletler arasında sınır oluşturan tüm akarsular uluslararası su olarak kabul edilmiştir. Uluslararası akarsular ulaşım elverişli olup olmaması esas alınmadan iki ülke arasında sınır oluşturan ya da oluşturmayan iki veya daha çok devletin ülkesini kesip geçiyor ise uluslararası akarsu olarak nitelendirilmiştir (Şengül, 2014: 13).

Başka bir tanım da uluslararası sular, ülkeleri ayıran ayırım çizgisi akarsuyun tam ortasından veya akarsuyun ulaşım elverişli kısmının ortasından geçen ve ülkelerin kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmalarla sınırlarını belirledikleri sular olarak tanımlanmıştır. Fakat bir akarsuyun ulaşım için elverişli oluşu uluslararası akarsu olarak nitelendirilmesi için yeterli bir kriter değildir. Ülke devletinin tek taraflı bir işlemi neticesinde veya ülke devletinin de içinde yer aldığı uluslararası bir anlaşmayla sular, uluslararası akarsu olarak tanımlanabilmektedir. Ulaşım elverişli olma akarsulardan modern manada endüstri, tarım ve enerji üretimi kullanımının yaygınlaşmadığı zamanları kapsamaktadır. Yirminci yüzyılda ki teknolojik ve ekonomik gelişmeler akarsulardan yararlanma şekillerini arttırmıştır. Böylece bir akarsuyu ulusal yada uluslararası su olarak tanımlayan coğrafi ve ulaşım elverişlilik kriterleri yerine coğrafi kriter dikkate alınmaya başlanmıştır (Yeşil, 2015: 5-6).

2.3.Ortak Sular

Ulusal akarsular haricindeki akarsuların belirtilmesi amacıyla ilk önce ortak sular kavramı kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılan bazı antlaşmalarda ortak sular kavramı yer almıştır. 1699 yılı Karlofça Antlaşması'nın 5.maddesi ile 1718 Pasarofça Antlaşması'nın birinci maddesi kavrama yer vermiştir. Avrupa'da yapılmış bazı antlaşmalarda ortak sular kavramı bulunmaktadır. İsveç ve Norveç arasındaki 26.10.1905 tarihli Karlstad Antlaşması'nın 4. Maddesi'nde de ortak sular kavramı bulunmaktadır (Çelik, 2013: 9). Günümüzde ortak sular kavramı yerine uluslararası sular kavramı kullanılmaktadır.

2.4.Sınır Oluşturan Sular

Sınır oluşturan sular, iki devletin sınırlarının tamamını oluşturan veya bir bölümünü oluşturan sulardır. Sınır genel olarak talveg hattı ya da akarsuyun ulaşım için imkân tanıdığı durumlarda ulaşım sağlanabilen bölümün orta kısmından geçmektedir. Talveg hattı, akarsu yatağının en derininden geçen çizginin belirtilmesi için kullanılmaktadır (Kırkıcı, 2014: 25).

Örneğin Türkiye sınıraşan ve sınır oluşturan sulara sahip bir ülkedir. Türkiye 7 komşu ülkesi olan ve komşu ülkelerin hepsiyle su sınırı olan ender ülkelerden biridir. Türkiye'nin sınır oluşturan sularından en önemli olan nehirler Meriç Nehri ve Arpaçay Nehri'dir. Bulgaristan ile sınırimızı oluşturan Mutlu Dere, Irak ile sınırimız olan Hezil çayı gibi kısa mesafeli ve küçük su kapasiteli su kaynakları da bulunmaktadır (Yıldız, 2014).

2.5.Sınıraşan Sular

Sınır aşan sular, bir devletin topraklarından doğup başka bir devletin veya devletlerin sınırlarını geçip topraklarından akan sulardır ya da bir ülkeden kaynaklanan ve bu ülkenin topraklarında aktıktan sonra bir ya da daha çok ülkenin sınırlarını aşip akışını devam ettiren sular şeklinde tanımlanmaktadır (Cirit, 2007: 32).

Sınıraşan su kavramı uluslararası akarsular ya da uluslararası sular kavramından sonra ortaya çıkmıştır ve kullanımı daha yeni başlamıştır. Uluslararası belgelerde sınıraşan suların kullanımına dair en önemli örneklerden birisi 1992 yılında BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından hazırlanan Sınıraşan Suların ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılması Sözleşmesi yani Helsinki Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin birinci maddesindeki tanıma göre sınıraşan sular, iki ya da daha çok devlet arasında sınır çizen, sınır geçen veya sınırında bulunan yerüstü, yer altı sularıdır. Sınıraşan sular kavramı yeni bir kavramdır ve kullanımı giderek artmaktadır (Yücel, 1998: 19).

Dünyada birçok yerde, karalardan ya da göllerden kaynaklı sınıraşan suların neden olduğu uyuşmazlıklar ortaya çıkmıştır ve günümüzde de uyuşmazlıklar çıkmaya devam etmektedir. Uyuşmazlıkların temel nedeni kıyıdaş ülkelerin, uyuşmazlığa neden olan sulardan optimum seviyede faydalanma istekleridir. Örnek olarak Lanoux Gölü (Fransa-İspanya); İndus nehri (Hindistan-Pakistan); Nil Nehri(Mısır-Sudan); Çad gölü ve havzası (Kamerun-Çad-Nijer-Nijerya) Colorado ve Tijuana Nehirleri(A.B.D.-Meksika); Columbia Nehri(Uruguay-Ajantin): Nehirlerdeki uyuşmazlıkla ilgili tarafların iyi niyetli davranışları ile siyasi ve hukuki yollar ile çözülmeye çalışılmıştır. Uyuşmazlıklara taraf olan devletlerarasında iyi

niyet ve işbirliği arzusu, her türlü uyuşmazlığın çözümü için önemlidir (İnan, 1994: 243).

Dünyada ortalama 7,5 milyar insan yaşamaktadır. Yüzlerce devlet ve devlet sınırının olduğu dünya üzerinde 276 tane sınıraşan nehir havzası mevcuttur. Su kaynaklarına olan talebin aşırı artışı suyun ulusal nehir sularında olduğu gibi sınıraşan nehir sularında da çok amaçlı şekilde havza bazında değerlendirilme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Sınıraşan suların yönetimi politik bir konudur ve çatışmaların önlenmesi, bölgesel istikrar, çevresel barış ve uluslararası yönetim üzerinde büyük etkilere sahiptir. Dolayısıyla sınıraşan sular her daim dış politikanın ve uluslararası kurumların ilgi odağı olmuştur. Sınıraşan sular için politikalar genellikle yerel çıkarlara göre oluşmaktadır ve devletler genel olarak ihtiyacından fazlasını talep etmektedir (Özdemir, 2015: 7). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün yapmış olduğu incelemeye göre 805 ve 1984 tarihleri içerisinde sınıraşan sular konusu ile ilgili 3600'den fazla anlaşma yapıldığı belirlenmiştir.. Sınıraşan sular konusunda imzalanan anlaşmalara rağmen bütün devletleri kapsayacak nitelikte ve sorunların kesin çözümlenmesine ait hukuksal ilkeler ve kurallar henüz oluşturulamamıştır (USİAD, 2007: 32-33).

2.6.Kıyıdaş Ülkeler

Kıyıdaş (sınırdaş) ülkeler, sınıraşan sulara kıyısı olan, sınıraşan suların bir bölümü topraklarında bulunan ülke anlamına gelip, sınıraşan suların akış yönüne göre yukarı havza konumundaki ülkeler yukarı kıyıdaş (membra) ülke, aşağı havza konumundaki ülkeler ise aşağı kıyıdaş (mansap) ülke olarak tanımlanmaktadır. Bir sınıraşan su olan Fırat Nehri'ne göre, Türkiye yukarı kıyıdaş ülke konumundadır. Suriye ile Irak ise aşağı kıyıdaş ülkeler konumundadır. Suriye'ye göre, Türkiye yukarı kıyıdaş ülkedir. Irak ise aşağı kıyıdaş ülkedir (Cirit, 2007: 2).

Sınıraşan sular ve uluslararası sular kavramları benzer anlamlara gelmektedir fakat kullanımları açısından ülkeler arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bir akarsuyun uluslararası su ya da sınıraşan su olarak tanımlanması ülkeler arası hakların tanınması açısından çok önemlidir. Kavramların birbirlerinin yerine kullanılması ve anlamlarındaki karmaşanın gerekçesi; ülkelerin akarsu paylaşımı ve

kullanım önceliğini elde etmeye yönelik çalışmalardan kaynaklanmaktadır. Uluslararası tanımlaması çoğunlukla paylaşılabilirliği çağrıştırmaktadır. Akarsuda eşit şekilde bir paylaşım ve söz hakkı ile beraber yalnız akarsuyun geçtiği ülkeler değil üçüncü ülkelerin de ilgilendiği konu anlamı ortaya çıkmaktadır. Sınıraşan su kavramında ise memba ülkeler ve mansap ülkeler arasında eşit egemenliğe dair herhangi bir anlam çıkarımı söz konusu değildir (Yeşil, 2015: 8).

Yukarı kıyıdaş ülkeler ve aşağı kıyıdaş ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık vardır ve iki ülkenin sulardan faydalanma hakkı kapsamı birbirleriyle ters orantılıdır. Bir ülkenin faydalanma hakkı kapsamı genişlediği oranda diğer ülkenin faydalanma hakkı kapsamı daralmaktadır. Aşağı kıyıdaş ülkenin kullanabileceği suyun miktarı ve suyun kalitesi yukarı kıyıdaş ülkenin sınıraşan suyu nasıl ve hangi ölçüde kullanılmasına bağlı olarak değişmektedir (Kırkıcı, 2014: 26).

Aşağı kıyıdaş ülkeler çoğunlukla uluslararası sular teriminin kullanımını tercih eden ülkelerdir ve uluslararası hukukta da aynı şekilde kullanılmasını istemektedirler. Kullanımdaki amacın, akarsuyun kaynaklandığı ülkenin akarsu üzerindeki egemenliğini azaltmaya çalışmak, mevcut suyun paylaşılmasını sağlamak ve kullanımda daha çok söz hakkına sahip olmak olduğu düşünülmektedir (Yeşil, 2015: 8).

2.7.Su Havzası

Bir akarsu ve kollarının beslenme alanını oluşturup, akarsu ile kolları ovasında biriktiği bölgeye su havzası denir. Su havzaları, iklimsel özellikleri, su, bitki örtüleri, topografyası, toprak ve bütün doğal kaynaklarıyla bir bütünlük teşkil eder ve birbirlerinden farklı yapı gösterebilirler (Cirit, 2007: 2).

Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun Su Çerçeve Direktifi'ne göre akarsu havzası "Bir dizi yüzeysel su dereleri, nehirleri ve göller aracılığıyla yüzeydeki bütün akıntıların su güzergâhındaki belli bir noktadan tek bir nehir ağzı, haliç ya da delta aracılığıyla denize aktığı bir yüzey alanı" şeklinde tanımlanmaktadır (The European Parliament and of The Council, 2000).

3.SU KAYNAKLARININ GELECEĞİ SORUNSALI VE STRATEJİK KAYNAK OLARAK SU

Dünyamızın yüzde 80'i su ile kaplıdır fakat suların sadece yüzde 1'i kullanılabilir durumdadır. Var olan su kaynakları da bilinçsiz tüketim ve kirlilik gibi faktörlerle gün geçtikçe global boyutta önemli problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Su kıtlığı dünyada zamanla belirginleşen ve sıklıkla karşılaşılan bir sorun haline gelmektedir Suyun kalitesi ise hemen hemen tüm ülkeler de bozulma sürecine başlamıştır. Bütün ülkeler için su problemleri gelecek yıllar da önemli sosyal ve ekonomik sonuçlara neden olacaktır (DSİ, 2016: 5).

3.1.Su Kaynaklarının Durumu ve Orta Doğu

İnsanlık tarih boyu hayatta kalmak için su kenarına ihtiyaç duymuştur ve su uğrunda sayısı bilinmeyen çatışmalara girmiştir. Suyun neden olduğu çatışmaların tarihsel geçmişi beş bin yıl önce Sümerler'e kadar uzanmaktadır. Su tarihte askeri ve siyasi amaçlar uğruna savaş silahı veya askeri hedef olarak da kullanılmıştır. Örneğin Asur Kralı Asurbanipal M.Ö. 7. yüzyılda Araplar ile savaştığı sırada su kaynaklarını kontrol stratejisini izlemiştir. Asurlu Sennacherib ise Babil'i cezalandırmak için bilinçli bir şekilde kentin su kanallarını yıkmıştır ve Babil'i yok etmek için Fırat Nehri üzerine büyük baraj kurdurmuştur. Barajın yıkılması ile Babil şehri yerle bir olmuştur. Böyle bir eylem ile tarihte ilk defa bir baraj savaş aracı olarak kullanılmıştır (Veli, 2016: 4-5).

Su ile ilgili problemler insanoğlunun var oluşundan itibaren vardır ve su insanlık tarihi kadar eskidir denilebilir. Önceden su sonsuz kaynak olarak kabul edilmekteydi fakat zaman içerisinde yaşanan gelişmeler neticesinde kirlenme ve tükenme tehlikesine maruz kalmıştır. Su için uygulanan politikaların sürdürülebilirliği tartışılır hale gelmiştir. Hayat için vazgeçilmez olan, yaşam kaynağı suya olan ihtiyaçlar artan nüfusa paralel olarak günümüz dünyasında gün geçtikçe artmaktadır. Doğal ekolojik dengelerde ortaya çıkan değişimler dünya nüfusunun hızla artışı ve yeryüzündeki kullanılabilir su miktarının azalması gibi nedenlere bağlı olarak su hayati değeri gittikçe artan faktör olmuştur. Yeryüzünde var olan çoğu doğal kaynakların yerine ikame edebilir alternatif kaynaklar bulunmaktadır ama su

kaynaklarının alternatifi maalesef bulunmamaktadır ve ciddi olarak incelenmesi gerekmektedir (Değirmenci, 2007: 4).

Dünyanın dörtte üçü su ile kaplıdır ve mavi gezegen olarak bilinmektedir. Dünyada bulunan suyun %97,5'i tuzlu sudur ancak Antarktika ve Grönland da buz kütlesi olarak bulunan su oranı %70'dir ve %2,5 oranında tatlı suya karşılık gelmektedir Diğer kalan suyun büyük kısmı ise derin yeraltı sularında bulunmaktadır. Dünya üzerinde kullanılabilir halde bulunan su kaynaklarının yaklaşık olarak yalnızca %1'i insanlar tarafından kullanılabilir durumdadır (USIAD, 2007: 15).

Su sorunu, Uluslararası Bilim Kurulu'nun ilanıyla küresel ısınmadan sonraki en önemli çevre sorunu olarak kabul edilmektedir. Küresel ısınmanın her geçen gün artan etkisiyle özellikle Ortadoğu başta olmak üzere tüm dünyada çok büyük su sorunlarına sebep olabileceği değerlendirilmiştir. Günümüz su sorununun konuları arasında dünyada nüfus artışı, su kaynaklarının verimli şekilde kullanılması için ihtiyaç duyulan finansman, çevre kirliliği, suyun tarım faaliyetli kullanımı ve su kalitesinin korunması gibi önemli konular yer almaktadır (Değirmenci,2007: 5).

Dünyamızda küresel ısınmaya birlikte artan su sorunu, Orta Doğu Bölgesi'ni yoğun şekilde etkilemektedir ve su sorununun gelecek yıllarda artarak devam edeceği beklenmektedir. Orta Doğu'da yarı kurak, kurak ve çöl iklimi hâkimdir. Orta Doğu'daki yıllık yağış ortalaması çok düşüktür ve düzenli değildir. Bu duruma bağlı olarak, bölge kaynaklarını alabilecek büyük akarsulardan yoksundur. Orta Doğu'nun en önemli akarsuları, kaynaklarının çok büyük bir kısmını Türkiye'den alan Fırat Nehri ve Dicle Nehri ile kaynaklarının nerdeyse tamamını Orta Afrika'dan alan Nil Nehri oluşturmaktadır. Orta Doğu Bölgesindeki durum açık bir şekilde su sorununu ve sınıraşan akarsuların önemini ortaya çıkarmaktadır (Yılmaz, 2010: 321).

Tatlı su kaynaklarının tahribatı sonucu artan su sorunu, özellikle Orta Doğu Bölgesi'nde yer alan ülkelerin gelecek endişesi taşınmasına sebep olmuştur. Petrol zengini olan, fakat bölgede yıllar boyu siyasi istikrar sağlayamayan Orta Doğu'da su bir çatışma ortamı oluşturmaktadır. Su ülkelere İsrail'in tekelinde dağıtılmaktadır ve bu nedenle Orta Doğu Bölgesi'nde yer alan pek çok ülke için yaşamsal sorunlar

ortaya çıkmaktadır. Suya ve su kaynaklarına ulaşabilmek adına silahların devreye girdiği Orta Doğu'da yaşanan durum, insanlık ve gelecek için acı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Ekinci, 2013).

Günümüz dünyasında su, kaynakların yetersizliği, hızla artan nüfus ve var olan kaynakların bilinçsizce kullanılması gibi nedenlerle dünyada benzer ülkeler de olduğu gibi Orta Doğu'nun şimdiki ve gelecek zamanda en önemli meselesini su oluşturmaktadır. Türkiye'nin Orta Doğu politikasında çok önemli yeri olan su petrolden daha da önemli meta haline gelmiştir. Türkiye'nin ulusal güvenliğinin ve bölgesel güvenliğinin sağlanması açısından su stratejik bir meta konumundadır. Su konusuna gerekli önem verilmez ise Türkiye için de beka sorunu olabileceği unutulmamalıdır (Değirmenci, 2007: 5).

Yeraltı su ve yerüstü su kaynakları açısından Türkiye çok şanslı bir devlettir. Birden fazla iklimin yaşandığı Anadolu'da çok sayıda akarsu, göl yer almaktadır. Türkiye orta kuşakta bulunması nedeniyle avantajlıdır ve kuraklık riski yoktur fakat Türkiye su zengini bir ülke değildir. Kişi başına düşen yıllık su miktarına bakıldığında Türkiye'nin su azlığı yaşayan bir ülke olduğu anlaşılmaktadır. Ülkemizde kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı yaklaşık 1.519 m³ olarak belirtilmiştir. Türkiye'de yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık 643 mm³ civarındadır, yıllık ortalama 501 milyar m³ suya denk gelmektedir. Suyun 274 milyar m³ miktarı toprak ve su yüzeyleriyle bitkilerden oluşan buharlaşmalar sonucu atmosfere dönmektedir. 69 milyar m³ su yeraltı suyunu beslemektedir. 158 milyar m³ su akarak çeşitli büyüklükler de ki akarsular aracılığıyla denizlere ve kapalı havzalarda bulunan göllere ulaşmaktadır. Yeraltı sularını besleyen 69 milyar m³ suyun 28 milyar m³ kısmı pınarlar aracılığıyla yerüstü suyuna yeniden dönmektedir. Türkiye'ye komşu ülkelere yıllık ortalama 7 milyar m³ su gelmektedir. Bu verilere göre Türkiye'nin sahip olduğu brüt yerüstü suyu kapasitesi 193 milyar m³ olarak hesaplanmıştır (DSİ, 2014).

Orta Doğu Bölgesi dünyada petrol rezervinin büyük çoğunluğuna sahip olan bölgedir. Fakat bu durumu su kaynakları açısından da söylemek oldukça güçtür. Petrol rezervlerindeki durumun tersi olarak Orta Doğu ülkeleri su kaynakları açısından oldukça zorluk içindedir. Irak İran, Mısır, Ürdün, Libya, Kuveyt, Suudi

Arabistan, BAE, Tunus, Yemen, Bahreyn gibi pek çok Ortadoğu ülkesinde su kıtlığı yaşanmaktadır (Tasam, 2011). Nüfus oranında ki artış ve bilinçsiz su kullanımı ile birlikte bu durum yeterli önlem alınmaz ise muhtemelen daha da kötü hale gidebilecektir (Ateş ve Bektaş, 2016: 395).

Orta Doğu Bölgesi'nde bölgeye hayat kaynağı olan dört adet su kaynağı vardır ve bölge ülkeleri arasında bir türlü paylaşılamayan sulardır. Bu nehirler başta Fırat ve Dicle nehirleridir. Türkiye ile komşu ülkeler arasında yıllardan beri tartışma nedeni olmuştur. Diğer su kaynakları arasında öncelikle Mısır'a, Etiyopya'ya ve Sudan'a olmak üzere on Afrika ülkesine hayat kaynağı olan Nil Nehri gelmektedir. İsrail, Ürdün ve Suriye arasında geçmişte savaşa neden olan Sena Nehri ayrıca Lübnan, Suriye ve Türkiye'nin paylaştıkları Asi Nehri de önem taşımaktadır. Fırat Nehri ve Dicle Nehri Türkiye'de doğmaktadır ve bu nehirler Türkiye'nin su kaynaklarının yüzde 28'ini oluşturmaktadır. Türkiye, Suriye ve Irak'a da hayat kaynağı olan Fırat ve Dicle nehir sularının paylaşımı konusunda devamlı olarak iki ülke ile sorun yaşamaktadır (Demircioğlu, 1996: 50).

2030 yılı için Türkiye İstatistik Kurumu Türkiye nüfusunun 100 milyon olacağını öngörmektedir. Nüfusun 100 milyon olabileceği 2030 yılı göz önüne alındığında kişi başı düşecek kullanılabilir su miktarının 1.120 m³/yıl civarında olacağı söylenmektedir. Büyüme hızı, su tüketimindeki alışkanlıkların değişmesi gibi faktörlerin etkisiyle su kaynakları üzerinde oluşacak baskılar tahmin edilmektedir. Tüm yapılan tahminler mevcut su kaynaklarının tahribata uğramadan yıllar içinde aktarılabilirse ortaya çıkabilecek durumu yansıtmaktadır. Türkiye'nin gelecek kuşaklara sağlıklı, yeterli miktarda su bırakması, su problemleri yaşamaması için su kaynaklarını çok iyi koruması ve akılcı bir şekilde kullanması gereklidir (DSİ, 2014).

3.2.Hayat Kaynağı Olarak Su

İnsanoğlunun tüm canlılarda olduğu gibi en önemli gereksinimi sudur. Su hayatı temsil eder. Her canlının bağımlı olduğu temel madde su olduğu için, insanoğlu da tarih boyu su kaynaklarının olduğu yerlerde yerleşip yaşamıştır. Tarihin derin sayfalarından başlayıp günümüz dünyasına kadar tüm medeniyetlerin akarsu ve göl gibi su kaynaklarının çevresinde geliştiği görülmektedir. Örnek olarak dünyanın

en eski medeniyetlerinin Mısır, Mezopotamya ve Çin medeniyetlerinin Nil, Fırat-Dicle ve Sarı Irmak'ın çevrelerinde kurulmaları tesadüf değildir. Türkiye'den doğup Suriye ve Irak topraklarında geçtikten sonra Basra körfezine dökülen Fırat ve Dicle Nehirleri ilk çağlarda, M.Ö 3000 yıllarında Sümerler'den başlayıp bölgedeki insanların hayat kaynağı olmuştur. Mısır medeniyetlerinde Nil sularının taşması neticesinde kaybolan arazi sınırlarının tekrar ölçülmesi ilk geometri bilgilerinin doğuşuna vesiledir ve su bilgi üretimine katkıda bulunmuştur (Tunç, 2005: 1).

Su, hava, toprak ve ateş hayat için önemli dört esas unsurdur. Su bütün canlılar için vazgeçilmez hayati bir doğal kaynak olması dolayısıyla insan medeniyetinin en önemli unsurlarından biri olmasıyla diğer unsurlardan farklıdır (Değirmenci, 2007:1).

Dünya haritası incelendiğinde maviliklerin yalnızca %2,5 oranının tatlı su olduğu anlaşılmakta ve suyun %70'i buzullar içinde bulunmaktadır. Örneğin yeryüzündeki toplam su miktarı 5 litrelik su olarak düşünülüğünde, erişebilir tatlı su miktarı sadece 1 yemek kaşığı miktarı kadardır yani dünya üzerindeki tatlı su miktarı dünyanın toplam su varlığının %1'i oranını geçmemektedir. Günümüzde 2,7 milyar insan, bir yıl içinde en az bir ay su sıkıntısı çeken havzalarda yaşamaktadır. 2050 yılında dünya nüfusunun %40 ya da daha fazla oranda su sorunu yaşaması beklenmektedir (WWF-Türkiye, 2014: 5).

İnsanların su tüketimi medeniyetin gelişmesi neticesinde artmıştır. İlk önce içme amaçlı kullanılan su, temizlik alanında, tarım alanlarında ve günümüzde enerji üretiminde en önemli parçalardan biri olarak vazgeçilmez olmuştur. Küresel ısınmadan kaynaklanan kuraklık ve kirlilik sebebiyle su kaynakları giderek azalmaktadır. Yenilenemeyen su dünyada hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle daha da önemli hale gelmiştir (Bilgiç, 2006: 4).

Dünya üzerinde tatlı su kaynakları eşit dağılmamaktadır. Bu nedenle su kaynaklarına sahip olan ülkeler su sorunu yaşayan ülkelere göre stratejik olarak üstünlük elde etmektedir. Suya olan bağımlılığın ve su ihtiyacının gün geçtikçe artması fakat su kaynaklarının azalması ya da kirlenmesi gibi olumsuzluklar neticesinde su uluslararası alanda ekonomi-politik bir malzeme haline gelmiştir.

Özellikle en az iki devletin kullanımını ilgilendiren ve sınır aşan sular olarak günümüzde isimlendirilen su kaynakları konusunda ileriki yıllarda savaşa neden olabilecek durumların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir (Tunç, 2005: 1).

Suyun statüsünde meydana gelen değişiklik su kaynaklarının jeopolitik ve jeostratejik önemini gündeme getirmiştir. Bütün ülkeler su kaynaklarını ulusal güvenlik sorunu olarak değerlendirmektedir. Stratejik bir kaynak olan su ülkelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekirse çatışma unsuru olarak kullanılabilir. Sınıraşan sular ile sınır oluşturan sular artık bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmektedir ve günden güne stratejik açıdan artan öneme sahiptir (Şahin, 2016: 49).

3.3.Stratejik Kaynak Olarak Su

Su, özellikle 21. yüzyıl için devletlerin ulusal güvenlik problemi olarak değerlendirmeye başladıkları dönemdir. Su ülke politikalarında ulusal varlıklarının sürdürülme ölçeğinde önem taşıyan, gerekli durumlar ortaya çıktığında silahlı çatışmaların dahi olabileceği stratejik bir kaynak olmuştur. Uluslararası jeopolitik açıdan su, hem coğrafi ve beşeri unsurlar hem de reel politik dengeler açısından özel bir anlam ifade etmektedir. Stratejik enerji kaynaklarından biri olan petrol yerine nükleer enerji, hidrojen enerjisi, doğal gaz ve güneş enerjisi gibi alternatif enerji çeşitleri kullanılabilir fakat su için alternatif bulunmamaktadır. Tarih boyunca olduğu gibi bir devletin ihtiyaç duyduğu miktarda su kaynağına ulaşabilmesi, ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasi istikrarı olduğu kadar bekasısı için de son derece önemlidir. ABD ordu yetkilisi ve Uluslararası Su Konseyi Yönetim Kurulu Üyesi olan Steven L. Stockton su kaynaklarının kalıcı yönetim stratejisinin, ulusal güvenliğin en önemli unsurlarından birisi olduğunu belirtmiştir (Veli, 2016: 14-15). Stockton, görüşüyle su kaynaklarının ve yönetiminin önemini vurgulamıştır.

Su hayat için vazgeçilmez hayati bir kaynak olmasının yanında sürdürülebilir kalkınma bakımından da büyük önem taşımaktadır. Su ve kalkınma birbirini destekleyici bağlı, sosyal, çevresel ve ekonomik değerlere sahiptir. Gün geçtikçe artan dünya nüfusu ile tüm canlıların yaşamında önemi daha da artan, vazgeçilmez olarak nitelenen, suyun bilinçli olarak kullanılması gerektiği bilinmektedir. Gereksiz

su kullanımının önlenmesi, su kaynaklarının insanlar için faydalı, etkin, sürdürülebilir şekilde kullanımı ve bu konuda daha çok bilinçli hareket edilmesi gelecek için önemlidir. Dünya üzerindeki mevcut su kaynaklarının daha planlı ve ekonomik kullanımı artık mecburi hale gelmiştir (KASKI, 2014).

Yeryüzünde su, sınırlı miktarlarda bulunan kaynaklar ve kontrol altında tutulma ihtiyacı duyulan doğal kaynaklarda olduğu gibi bölgesel ölçekte stratejik bir kaynak olma özelliğini korumaktadır (Değirmenci, 2007: 33). İnsanoğlu doğal kaynaklara, yaşadığı zamana ve ihtiyaçlarına yönelik olarak değer atfetmiştir ve kullanım değerinde ki artış kaynakların değerini de arttırmıştır. Dünyada su, petrol, doğal gaz, kömür ve çeşitli mineraller gibi değerli kaynaklara sahip olmanın ülkelere getireceği güç ve zenginlik hırsı yüzünden ülkeler arasında asırlar boyu çeşitli savaşlar yaşanmıştır (Şahin, 2016: 48). Gelecek zaman içinde de savaş olasılığı vardır.

Orta Doğu'da su, en eski çağlardan günümüze kadar bölgede yaşayanlar için hayati önem taşımaktadır. Orta Doğu Bölgesi'nde su kaynakları yeterli değildir ve mahrumiyet nedeniyle su kaynakları son derece değerlidir. Bölgede var olan su kaynakları; nüfus artışı, endüstrileşme, kentleşme, israf düzeyinde yanlış sulama, çöl ve çorak alanların tarıma açılması gibi nedenler dolayısıyla hızla azalmaktadır. Orta Doğu'da ki bu durum, su kıtlığından en çok etkilenen bölgelerin başında yer almasına sebep olmaktadır. Su, suya sahip ülkeler için güç ögesidir fakat yeterli suyu olmayan ülkeler için ulusal güvenliklerini sarsacak en önemli faktör olarak değerlendirilmektedir (Değirmenci, 2007: 33).

Tarihi süreçte su, çatışmalara sebep olmakla beraber işbirliği amacı için de bir kaynak olmuştur. Ülkeler arasında paylaşım sorunu olan su probleminin işbirliği yönünde çözümü devletlerarasında diğer sorunların ortadan kaldırılması gerektiğinde de kullanılmalıdır. Su hayati ve hassas, tüm insanlığı ilgilendiren bir konu olduğundan devletler, su konusunda silahlı çatışmadan kaçınmak için sınırlarını zorlamaktadırlar. Suyun temel ve hassas doğası gereği bir çatışma durumu oluştuğunda devletler daha mücadelecî davranmaktadır. Dünyadaki tüm ülkeler için su vazgeçilmezdir ve özellikle komşu ülkelerin iyi ilişkiler geliştirerek işbirliği yönünde adım atmaları önemlidir. Uluslararası, bölgesel olarak veya ulusal düzeyde

uygulanan zayıf su politikaları, sürdürülebilir kalkınma ve gelecek adına uzun vadede güvenliği sarsıcı yetersiz koşullara ortam hazırlamaktadır. Su, din ve ideoloji konularında olduğu gibi binlerce insanın harekete geçebileceği güce sahip, hassas dengelerin sağlanması gereken evrensel bir konudur (Veli, 2016: 25).

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA SU SORUNU VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN SU POLİTİKASI

Sulardan faydalanma kurallarının belirlenmesi ve devletler arasında su paylaşımı, uyuşmazlıkların çözümü uluslararası hukukun temel konusunu oluşturur. Uluslararası Su Hukuku, sınıraşan sular hakkında devletlerin aktif kurumlar oluşturabilmeleri için dayanak teşkil eden ilke ve kuralları sağlayan bir sistemdir. Uluslararası hukuk, devletlerin istekleri ve oluşturdukları ilkelere göre uygulanan devletler üstü olmayan bir sistemdir. Ulusal hukuk sisteminde yer alan yaptırım araçlarının kullanılması ve yargılama özellikleri uluslararası hukuk sisteminde yer almaz. Devletler genellikle uluslararası hukuk ilkelerine uygun davranarak uluslararası hukuk sistemini temel referans kabul ederler (Şengül, 2014: 30).

1.ULUSLARARASI HUKUKTA SU SORUNU VE DOKTRİNLER

Uluslararası hukukun kaynakları anlaşmalar, teamül hukuku ve genel hukuk ilkeleridir. Suların endüstriyel kullanım ve tarım faaliyeti amaçlı kullanımı için bütün devletler tarafından kullanılan kesinleşmiş kurallar yoktur. Sorun oluşturan sularla ilgili devletler ile ikili anlaşma ya da daha çok taraflı anlaşmalar vardır ve anlaşmalar ilgili devletler arasında bağlayıcıdır (Bilgiç, 2006: 96).

Sınıraşan sulardan ulaşım dışı kullanımı konusunda hukuki düzenlemeler, 19. yüzyılın sonlarından itibaren üzerinde çalışılmaya başlayan bir konudur ve günümüze kadar konuyla ilgili bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa dahi henüz yeterli aşamaya gelinememiştir. Sınıraşan sular hakkındaki sorunlar ülkeler arasında ikili anlaşmalar yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Uluslararası sular üzerinde, ulaşım

kuralları ile ilgili olarak ise eski yıllarda başlayan hukuk oluşturma çalışmaları, günümüze kadar genel olarak önemli seviyelere ulaşmıştır ve temel prensipler oluşturulmuştur (Yeşil, 2015: 9).

Sınır aşan suların ulaşım dışı amaçlarla kullanılması ile ilgili düzenleme çalışmaları 1950'li yıllar itibariyle gündem oluşturmaya başlamıştır ve ilk olarak 1956 yılında Uluslararası Hukuk Derneği'nin önder olduğu çalışmalara sırasıyla BM Hukuk Komisyonu ve Uluslararası Hukuk Enstitüsü katılmıştır ve düzenleme çalışmaları yapmışlardır. Sınır aşan su konusuyla alakalı olarak ülkeler arasında ikili anlaşmalar bulunmaktadır. Ancak her anlaşma akarsuların ve ülkelerin kendine has koşullarını ve durumlarını yansıtmaktadır ve bu nedenle genellikle başka bölgelerdeki anlaşmazlıklar için uygulanamazlar. Günümüzde sınır aşan suların ulaşım dışı kullanımıyla alakalı olarak düzenleme çalışmalarının önemi artmıştır ve pek çok uluslararası kuruluş konuyla ilgili faaliyete geçmiştir (Bilgiç, 2006: 94).

Akarsulardan ulaşım dışı amaçlarla kullanılması için kural oluşturma çalışmaları ilk olarak Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından başlatılmıştır. 1911 tarihli Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün Madrid Bildirisi ile 1961 Salzburg Kararı, Uluslararası Hukuk Derneği'nin 1956, 1958, 1960 ve 1966 tarihlerindeki Bildirileri ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (BM-UHK) 1978,1989, 1991,1994 tarihlerindeki raporları yapılan çalışmaların en önemlileri arasındadır. Uluslararası Hukuk Derneği tarafından 1966 tarihinde belirlenen Helsinki Kuralları ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun uluslararası su yollarının ulaşım dışı amaçlarla kullanılmasına ilişkin 1994 tarihli raporu, 21 Mayıs 1997'de BM Genel Kurulu'nda oylama yapıp ülkelerin imzasına sunulmuştur (Kapan, 2006: 61).

1.1.Mutlak Egemenlik Doktrini (Harmon Doktrini)

ABD ve Meksika arasında ortaya çıkan sorun, sınır oluşturan Rio Grande Nehri uyuşmazlığı sorununa çözüm için 1895 tarihinde dönemin ABD Başsavcısı J. Harmon tarafından öne sürülmüştür. Mutlak Egemenlik Doktrini, Harmon Doktrini adıyla da bilinmektedir. Mutlak Egemenlik Doktrini'ne göre diğer ülkelere verebileceği zarar dikkate alınmadan bir ülkenin kendi toprakları üzerinden geçen

sınıraşan sularında her türlü su kullanımını gerçekleştirebilme özgürlüğüne sahip olduğu görüşü savunulmaktadır (Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1997: 6).

Mutlak Egemenlik Doktrini 19. yüzyılın sonunda sınıraşan ya da sınır oluşturan akarsuların kullanımı ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklarda özellikle yukarı kıyıdaş ülke durumunda olan devletler tarafından benimsenmiştir ve uygulamaya geçilmiştir. Örneğin ABD güneydeki Meksika ve kuzeydeki Kanada'ya karşı Harmon Doktrini'ni benimsemiştir (Kapan, 2006: 46).

Günümüzde aşağı kıyıdaş ülkeleri hiçe sayan bu doktrin uluslararası hukuk ilkelerine ve eşitlik anlayışına aykırı oluşu nedeniyle yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkeler tarafından artık kullanılmamaktadır (Çelebi, 2009: 12).

1.2.Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini

Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini sınıraşan sulardan faydalanabilme adına Harmon Doktrini'ne karşı görüş olarak geliştirilmiştir. İsviçreli hukukçu Max Huber ve İngiliz hukukçu Oppenheim tarafından desteklenen doktrindir (Değirmenci, 2007: 46).

Aşağı kıyıdaş devletlerin uluslararası sulardan faydalanmasına olanak tanıyan Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini, aşağı kıyıdaş ülke durumunda olan devletler tarafından kabul görmüştür. Aşağı kıyıdaş devletler, sınırlı egemenlik görüşünü farklı şekilde yorumlamış, iç hukuk kurallarının da desteği ile Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini ortaya çıkmıştır (Çelik, 2013: 22).

Doktrine göre havzada yer alan bir ülkenin akarsularının başka bir havza ülkesinde ya da ülkelerde akarsuların doğal akışının miktarını ve kalitesini değiştirebilecek faaliyetleri yasaklayıcı yaklaşım savunulmaktadır. Suriye, Irak, Mısır, Bangladeş doktrini desteklemiştir (Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1997: 7).

Aşağı kıyıdaş ülkelerin lehine sonuçlar oluşturan Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini'nin uygulanması halinde sonuçlar: Uluslararası suyun aşağı kıyıdaş devletin tarafında yer alan bölümünde suların fiziki niteliğinde yukarı kıyıdaş devlet

tarafından hiçbir değişiklik yapılamaması, aşağı kıyıdaş devletın uluslararası suyun yukarı kıyıdaőça kullanılmasında veto etme hakkına sahip olması ve aşağı kıyıdaş devletın gelecekteki olası kullanımlarını korunması durumları ortaya çıkmaktadır (őengöl, 2014: 34).

Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini, sınıraşan suların doğal durumunda yapılabilecek değişiklikleri yasakladığı için aşağı kıyıdaş devletın akarsu üzerinde gelecekteki kullanımlarını da saklı tutarak dokunulmazlık tanımaktadır. Fakat Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini, uluslararası hukuk bakımından değerlendirildiğinde, sınıraşan sulardan faydalanma konusunda, kıyıdaş devletlerin ön anlaşmasını zorunlu kılan bir kuralın yani rıza şartı kuralının bulunmadığı, kıyıdaş devletlerin gelecekteki kullanımlarını koruyucu bir kuralın olmadığı, doktrinin bir hukuk kuralı olarak geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır ve reddedilmiştir (Kapan, 2006: 50).

1.3.Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini

Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini bir kıyıdaş devletın başka bir kıyıdaş devletten önce sulardan faydalanması ile mutlak üstünlük kazanmasını vurgulamaktadır. Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini'ne göre sınıraşan sulara komşu olan devletlerden faydalanmaya önce başlayan devlet kazanılmış hak elde etmektedir. Diğer devletlerin ise bu hakkı ihlal etmemeleri gerekmektedir. Ayrıca kıyıdaş devletler sulardan faydalanırken aşağı kıyıdaş devletlere zarar vermemelidir (Kırkıcı, 2014: 31).

Kazanılmış haklara zarar vermeme yükümlülüğü, genellikle kazanılmış haklara zarar verebilecek konumda bulunan yukarı kıyıdaş devletleri ilgilendirmektedir, aşağı kıyıdaş devletlerin böyle bir ihtimali neredeyse yoktur. Ön kullanım üstünlüğü açısından sulardan faydalanma önceliğinin aşağı kıyıdaş devletlerde olduğu, akarsulardan faydalanmaya daha önce başladıkları, herhangi bir akarsuyun çevresindeki yerleőimin genellikle akarsuyun ağız kısımlarında başladığı ve yukarıya doğru geliştiği bilinmektedir. Fırat Nehri, Dicle Nehri, Nil Nehri ve Columbia Nehri bu duruma örnek verilebilir. Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini yukarı kıyıdaş devletın faydalanma eylemini kısıtlayan aşağı kıyıdaş devletın lehine olan bir doktrindir (Çelik, 2013: 25-26).

Doktrinin uygulanması halinde yukarı kıyıdaş devletlerin ekonomik olarak gelişimini önlemesi ve kıyıdaş devletlerarasında eşitsizliğe yol açması sebepleriyle doktrin reddedilmiştir (Şengül, 2014: 35).

1.4.Akılcı, Hakça ve Optimum Kullanım Doktrini

Doktrinin isimlendirilmesi konusunda uluslararası antlaşmalar, yargı kararları ve bilimsel araştırmalar incelendiğinde birlik sağlanamamıştır. Adil kullanım, hakça katılım, optimum kullanım kavramları ile aynı doktrin farklı isimler ile de adlandırılmaktadır (Akça, 2014: 42).

Akılcı, Hakça ve Optimum Kullanım Doktrini, iki devlet ya da daha çok devlet arasında sınıraşan veya sınır oluşturan suların, makul ve yararlı şekilde kullanılması hususunda, bütün kıyıdaş devletlerin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Eşit hak ile kastedilen tüm kıyıdaş devletlerin aynı nitelikteki haklara sahip olmasıdır ve ihtiyaçları oranında sınıraşan sulardan optimum fayda sağlanmasıdır. Kıyıdaş ülkelerin birbirlerine en az zarar vermeleri şartıyla ihtiyaçlarını ideal biçimde karşılamaları esastır (Yeşil, 2015: 18-19).

İlk olarak ABD ve Meksika arasında Colarado, Tijiuna ve Aşağı Rio Grande akarsularına ait anlaşmazlığın çözülmesi için Akılcı, Hakça ve Optimum Kullanım Doktrini uygulanmıştır. Doktrin ilk önceleri ABD tarafından pek kabul görmese de ABD ile Kanada arasındaki Columbia akarsuyunun uyuşmazlığı çözümünde doktrin yerleşik bir kural olarak kabul edilmiştir. 17 Kasım 1959 tarihinde Mısır ile Sudan arasında Nil sularının kullanımına ait antlaşma ve 29 Temmuz 1963'de Fransa ile İspanya arasında Paris'te yapılan Yukarı Garonne havzasının düzenlenmesine ait sözleşmede doktrine yer verilmiştir. 26 Ekim 1963 yılında Nijer havzası devletleri arasında Ekonomik İşbirliği ve Ulaşım İlişkin Senet de doktrin kullanılmıştır (Şengül, 2014: 36).

Akılcı, Hakça ve Optimum Kullanım Doktrini, yukarı kıyıdaş ülkelerin haklarının korunduğu bir doktrin olarak düşünülse de, aşağı kıyıdaş ülkelere en az zarar vermek ilkesine uyması gerektiği açısından aşağı kıyıdaş ülkelerin faydasına olduğu düşünülmektedir. Akılcı, Hakça ve Optimum Kullanım Doktrini, uluslararası

komisyonlar tarafından da benimsenmiştir ve ülkeler tarafından en çok kabul edilen doktrindir (Orhon, 2015: 24).

1.5.Sınırlı Bölgesel Hükümlanlık Doktrini

Sınırlı Bölgesel Hükümlanlık Doktrini, havzada yer alan bir ülkenin sınıraşan suyu kullanırken diğler havza ülkelere zarar vermeme ilkesini esas almaktadır. İlimli bir yaklaşım olarak çoğunlukla kabul görmektedir. (Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1997: 7).

Ortak noktada anlaşma önerisi içeren doktrin henüz tam olarak ilke haline gelememiştir. Aşğı kıyıdaş ülke konumundaki Arap ülkelerinin benimsemekten uzak kaldığı doktrinde uyumsuzluk çözümünün diyaloglar ile çözülebileceğini öngören Türkiye açısından ayrıntılı şekilde geliştirilebilip daha güçlü hale getirilebilir (Çora, 2003: 68).

1.6.Uluslararası Suların Ortak İdaresi Doktrini

Uluslararası Suların Ortak İdaresi Doktrini, suları paylaşan havza ülkelerinin, suların ortak sahipleri olduğu düşüncesini savunmaktadır ve yapılacak tüm düzenlemelerin bu anlayış çerçevesinde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Acar, 2006: 76).

Havza ülkelerinin sular üzerinde ortak yönetim kurmalarını ve yapılacak projelere bütün havza ülkelerinin maddi katkı sağlaması için işbirliğine teşviki amaçlamıştır. Doktrin hakkaniyet ölçüsünde suyun havza ülkelere tahsisini ve kullanımını esas almaktadır (Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1997: 7).

2.ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN SU POLİTİKASI

Uluslararası örgütler bağımsız ve egemen ülkelerin veya hükümetler dışı kuruluşların kültürel ya da bölgesel olarak genel ya da özel amaçlara ulaşma çabasıyla işbirliğini sağlamak için kuruldukları yapılar, mekanizmalar ve süreçler olarak tanımlanabilir (Güneş, 2016).

Başka bir tanıma göre uluslararası örgütler devletler arasında işbirliklerini ve dayanışmayı somutlaştıran yapı şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yapı, bağımsız organlar aracılığıyla ortak çıkar oluşturulması, çıkar korunması ve devamı için egemen devletlerin meydana getirdiği işbirliklerini öngörmektedir. Devletleri birbirleriyle işbirliğine sürükleyen sebepler; ortak amaçları, devletlerin öz kaynaklarının ve kapasitelerinin söz konusu ortak amaçlara tek iken yetersiz kalışları, maliyetleri azaltmak, amaca ulaşmada sürenin azalması, politikalarına meşruiyet sağlamak, sorumluluğu diğer devletler ile paylaşmak, etki ve denetim imkânlarını artırmak şeklinde sıralanabilir (Tepebaş, 2007: 88).

Devletler, uluslararası alanda ortaya çıkan ortak meselelere çözüm bulmak amacıyla örgütlenmeye başlamışlardır ve bu örgütlenmeler uluslararası örgütlerin doğmasına sebep olmuştur. Ulusal devletlerin başlangıçta barış ve güvenlik gibi konular olmak üzere, kendi milletlerine olan sorumluluklarını yerine getirirken yetersiz kalışları, uluslararası örgütlenmelerin önemini arttırmıştır. Özellikle günümüzde uluslararası örgütlenmelerin çok sayıda oluşu ve zamanla sayılarının da artmaya devam etmesi nedeniyle, uluslararası örgütler uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez parçası olmuşlardır. Günümüzde uluslararası örgütler uluslararası sistemden ve uluslararası ilişkilerden ayrı düşünülmemektedir (Pınar, 2011: 4).

İlk uygarlıkların ve devletlerin ortaya çıktığı dönemlerde kabileler ya da kent-devletleri arasında kurulmuş olan birlikler ve ittifaklar tarihi açıdan devletlerarasında örgütlenmelerin ilk örneklerini oluşturmaktadır. Örgütlenme çeşidi, daha çok üst bir devletin oluşması amacıyla devletler arasında ittifak şeklinde olmaktadır. Antik Yunan döneminde ise kent devletlerinin ve sitelerin ortak düşmanlara karşı oluşturdukları sistemler dikkat çeken örgütlenmelerdir. Roma İmparatorluğu çeşitli antlaşmalar ve ittifaklar gerçekleştirerek istikrar sağlamıştır ve kalıcı olmayı başarmıştır. Yunan sitelerinin denizde kurmuş oldukları kolonilerden başka karada da tarım kolonileri kurmaları ile güçlü bir yapı oluşmuştur. Roma İmparatorluğu medeniyetin gelişmesi, devlet idaresi, hukuk alanında ve askerlik ile beraber uluslararası ilişkilerin temel disiplini olan diplomasi konusunda da önemli katkılar sağlamıştır. Roma İmparatorluğu farklı diller, dinler ve kültürlerden uygarlıkları barındırmıştır ve tarihte yer aldığı dönem itibarıyla düzenleyici, denetleyici ve

dengeleyici özelliklere sahip olmuştur. Günümüzdeki Birleşmiş Milletler türünde bir oluşumu hatırlatmaktadır (Ateş, 2015: 8).

Sanayi devrimiyle ortaya çıkan tüketim alışkanlıklarındaki değişim, yeni ürünler, kullanılan yeni teknolojik gelişmeler, kapitalizm merkezli bir yaklaşım ile aşırı kâr elde etme düşüncesi; gelişim için gerekli hammadde olan doğayı geri dönüşü olmayan bozulmalara maruz bırakmıştır. Sanayileşme ile birlikte teknolojinin olumsuz getirisi olarak çevre ve doğal kaynaklar da tahribata hatta doğal kaynakların tükenme aşamasına gelmesine neden olmaktadır. Hayatın vazgeçilmezi yaşam kaynağı su, bilinçsiz ve aşırı tüketim nedeniyle hızla tükenmektedir. Özellikle küresel ısınma nedeniyle ekolojik denge bozulmuş, kuraklık ve taşkın gibi olaylar ile karşılaşmıştır. Hayat için olmazsa olmaz olan su, miktarının sabit olması nedeni ile dikkatle kullanılması gereken en önemli kaynakların başında yer almaktadır. Aşırı şekilde su tüketimi ve bilinçsizce kullanım ile başlayan süreç dünyada uluslararası boyutta incelenmesi gereken su sorunlarını ortaya çıkarmıştır (Ulurmak, 2014: 1). Su geçmişte salt insan hakkı olarak değerlendirilmekte iken günümüzde su kıt bir kaynak oluşu ve stratejik önemi nedeniyle ekonomik meta olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Uluslararası örgütler birçok konuda olduğu gibi su konusunda da çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir Su yönetimi, sudan kaynaklı felaketlerin risklerinin azaltılması, iklim değişikliğinin etkilerinin incelenmesi, su güvenliği, suyun etkin şekilde kullanımı ve sınır aşan sular gibi konular da uluslararası örgütler faaliyet göstermektedir (Orman Ve Su İşleri Bakanlığı, t.y. :21).

2.1.Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler Örgütü (BM), II. Dünya Savaşı sonrası 24 Ekim 1945 yılında 51 devletin üyeliği ile kurulmuştur. Günümüzde Birleşmiş Milletler'e 193 üye devlet bulunmaktadır ve BM bir çok alt kuruluşu ile uluslararası sistemin ortasında yer alan en önemli uluslararası örgüttür. Birleşmiş Milletler Örgütü devletler arasında uluslararası barışı ve güvenliği korumak, uluslar arasında dostça ilişkileri geliştirmek, uluslararası problemlerin çözümünde işbirliğini ön planda tutmak, sosyal refah ile daha iyi hayat standartları oluşturmak ve insan hakları gibi

konular da ilerleme sağlamak ilkelerine dayanmaktadır ve ilkeler aynı zamanda BM'nin kuruluş amacını yansıtmaktadır. Birleşmiş Milletler, barış koruma, barış inşası, çatışmaları önleme ve insani yardım gibi dünya barışını ve güvenliğini ilgilendiren faaliyetler de bulunmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma, ekonomik ve sosyal kalkınma konularında, yönetim, sağlık, çevre ve gıda konularında, demokrasinin geliştirilmesi, insan hakları, cinsiyet eşitliği ve kadın gibi birçok farklı konuda BM sorumluluklar üstlenmektedir (Atvur, 2012: 24).

Birleşmiş Milletler; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Sekreteryaya ve Uluslararası Adalet Divanı olmak üzere altı temel organdan oluşmaktadır. Bu organlar vasıtasıyla BM uluslararası problemlerin çözümlenmesinde etkili olmaktadır (Bennett ve Oliver, 2015: 91).

Su konusunda Birleşmiş Milletler tarafından yapılan ilk çalışmalar uluslararası deniz hukukuna yöneliktir ve küresel alanda su sorunu ile ilgili olarak ilk kayıtlı ifadeler BM bünyesinde 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansı'nda yer almıştır. Sınıraşan sular hakkındaki hukuki sözleşme ise Sınıraşan Sular ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı Sözleşmesi'dir. BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından hazırlanmıştır 1997 yılında yürürlüğe girmiştir (Şengül,2014: 66).

Stockholm Konferansı ya da diğer bilinen adıyla Stockholm Bildirgesi, 5-6 Haziran'da 1972'de İsveç Stockholm kentinde düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda kabul edilen Stockholm Bildirgesi'ne göre herkesin, hayatını ve çevresini ilgilendiren konularla ilgili olarak bilgi edinme hakkına sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Temiz çevrede yaşamının herkesin hakkı olduğu vurgulandığı bildirgenin birinci ve ikinci ilkesi dikkat çekmektedir, ayrıca sürdürülebilir kalkınma kavramının temellerinin atıldığı konferanstır. Stockholm Bildirgesi'nin birinci ilkesi insanın en temel hakkının özgürlük, eşitlik, haysiyetli ve yeterli hayat koşullarına sahip olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Gelecek nesiller ve bugün için çevrenin korunması ve iyileştirilmesinin de insan sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir. Stockholm Bildirgesi'nin ikinci ilkesine göre hava, su, toprak, bitki ve hayvanlar gibi doğal kaynakların dikkatli şekilde planlama ya da yönetim ile

hem günümüz kuşağının hem de gelecekteki nesillerin faydalanabilmesi için korunması gerektiği vurgulanmıştır (Ulurmak, 2014: 27-28).

Su konusunda özel olarak düzenlenen ve geniş katılımın sağlandığı, 1977 yılında Mar Del Plata' da (Arjantin) gerçekleşen ilk uluslararası toplantı Birleşmiş Milletler Su Kaynakları Konferansı'dır. Su kaynaklarının incelenmesi, suyun kullanımı ve verimi gibi konuların gündemde olduğu konferans da Mar Del Plata Eylem Planı kabul edilmiştir. Suya erişimin insan hakkı olduğu ve suyun ortak mal olarak kabul edildiği Mar Del Plata Eylem Planı kararları ile ilgili olarak, 1981 yılından itibaren çalışmalar başlamıştır ve Uluslararası İçme Suyu Sağlanması ve Temizliği On Yılı ilan edilmiştir. Mar Del Plata Eylem Planı ile 1990 yılına dek dünyanın yoksul bölgelerine sağlıklı içilebilir su sağlanması hedeflenmiştir (Şahin, 2016: 55-56).

1977 yılında Mar Del Plata'da yapılan Birleşmiş Milletler Su Konferansı'ndan sonra, su konusunda yapılmış en önemli konferans İrlanda'nın Dublin şehrinde 26-31 Ocak 1992'de düzenlenen Uluslararası Su ve Çevre Konferansı olmuştur. Dublin Konferansı ile suyla ilgili yeni bir evrensel bakış ortaya çıkmıştır ve suya ekonomik bir meta olarak bakılması gerektiği kabul edilmiştir. Dublin ilkeleri olarak adlandırılan dört ilkeye göre birinci ilkede tatlı su; hayat, kalkınma ve çevre için vazgeçilemez olarak nitelenmiştir fakat kıt ve zarar görebilecek bir kaynak olduğu vurgulanmıştır. İkinci ilkede su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetilmesi, her düzeyde planlamacıları, kullanıcıları ve bu politikaları belirleyenlerin aktif şekilde katılımcı bir yaklaşıma dayandırılması gerektiği belirtilmiştir. Üçüncü ilkede suyun temin edilmesinde, yönetiminde ve korunması açısından kadınların önemli rolü olduğu; dördüncü ilkede ise suyun alternatif olarak bütün kullanım biçimlerinde ekonomik bir değere sahip oluşu ve suya ekonomik bir mal olarak bakılması gerektiği belirlenmiştir (TMMOB, 2009: 21).

3-14 Haziran 1992'de Brezilya Rio de Janeiro kentinde düzenlenen başka bir önemli uluslararası konferans Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'dır. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile kabul edilen en önemli belge, kalkınma ve çevre arasındaki dengenin kurulmasını amaçlayan sürdürülebilir gelişme

kavramının hayata geçirilmesine yönelik olmuştur ve Gündem 21 kabul edilmiştir. “Gündem 21, İnsanlık, tarihsel bir dönüm noktasındadır” cümlesi ile başlamaktadır. Devamında Uluslar ve Uluslararasıda meydana gelen eşitsizliklere, artan yoksulluğa, açlığa, hastalıklara, bilgisizliğe ve ekosistemlerdeki kötüleşmeye dikkat çekilmiştir. Temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimi ve daha güvenilir bir gelecek için rota olabilecek küresel ortaklık kavramı gündeme getirilmiştir. Üç ana bölümden ve bir tamamlayıcı bölümden oluşan Gündem 21 toplam 40 bölümü içermektedir. Gündem 21’in 18. bölümü tatlı su kaynaklarından oluşmaktadır. Tatlı su kaynaklarının kalitesinin ve arzının korunması: Su kaynaklarının geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımına ilişkin bütüncül yaklaşımların uygulanması başlığı altındaki bölümünde; suyun hayat için vazgeçilmez olduğu belirtilmiştir. Su kıtlığının yaygınlaşması, kalitesinin bozulması, kirlenmesi gibi sebeplerle yüzey-yeraltı sularının kalite ve miktar olarak korunması gerektiği, tarım, sanayi, kentsel gelişim alanı ile hidroenerji üretimi, balıkçılık ve ulaşım gibi kullanım alanlarında da bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Ulurmak, 2014: 30-31).

2000 yılında ise Birleşmiş Milletler Binyıl zirvesi düzenlenmiştir ve hükümetler tarafından kabul edilmiştir. Kalkınma adına evrensel nitelik taşıyan 2015 yılını hedefleyen Binyıl Bildirisi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri, ortak gelecek için gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler ile işbirliği içerisinde çalışmalarını sağlayan araç olarak kabul edilmiştir. Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin ulusal siyaset ve programlar ile uyumlu hale getirilmesi gereklidir. Çevresel kaynaklarda meydana gelen kayıpların önlenmesi, biyolojik çeşitlilikteki kayıpların azaltılması, sağlıklı suya sürdürülebilir ölçüde ulaşmakta zorlanan nüfusun yarı yarıya düşürülmesi Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında olan konulardır (Dışişleri Bakanlığı, 2011).

26 Ağustos ve 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika Johannesburg şehrinde Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Bütüncül su kaynakları yönetiminin bütün dünyada kabul gören bir su politikası aracı olarak tanımlanmasını sağlaması açısından önem taşıyan bir toplantıdır. 1992 yılında Rio de Janeiro şehrinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma

Zirvesi'nde tanımlanan 21. yüzyıl sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile ilkelerin Gündem 21'in onuncu yılında Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenerek Gündem 21'in değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Johannesburg Zirvesi'nin odak noktalarından bir tanesi de Bütüncül Su Kaynakları Yönetimi'dir. Toplantı da bütüncül su kaynakları yönetimi konusunda uluslararası değerlerde kararlar alınmıştır. Kararlara örnek olarak 2005 yılına kadar dünyada ki bütün büyük nehir havzalarında entegre su kaynakları yönetiminin geliştirilmesi ve su verimlilik planlarının hazırlanması, bütüncül su kaynakları yönetimi ile ilgili olarak bölgesel, ulusal strateji plan ve programların hazırlanması ve uygulamaya konulması sayılabilir. Yine suyun kullanım veriminin artırılması, Kamu-özel sektör ortaklıklarının oluşturulması için kolaylık sağlanması, cinsiyet duyarlı politikaların ve programların geliştirilmesi, karar verme, yönetime ve uygulama süreçlerine tüm ilgili tarafların katılması alınan önemli kararlar arasındadır (Ulurmak, 2014: 31-32).

BM Genel Kurulu, Aralık 2003 yılında 2005-2015 yılları arasında Yaşam İçin Su: Uluslararası Eylem On Yılı (International Decade Action Water for Life) ilan etmiştir. Bu süreç içerisinde su ve su ile ilgili konularda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde eylemlerin artırılması amaçlanmaktadır. 2010 yılında ise BM Genel Kurulu, 2002 yılında Ekonomik ve Sosyal Konsey'in benzer yönde aldığı kararı hatırlatmıştır ve suya erişimin insan haklarının bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Böylece, su hakkının tanınması yönünde en etkili uluslararası adımların atılması sağlamıştır (Atvur, 2012: 29).

1992 Rio konferansından 20 yıl sonra, 20, 22 Haziran 2012 tarihlerinde Rio de Janeiro şehrinde BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) düzenlenmiştir. Rio+20 Zirvesi sonucunda İstedığımız Gelecek (The Future We Want) isimli belge, kalkınma için yol haritası sayılabilecek nitelikte bir sonuç belgesi olarak kabul edilmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin devamı özelliğinde Eylül 2015 tarihinde New York'ta 17 hedef ile 169 alt hedeften oluşan Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) kabul edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin daha da ötesindedir. Fakirliğin esas nedenlerine çözüm bulmaya çalışmakta ve evrensel

kalkınmayı sağlamaya çalışmaktadır. Fakirlikle mücadele hareketi olan Binyıl Kalkınma Hedefleri, yeni sürdürülebilir kalkınma gündemi için bir adımdır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 17 ana hedef ve 169 alt başlık ile geniş bir içeriğe sahiptir (Özbakır, 2016: 7).

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yeni bir küresel kalkınma çerçevesi çizmektedir. Sürdürülebilir kentler, iklim değişikliği, kuraklık için önlem, biyoçeşitliliğin korunması gibi konular sürdürülebilir kalkınma kapsamına alınmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde yer alan altıncı, on birinci, on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci hedefler aşağıdaki gibidir:

SKH 6: Suya ve sağlıklı koşullara erişilebilirlik ve sürdürülebilir yönetiminin güvenceye alınması

SKH 11: Şehirlerin kapsayıcı, güvenilir ve sürdürülebilir şekilde yapılanmasını

SKH 13: İklim değişikliği ile meydana gelen etkilerle mücadele için acil eylem oluşturulması;

SKH 14: Okyanusların, denizlerin ve su kaynaklarının korunup, sürdürülebilir kullanımı;

SKH 15: Kara ekosistemlerinin korunarak iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının teşviki, sürdürülebilir orman yönetimi, kuraklaşma ile mücadele, arazi bozulmalarının durdurularak geri çevrilmesi ve biyolojik çeşitlilik kayıplarının sona erdirilmesini içermektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı sonuç bildirgesi gerçekleri tekrar etmesinin yanı sıra, dünya siyasetine yön veren devlet ve hükümet başkanlarıyla temsilcilerin kararlılıklarının vurgulandığı önemli bir belge olma özelliğindedir. Dünyamızın daha yaşanılabilir olması ve gelecek kuşaklara daha güçlü bir dünya bırakılabilmesi açısından sonuç bildirgesi önemli mesajları barındırmaktadır. Su kaynaklarındaki arz talep dengesi, su havza yönetimi, sularla

ilgili altyapıların kurulması için gerekli yatırımlar ile finansmanı gibi konular ilk defa böyle bir belge içerisinde yer bulmuştur (Ulurmak, 2014: 32-33).

Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilmekte olan projeler ile programlar hijyenik ve güvenilir içilebilir suyun önemine, su kaynaklarının korunarak yönetilmesine yöneliktir. BM içerisinde bulunan komisyonlar, su kaynaklarında olabilecek geleceğe ait risk tespiti, insanlar için hayati olan sağlıklı içilebilir suya ulaşımın güvenilir şekilde sağlanması, su kaynaklarının dağılımı gibi konularla alakalı araştırmalar yapmaktadır ve su konusunu değerlendirebilmek için işbirliği içerisinde oldukları (Özsoy, 2009: 125).

2.2.Dünya Bankası

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, 1944 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ni de kapsayacak bir barış anlaşması planlanmıştır ve Avrupa'nın yeniden imarı konusunda Dünya Bankası kurulmuştur. Dünya Bankası'nın kuruluş amacı; savaşta yıkıma uğramış olan üye ülkeler için yirmi yıldan uzun vadeli krediler sağlayarak yardımcı olmaktır. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra özellikle Batı Avrupa ülkelerinin yeniden inşası büyük ölçüde tamamlanmıştır. Böylece Dünya Bankası'nın amaçları değişen dünya düzeni ile birlikte dönüşüme uğramıştır. Dünya Bankası, uluslararası ekonomik sistem içerisinde ülkeler arası yoksulluğun ortadan kalkması ve milletlerin refah seviyelerinin yükseltilmesi vizyonu ile küresel ekonomik kalkınma çerçevesinde üye olan ülkeler de kamu ve özel sektöre kredi sağlayan en önemli finansör kuruluşlardan birisi olmuştur (Tetik, 2016: 1).

Dünya Bankası, özellikle II. Dünya Savaşı'nın küresel ekonomide meydana getirdiği yıkımın onarılması amacıyla, Uluslararası Para Fonu ile birlikte, ABD New Hampshire eyaleti Bretton Woods şehrinde düzenlenen konferansta oluşturulmuştur. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) 1946 senesinde başkent Washington DC'de fiilen çalışmaya başlamıştır. Dünya Bankası ile IMF'in kuruluş aşamasında konferansa katılan 44 ülke imza atmıştır. Ülkeler aynı zamanda Dünya Bankası'nın kurucu üyeleri sayılmaktadır (Halisçelik, 2008:5).

Öncelikli olarak Avrupa ülkeleri olmak üzere, konferansta II. Dünya Savaşı'ndan zarar gören ülkelerin tekrar imar edilmesi üzerinde odaklanılmıştır. Çok taraflı serbest ticaret olanaklarının açılması, tek taraflı dış alım sınırlandırmalarına ya da devalüasyonlara (paranın değer kaybı) engel olunarak ekonomik işbirliğin sağlanması konularında uzlaşma sağlanmıştır. IMF uluslararası mali işbirliği sağlanması ve ticaretin dengede olacak şekilde gelişimine yardım etmek, ödeme dengesi problemi olan üye ülkelere kotaları nezdinde maddi açıdan destek vererek ödeme dengesi problemlerine çözümlenmek ve böylece global ekonomik istikrarı sağlamak konularında misyon edinmiştir. Dünya Bankası'nın misyonu, savaştan zarar görmüş Batı Avrupa devletlerinin tekrardan inşa edilmesi ve devletlerin savaş ekonomisinin getirdiği ortamından sorun yaşamadan çıkmalarını kolaylaştırmak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yardım etmek şeklinde belirtilmiştir (Korkmaz, 2003: 24-25).

Gelişmekte olan ülke ekonomilerini etkileyen krizler, acil durumlar ve savaştan sonra rehabilitasyon ihtiyaçları, Dünya Bankası'nın faaliyetleri arasında önemli bir yere sahiptir. Başlangıçtaki misyon zamanla değişen dünya düzenine paralel şekilde dönüşmüştür ve günümüzde ki misyonu fakirlikten kurtulmuş bir dünya olarak hedeflenmektedir (Halişçelik, 2008:6).

Dünya Bankası 5 adet alt kuruluştan oluşmaktadır. Kuruluşlar, orta gelir düzeyindeki ülkelere sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla mücadele için kredi sağlayan Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD), dünyadaki en yoksul ülkelere kredi sağlayan Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün gerçekleştirmesi planlanan yatırımlara kredi sağlanması amacıyla kurulan Uluslararası Finans Kurumu (IFC), herhangi bir ülkede gerçekleştirilecek başka ülke yatırımlarının sigortalanabilmesi maksadıyla Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) ve gerçekleşen devletlerarası yatırımlar ile ilgili uyuşmazlıkların çözülmesi için kurulan Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü İçin Uluslararası Merkez (ICSID)'dir (Ateş, 2015:37).

Dünya Bankası global su sektöründe ve suyun yönetiminde en önde gelen aktörlerden birisidir. Dünya Bankası 1950'den beri birçok az gelişmiş ülkeye sulama alanında, su sağlanmasında, sanitasyonda, taşkınların kontrol edilmesi gibi alanlarda

yapılan projelere krediler vermektedir. 1990 yılı öncesinde Dünya Bankası, su hizmetlerini ticarileştirerek kredi anlaşmalarında kullanılan ön koşul haline getirmiştir dolayısıyla su hizmetinin ve kanalizasyon hizmetinin kamu hizmeti olmaktan çıkarılması ticari hizmete dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Güzelsarı ve Tuluay, 2011: 66).

IMF ve Dünya Bankası açısından kurumsal ve pazardaki başarısızlıklar, değiştirilmiş politikalar ve yanlış yapılmış yatırımlar sonucu dünyada hükümetlerin su kaynaklarının hatalı dağıtılmasına, ziyan olmasına ve çevrede zarar ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Sorunların esas kaynağının kamu örgütlenmesinden dolayı olduğunu belirten Dünya Bankası'na göre başlıca sorunlar şunlardır:

1. Kurumların, bölgelerin, sektörlerin arasında karşılıklı bağımlılıkların göz ardı edilmesi ve bütün olmayan kamu yatırımları programlamasıyla sektör yönetilmesi,

2. Politikaların iktisadi fiyatlandırma, mali sorumluluk ve kullanıcı katılımını önemsemeyen ve fakirlere etkili hizmet veremeyen aşırı yaygın devlet kuruluşlarına tabi oluşu,

3. Su kalitesi, sağlık ve çevre faktörlerini göz ardı eden kamu yatırımlarıyla düzenlemeler

Su kaynaklarının yönetimi için önerilen yaklaşımlar:

1. Desantralize işletme ve dağıtım mekanizmaları

2. Fiyatlandırmaya daha çok önem verilmesi

3. Çıkar gruplarının su yönetiminde direkt katılım sağlaması

4. Suyun ekonomik bir mal olarak nitelendirilmesi

5. Kapsamlı olacak şekilde politikanın benimsenmesi şeklindedir (Mert, 2008: 366).

2003 yılında yayımlanan Dünya Bankası Su Kaynakları Sektör Stratejisi orijinal adıyla The World Bank Water Resources Sector Strategy kuruluşun su ile ilgili temel politikasıyla stratejisini yansıtmaktadır. Strateji 1993 tarihinde yayımlanan Su Kaynakları Yönetimi Politika Belgesi'ne göre şekillenmiştir ve Dublin ilkelerini yansıtan bir yapıdadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde suyla ilgili sorunların ve ortaya çıkan yeni tehditlerin Dünya Bankası'nın desteğini gerektirdiği öne sürülürken, Dünya Bankası'nın suyla ilgili politikalarını yansıtan mesajlar içermektedir. Bu mesajlar şunlardır:

1.Sürdürülebilir büyüme ve yoksulluğun azaltılmasında su kaynakları yönetimi ve kalkınma merkezi bir rol oynamaktadır.

2.Su kaynakları altyapısının yönetimi ve geliştirilmesinde pek çok gelişmekte olan ülkenin daha aktif davranması gerekmektedir.

3.Bütünleşik su yönetimi uygulamaları yapısal politik reform süreciyle desteklenmelidir.

4.Hidrolik altyapının (baraj, kanal, dok, havza şeması) kurulması ve geliştirilmesi ile çevresel ve sosyal standartları karşılayacak kamusal ve özel finans yollarını harekete geçirmek için Dünya Bankası ülkelere destek olmalıdır.

5.Dünya Bankası'nın etkili işletme modellerini kullanarak, fayda-zarar analizi uygulaması ile hidrolik altyapı projelerine destek sağlaması önem taşımaktadır

6.Dünya Bankası'nın su sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu algısı, hizmetlerine ve ortaklığına talebi arttırmaktadır.

7.Dünya Bankası'nın su konusunda ki desteği, ülkenin koşulları dikkate alınarak ve ülkeyle ilgili destek stratejisi ve yoksulluğu azaltma stratejisi ile uyumlu olarak hazırlanmalıdır (DB, 2004: 2-4).

Su Kaynakları Sektör Stratejisi ile suyla ilgili yeni sorunların ortaya çıkışının yönetim anlayışında değişimi de beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda kalkınma veya yönetim anlayışı yerine kalkınma ve yönetim anlayışının benimsenmesi, yerel yönetimden bölgesel ve uluslararası yönetime geçilmesi,

anlaşmazlık yerine işbirliğinin geliştirilmesi öngörülmüştür. Düşük gelirli ülkelere özel yatırımların yapılması ve kamu-özel ortaklığının geliştirilmesi de odak noktasında yer almıştır (Atvur, 2012: 43).

Gönüllü (2017: 178-179) Dünya Bankası, 2012 yılında Rio'da gerçekleşen Rio+20 zirvesinde ve sonrasında ortaya atılan yeşil büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın kurumsallaşması amaçları doğrultusunda yayınladığı Kapsamlı Yeşil Büyüme isimli raporunda bazı politika değişikliklerini ortaya koymuştur. Rapor, kapsamlı yeşil büyümenin sürdürülebilir kalkınmaya giden bir yol olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca raporda hükümetlerin de büyümeye yönelik yaklaşımlarını değiştirmeleri tavsiye edilmektedir. Bu aşamada ihtiyaç duyulan ekonomik büyümede yeni ve ilerlemeci bir adımdır. Yani büyüme, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ile aynı zamanda olursa etkili ve güçlü olmaktadır. Bunun için dikkat edilmesi gereken unsurun kapsamlı büyümenin yeşil, yeşil büyümenin de kapsamlı olması gerektiğidir. Anahtar mesajlar şu şekildedir:

- 1.Yeşil büyüme gerekli, etkin ve hesaplıdır. Sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak önemlidir ve daha önemlisi iyi büyüme politikalarıdır.
- 2.Yeşil büyümenin önündeki engeller, politik ve davranışsal eylemsizlik ile finansal araçların eksikliğidir. Yani çoğunlukla düşünüldüğü gibi yeşil politikaların pahalı olmasından değildir.
- 3.Yeşil büyüme gelecek beş ya da on yıl içinde yapılmasına ihtiyaç duyulan şeylere odaklanmalıdır. Sürdürülemez yollardan sakınmalı ve yerel faydaları hemen bir araya toplamalıdır.
- 4.İktisat, siyaset bilimi ve sosyal psikolojinin harmanlanması gereklidir. Akıllı çözümler ile politik ekonomideki sınırlanmaların, köklü davranışların ve sosyal normların engellerinin üstesinden gelinebilir ve ihtiyaç duyulan finansal araçlar geliştirilebilir.
- 5.Tek bir yeşil büyüme modeli yoktur. Yeşil büyüme stratejileri ülkeler arasında yerel şartlar ve tercihleri yansıtacak şekilde çeşitlenecektir. Ama zengin ve fakir

bütün ülkeler kendi büyümelerini yeşilleştirmek ve yavaşlatmaksızın daha kapsamlı hale getirmek için fırsatlara sahiptir.

2.3.Uluslararası Para Fonu

Uluslararası Para Fonu (IMF) global parasal işbirliğinin teşvik edilmesi, finansal istikrarın sağlanması, uluslararası ticaretin kolaylaştırılması, yüksek istihdam ile sürdürülebilir ekonomik büyümenin teşvik edilmesi ve dünyada fakirliği azaltmak için çalışmakta olan 189 üye ülkeden oluşan bir organizasyondur. IMF 1945 yılında kurulmuştur. IMF'in temel amacı, uluslararası para sisteminin istikrarını sağlamaktır. IMF, 2012 yılında küresel istikrarın üstündeki tüm makroekonomik ve finansal sektör konularını kapsayacak şekilde güncellenmiştir (IMF, t.y.).

Uluslararası Para Fonu (IMF) üye ülkelere 3 şekilde hizmet vermektedir:

1.IMF'ye üye olan ülkelere ve global seviyede ekonomik gelişmeleri izlemektedir ve üye ülkelere tavsiye vermektedir.

2.Ödeme dengesi sorunu yaşayan üye olan ülkelere, geçici olarak finans desteği sağlamaktadır ve ülke problemlerini sürekli çözebilecek yapısal reform politikalarına destek vermektedir.

3.Üye ülke hükümetlerine ve merkez bankalarına uzmanlık konularında teknik yardım ve eğitim sağlamaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, t.y.).

Sınır aşan suların ortak kullanımı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülmesi ve ortak bir karar verilmesi noktasında, Dünya Bankası ve IMF'nin benimsemiş olduğu politikaların da etkisinin olduğu söylenebilir. Dünya Bankası ve IMF, yatırım yapacağı ve kredi desteği sağlayacağı projeleri belirlerken prensip olarak tartışmalı durumlar içeren taleplere olumlu cevap vermemektedir. Uluslararası özellikteki sular üzerinde gerçekleştirilecek projelere Dünya Bankası ve IMF'nin kredi desteği sağlayabilmesi için nehirler üzerinde hak sahipliği olan bütün aktörlerin ortak bir noktada anlaşmış olma koşulu bulunmaktadır. Böyle bir yaklaşım ile projelerin işlerliğinin garantiye alınması ve anlaşmazlıkların çözümü için katkıda bulunmayı hedeflediği söylenebilir (Rüştü ve Salem, 2004: 56-57).

IMF ve Dünya Bankası'nın uyarılma kredileri finansman sorunun çözülebilmesi için altyapı açığının ve büyüyen ihtiyaçların, kamu kurumları, kamu finansmanı ile karşılanamayacağı; finansman sorununun tüketiciden alınacak bedel ile çözümlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Kredi ihtiyaçları, ulusal veya uluslararası para piyasalarından sağlanmalıdır. Kredi geri ödemesinin, bir maliyet unsuru olarak görülmesi gerektiği, tüketiciden alınacak bedelden yapılması gerektiği ve dolayısıyla özel sektörün titiz, etkin, verimli çalışmasıyla tüketicilerin bedel ödemeleri nedeniyle yükseleceği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak kıt kaynaklar en iyi şekilde kullanılması ile refah artışı olacaktır ve fakirliğin azalıp kalkınma sürecinin artacağı belirtilmektedir (Güler, 1997: 63).

2.4. Avrupa Birliği ve Su Çerçeve Direktifi

Avrupa Birliği'nin (AB), temelleri 1950'li yıllarda Avrupa bütünleşmesi olarak altı üye ülkenin kuruculuğunu üstlendiği Avrupa Ekonomik Topluluğu ile atılmıştır. Avrupa Birliği yaşadığımız çağda birçok alanda bütünleşmeyi sağlamıştır ve bölgesel örgütlenme anlamında örnekler içinde en kapsamlısını Avrupa Birliği oluşturmaktadır. 28 Avrupa ülkesinin üyeliğinin bulunduğu AB'de üye devletlerin politikalarının ve uygulamalarının birliğe uyumlu olmaya çalıştığı aşikârdır. Siyasi bütünleşme yönünde eksiklikler olmasına rağmen AB, uluslararası arenada küresel bir aktör olarak temsil edilmektedir. Örnek olarak AB'nin çevre konusunda yapmış olduğu düzenlemeler ve girişimler üye ülkeleri bağlayıcı olmasının yanında küresel etki oluşturabilecek kapasitede ve niteliktedir. AB çevre politikası, sürdürülebilirlik ilkeleri nezdinde çevrenin korunması ve doğal kaynakların rasyonel kullanımı ile ilgiliyken çevre politikasının bir parçası olan su konusunun gittikçe artan önemi su konusunda ayrı politik düzenleme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Atvur, 2012: 46).

Su Çerçeve Direktifi Avrupa Birliği'nin ana su yasası olarak bilinmektedir. Su Çerçeve Direktifi AB'de ki sınıraşan sular dahil olmak üzere tüm yerüstü, kıyı ve yeraltı su kütlelerinin kalite ve miktar açısından korunmasını sağlamak, suların kirlenmesini önlemek, iyileştirilmesini ve sürdürülebilir şekilde yönetimini bir uygulama zamanı dâhilinde hedeflemektedir. Havza bazında bütüncül bir yönetim anlayışının hâkim olduğu direktifin sektörel bakış açısı terk edilmiştir. Katılımcılık, suyun gerçekçi bir şekilde fiyatlandırılması gibi çeşitli ilkeleri ve unsurları içinde

barındırmaktadır. Su Çerçeve Direktifi üye ülkeler açısından bağlayıcılığı olan yasal bir düzenlemedir (Orhon, 2015: 37).

Topluluğa üye olan bazı ülkelerin Avrupa Birliği su mevzuatının etnik milliyetçiliği tetikleme sebebiyle tercih ettikleri öne sürülmektedir. AB'nin araç olarak kullanılabilmesi Ortadoğu Bölgesi'nde yapay su sorunları oluşturulması gibi bir risk taşımaktadır. AB su mevzuatına uyum ve uygulama sürecinde, uluslararası su hukukunun hakkaniyet ve komşu ülkelere önemli zarar vermemek ilkelerine uyumlu olsa da hidropolitik açıdan temel sorun, sınıraşan suların kullanımına yönelik kısıtlama getirilmesi için çabalar yoğunluk kazanmıştır. Orta Doğu Bölgesi'nde su probleminin gelecek zamanda önemi artan bir konu olacağı ve AB'nin gündeminde de önemli bir yer edineceği bilinmektedir. Orta Doğu Bölgesi'nde su önemi gitgide artan şekilde stratejik konum haline gelecektir. Örneğin Türkiye'nin AB'ye katılımıyla beraber su kaynaklarının ve altyapılarının Fırat Nehri ve Dicle Nehri havzaları üzerinde bulunan barajlar ve sulama sistemleri, İsrail ve komşu ülkeleri arasında su alanında sınır ötesi işbirliği oluşturulması için, uluslararası yönetimin AB nezdinde önemli bir sorun haline gelebileceği öngörülmektedir (Bilen, 2010: 25-30).

Su Çerçeve Direktifi, AB'nin su konusunda politikalarının ifade edildiği önemli dokümanlardan biridir. 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile temeli oluşan ve 1991 Maastricht Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Birliği, su kaynaklarının korunması ve yönetilmesine ait mevzuat AB içerisinde çok önemli bir yer tutmaktadır ve yirmiye aşkın direktif içermektedir. Direktifler içerisinde 23 Ekim 2000 tarihli ve 2000/60/EC sayılı Su Çerçeve Direktifi en önemlisidir (TMMOB, 2006: 195). AB'ye üye ülkeler ya da üye olmaya çalışan ülkeler için su yönetimi prensipleri belirlenmiştir. Sınıraşan sular dışında iç suları da kapsamaktadır. Su Çerçeve Direktifi'nin yasal düzenlemelerinin iç hukuka aktarılması gereklidir. Direktifte yer alan temel kavramlar özetle; nehir havzası planlaması, nehir havzaları bölgesi yaklaşımı, entegre su yönetimi, tehlikeli maddelerin yarattığı kirliliğin önlenmesi, halkı bilgilendirme, istişare, ekolojik kalite, sürdürülebilir su kaynakları, tehlikeli atıklar, ekonomik analizler, mali araçlar, maliyetin karşılanması ile AB mevzuatının uyumlu hale getirilmesi şeklindedir (Okyay, 2012: 92).

Su Çerçeve Direktifi'nin temel amacı iç yüzeysel sularının, geçiş suları ve kıyı sularının ayrıca yeraltı sularının korunabilmesi için belirlenen işlevleri yerine getiren bir çerçeve oluşturmasıdır. Belirtilen işlevler tablo şeklinde gösterilmiştir:

Tablo1: Su Çerçeve Direktifinin İşlevleri

Su Çerçeve Direktifinin İşlevleri
Su ekosistemlerine ve gereksinimlerine bağlı karasal ekosistemler ile su ekosistemlerine bire bir tabi olan bataklıkların durumunun daha çok bozulmasını önlemek, korumak ve genişletmek
Var olan su kaynaklarının uzun süreli korunması için sürdürülebilir kullanımı teşvik etmek
Su çevresinin, öncelikli maddeler kapsamında deşarj edilmesi, emisyonların ve kayıpların azaltılması, zararlı maddelerin deşarjları, emisyonlar ile kayıpların sona erdirilmesi veya kademeli şekilde yok edilmesi için önlemler vasıtasıyla geliştirilmiş korunma ve iyileştirilmeyi amaçlamak
Yeraltı sularının süreç ile kirlenmesini azaltmaya sağlamaya çalışmak ve daha çok kirlenmeyi önlemek
Kuraklıkların ve sellerin neden olduğu etkilerin azaltılmasına katkı sağlamak
Suyun sürdürülebilir, dengeli ve eşit olarak kullanılması için gereken ölçüde kaliteli yerüstü ve yeraltı suyu temin etmek
Yeraltı su kirliliğinde azalma
Bölgesel suların ve denizlerin korunması
Deniz çevrelerinin toplu faaliyetlerle kirlenmesinin önlenmesi, öncelikli tehlikeli madde deşarjı emisyonu ve kayıplarının önlenmesi veya zamanla yok edilmesi, deniz etrafında doğal olarak bulunan maddeler asıl değerine yakın, insanlar tarafından üretilmiş sentetik maddeler için sifıra yakın konsantrasyonların oluşması amacı gütmeye ek olarak konuyla alakalı uluslararası anlaşmaların amaçlarının gerçekleşmesi

Kaynak: Aytüre, Selma (2016: 68). Su Kanununun AB Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Değerlendirilmesi, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 9 (1): 65-71.

Su Çerçeve Direktifi'nin yeni yaklaşım getiren ana özellikleri maddeler halinde belirtilmiştir:

1. Bütün suları nehirleri, gölleri, kıyı sularını ve yeraltı sularını korumaktadır.
2. 2015 yılına dek bütün su kütlelerinin iyi durumda olması gibi kesinleşmiş hedef belirlemektedir.
3. Su sistemlerinin siyasi sınırlamalarla sınırlandırılmadığı nehir havzaları bazında yönetim gerekli kılmaktadır.
4. Emisyon sınır değerleri ve kalite standartları için bütüncül yaklaşım getirmektedir.
5. Devletler ve kurumlar arasında sınırlar arası çalışma gereklidir.
6. Su yönetimi ile ilgili faaliyetlerde sivil toplum kuruluşlarının ve kamuoyunun katıldığı katılımcı yaklaşım gerekli görülmektedir.
7. Tarım, sanayii, evsel ve diğer tüm kirliliğe neden olan kaynakların azaltılması ve kontrolü gereklidir.
8. Suyun fiyatlandırılma faaliyetleri ve kirleten öder prensibi doğru ücretlerle, gerekli kılmaktadır.
9. Çevreye bağlı olan çevre ile ilişkilerin dengelenmesi amaçlanmaktadır (TMMOB, 2006: 197).

Su Çerçeve Direktifi'ne göre nehir havzaları teknik açıdan “bir dizi yüzeysel su dereleri, nehirleri ve muhtemelen göller aracılığıyla yüzeydeki bütün akıntıların su güzergâhındaki belli bir noktadan tek bir nehir ağzı, haliç ya da delta aracılığıyla denize aktığı bir yüzey alanı” şeklinde tanımlanmaktadır. Nehir Havza Bölgesi, nehir havzaları yönetimi için ana ünite şeklinde tanımlanan bir veya daha çok komşu nehir havzasının yer altı suları ve kıyı sularıyla beraber oluşturduğu kara ve deniz alanıdır. Dolayısıyla nehir havzalarının nehir havza bölgeleri olarak belirlenmesi son derece önemlidir. Kararların hangi düzeyde verileceği ve entegre su yönetiminin organizasyonel yapısı bu şekilde uygulamada olabilecektir (Ir. Vd., 2003: 14-32).

Dalkılıç ve Harmancıoğlu (2008: 418) SÇD'ye göre önemli bir kavram olan entegre nehir havzası yönetimi yaklaşımının özellikleri: 1. Yönetimin havza bazlı yapılması; 2. farklı formdaki suların bütün olarak değerlendirilmesi; 3. araziyle su kaynakları bağlantısına dikkat edilmesi; 4. doğal kısıtların, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların, siyasi ve idari süreçlerin entegrasyonu; 5. nehirlerin ve havzalarının şimdiki kuşaklar ve gelecekteki kuşaklar için kullanımının devamının sağlanması yani sürdürülebilirlik şeklindedir. SÇD her nehir havzası için bir Nehir Havzası Yönetim Planı (NHYP) oluşturulmasını gerekli görmektedir. Dolayısıyla 2015 tarihinde iyi duruma erişmek için gerekli önlemleri içermektedir. Nehir havzası yönetimi yaklaşımında, havza sınırları ile idari sınırların genellikle çakışmaması durumuyla idari açıdan önemli kısıtlara yol açabilmektedir. Su yönetimiyle ilgili yetkiler genellikle birçok kuruluş arasında paylaşılmış şekildedir. Böylece kuruluşlar arasında, işbirliği ve koordinasyon mekanizmalarının gelişmesi gereklidir.

Tablo 2: Su Çerçeve Direktifi İçin Tanımlanan Temel Tarihler

YIL	EYLEM	REFERANS
2000	Su Çerçeve Direktifi'nin yürürlüğe girişi	Madde 25
2003	Ulusal mevzuata uyum sağlama	Madde 23
	Nehir Havza Bölgeleri'nin ve otoritelerin tespiti	Madde 3
2004	Nehir havzalarının karakteristikleri belirleme: Baskılar, etkilerle ekonomik analiz	Madde 5
2006	İzleme ağı kurulumu	Madde 8 ve 14
	Kamuoyu konsültasyonu başlaması	
2008	Havza Yönetim Planı taslak sunumu	Madde 13
2009	Havza yönetim planının önlemler programı dâhilinde sonuçlanması	Madde 13 ve 11
2010	Ücretlendirme politikası oluşturma	Madde 9
2012	Uygulama programları hazırlama	Madde 11
2015	Çevresel hedeflerin gerçekleşmesi	Madde 4
2021	Birinci yönetim dönem sonu	Madde 4 ve 13
2027	İkinci yönetim dönem sonu Hedeflerin gerçekleşmesi için son tarih	Madde 4 ve 13

Kaynak:<http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9125.pdf>,Erişim Tarihi: 01 Haziran 2018.

AB sadece kendi sınırları içinde bulunan kaynakların korunması çabalamaz. Aynı zamanda sınırları aşan suların geleceği ile ilgili kararlar ile de ilgilidir. AB, bu maksatla sınıraşan sular ile ilgili birçok uluslararası anlaşmada bulunmuştur. Kronolojik sıralamada 1992 Helsinki Sözleşmesi, AB'nin taraf olduğu bir anlaşmadır ve tam ismi Sınıraşan Su Yollarının ve Göllerin Kullanımı ve Korunmasına İlişkin Sözleşme'dir. AB bu sözleşmeye 2006 yılında taraf olmuştur. Sözleşme, iki ya da ikiden fazla devletin sınırlarını aşan suların korunması, kontrolü ve olası zararı en aza indirme amacındadır (UNECE, 1992).

Sınıraşan sular açısından incelendiğinde AB'ye üye ülkelerin birbirine bağımlı oldukları görülmektedir. Macaristan su kaynaklarının yüzde doksan beşini komşu AB'ye bağlı ülkelere temin etmektedir. Hollanda için yüzde doksan olan oran Slovakya için yüzde doksan beş oranındadır. Almanya'nın ve Portekiz'in yaklaşık olarak su kaynaklarının yüzde kırkı sınıraşan sulardan oluşmaktadır. AB ülkeleri arasındaki bağımlılık genelde su kalitesi, taşkın ve nehir ulaşımı ile ilgili sorunlarda yoğunlaşmıştır. İklim koşullarının uygun oluşu miktar açısından önemli bir probleme sebep olmamaktadır. AB'ye üye ülkelerde su kaynakları üzerinde, nüfusun azalması nedeniyle nüfus baskısı sorunu yoktur. AB ülkelerinde kentleşme baskısı ve arz güvenliği sorunu yaşanmamaktadır. İklimsel özellikler dolayısıyla önemli bir su miktarı sıkıntısına engel olmaktadır. Bu özellikler Su Çerçeve Direktifi'nin genel yaklaşımına da yansıtılmıştır. Önemli sınıraşan su havzalarının hepsi AB'ye üye ülkelerin sınırları içerisinde yer almaktadır. Ren, Elbe, Vistül, büyük ölçüde Tuna Nehri Havzası ve İspanya ile Portekiz arasında yer alan çeşitli havzalar örnekleridir. SÇY iç sularda ve sınıraşan sularda fark etmeksizin uygulanması gerekli hükümleri içermektedir. İç sular için belirlenmiş olan hedefler, üye ülkelerin sınırlarını aşan havzaları için de geçerliliğini korumaktadır. Yönergede tanımlar da dahil olmak üzere çeşitli maddelerinde sınıraşan havzalar için uluslararası havza kavramı kullanılmaktadır (Yıldız ve Özbay, 2010: 6).

Suyun önemi her geçen gün artmaktadır. AB Komisyonu 6 Ekim 2004 tarihli Etki Değerlendirme Çalışması, Orta Doğu'da su sorununun gelecek zaman içinde

önemi artan bir konu olarak AB'nin gündeminde önemli bir yere sahip olacağı bildirilmiştir. Çalışmanın 9. sayfasında, Orta Doğu'da suyun gelecek yıllarda gittikçe artan şekilde stratejik konu haline geleceği ve Türkiye'nin AB'ye katılması ile su kaynaklarının ve altyapılarının (Fırat ve Dicle nehirleri havzaları üzerinde bulunan barajların ve sulama sistemlerinin, İsrail ile komşu ülkeleri arasında su alanında sınır ötesi işbirliği) uluslararası yönetimin AB için önemli bir sorun haline gelebileceği ifadesi bulunmaktadır. Su kaynaklarının ve alt yapılarının uluslararası yönetimi ifadesiyle Fırat ve Dicle havzalarında sınıraşan boyutta entegre havza yönetimi gerektiği savunulmaktadır. Türkiye'nin ulusal görüşünün tersine Dicle ve Fırat nehirleri ayrı havzalar olarak gösterilmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2011).

2.5.İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Su Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra ABD Dışişleri Bakanı George Catlett Marshall savaş sebebiyle yıkılan Avrupa'nın yeniden onarılması için yardım yapılması gerekliliğini 5 Haziran 1947 tarihinde açıklamıştır. Avrupalı devletlerin kuracağı bir örgüt vasıtasıyla yapılması gerektiğini söylemiştir. Avrupa Ekonomik İşbirliği Sözleşmesi 16 Nisan 1948'de imzalanmıştır. Türkiye'nin de aralarına katıldığı 16 devlet tarafından kabulü ile Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kurulmuştur. 14 Aralık 1960 tarihinde Paris'te imzalanan yeni anlaşma ile OEEC, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olarak değiştirilmiştir. 30 Eylül 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. OECD'nin kuruluşuyla Avrupa kelimesi örgütün adından çıkarılmıştır. Kurucu metnin ilk maddesinde ekonomik kalkınmanın dünya ekonomisi açısından üye olmayan ülkelerde de gerçekleştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu özellikleri nedeniyle OECD Avrupa boyutundan çıkmıştır ve küresel bir örgüt olarak ilerlemiştir (Özen ve Tonus, 2013: 110-113).

OECD'nin misyonu dünyadaki insanların ekonomik refahı ve sosyal refahı sağlayacak politikaların desteklenmesi olarak belirlemiştir. OECD'nin çalışma şekli veri toplama, analiz, bulguların tartışılması, karar verilmesi, uygulama ile uygulama eş gözetimi ve çok taraflı denetimi şeklinde sürekli devam etmektedir. Sekreteryaya veri toplama ve analiz işlemlerini yapmaktadır ve OECD'nin verileri kamu maliyesi, ekonomik göstergeler, yatırım, ticaret, tarım, sağlık, enerji ve çevre gibi birçok konuda farklılık göstermektedir. Komiteler verilerin tartışılmasını ve politikaların

oluşturulması görevini üstlenmektedir, konsey kararlar alınmasını ve ülkelere kararların uygulanması yönünde tavsiyeler sunulması üstlenmektedir. Kendisine üye olan ülkelerin aidatlarıyla bütçe oluşturulmaktadır ve görevler böylece yerine getirilmektedir (OECD, 2018).

Tablo 3: OECD'ye Üye Olan Ülkeler

Avustralya	Fransa	Kore	Portekiz
Avusturya	Almanya	Letonya	Slovak Cumhuriyeti
Belçika	Yunanistan	Litvanya	Slovenya
Kanada	Macaristan	Lüksemburg	İspanya
Şili	İzlanda	Meksika	İsveç
Çek Cumhuriyeti	İrlanda	Hollanda	İsviçre
Danimarka	İsrail	Yeni Zelanda	Türkiye
Estonya	İtalya	Norveç	Birleşik Krallık
Finlandiya	Japonya	Polonya	Amerika Birleşik Devletleri

Kaynak: <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/>, Erişim Tarihi:11 Ekim 2018.

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), demokratik yapıya ve piyasa ekonomisine sahip olan 35 ülkenin küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve yönetim sorunlarını çözümlenmek ve süreçteki fırsatlardan faydalanmak için ortaklaşa çalıştıkları forumdur. OECD esas olarak, ekonomik konularda uzmanlaşmış hükümetler arası bir danışma kuruluşu görünümündedir. Üye ülkelerin gündeme

getirdiği ya da dünyadaki ekonomik gelişmeler sebebiyle güncel olan konularda, ekonomik hayatın çeşitli boyutlarında, analitik incelemelerin sonuçlarıyla üye ülkelere tavsiyeler vermektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014: 3).Günümüzde üye ülke sayısı 36'dır.

OECD'nin misyonu dünyadaki insanların ekonomik refahı ve sosyal refahı sağlayacak politikaların desteklenmesi olarak belirlenmiştir. OECD'nin çalışma düzeni veri toplama, analiz, bulguların tartışılması, karar verilmesi, uygulama ile uygulama eş gözetimi ve çok taraflı denetimi şeklinde sürekli devam etmektedir. Sekreteryaya veri toplama ve analiz işlemlerini yapmaktadır. OECD'nin verileri kamu maliyesi, ekonomik göstergeler, yatırım, ticaret, tarım, sağlık, enerji ve çevre gibi konular olmak üzere farklılıklar göstermektedir. Komiteler verilerin tartışılması ve politikaların oluşturulması görevini üstlenmektedir, konsey kararlar alınması ve ülkelere kararların uygulanması yönünde tavsiyelerde bulunulması görevini üstlenmektedir. Üye ülkelerin aidatlarıyla oluşturulan bütçe ile görevler yerine getirilmektedir (OECD, 2018).

OECD, IMF, Dünya Bankası ya da DTÖ gibi kuruluşlarda olduğu gibi uluslararası finansal işbirliğinin sağlanması, kredi ya da diğer mali destek için olanak sağlayacak kaynakların temin edilmesi ya da ticaretin çok taraflı müzakereler kapsamında serbestleştirilmesi olarak tanımlanabileceği özel bir görevi yoktur. OECD, dünya ekonomisinin yönetimine alt yapı oluşturan, global anlamda önemli hale gelen konuları analitik boyutta inceleyen temel ve öncü kuruluşlardan birisi olarak nitelendirilebilir. OECD esasen, ekonomik konularda uzmanlaşmış hükümetler arası bir istişare kuruluşudur. Üye olan ülkelerin gündeme getirilen ya da dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmelerle güncel hale gelen konularda, analitik incelemeler sonuçları çerçevesinde üye ülkelere tavsiyelerde bulunmaktadır. Soft law şeklinde nitelendirilebilecek tavsiye, öneri ve iyi davranış kuralları (best practices), Sekreteryaya ve üye ülkelerin resmi temsilcileri olan uzmanlar arasında görüşülüp sonuçlandırılmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Su ile ilgili konular OECD'nin yapısı içerisinde yer alan Çevre Direktörlüğü tarafından yürütülmektedir. OECD kapsamında oluşturulacak çevre konusuna ilişkin taslak politikalar Çevre Direktörlüğü tarafından tartışılıp nihai hale getirilmektedir.

OECD Çevre Direktörlüğü çevrenin birçok boyutu ile ilgilidir. Çevre Direktörlüğü altında biyolojik çeşitlilik, su ve doğal kaynakların yönetimi alt komite gibi görev yapmaktadır. Biyolojik çeşitlilik, su ve doğal kaynaklar yönetimi alt grubu OECD yapısı içerisinde su konusunun çalışıldığı alt birimdir fakat su ile ilgili ayrı birim mevcut değildir. Su konusunda alt grup tarafından hazırlanan çeşitli belgeler, yenilikçi yaklaşımlar ve politikaları benimseyen kaynaklar olup, OECD tarafından uzmanlarca hazırlanmaktadır ve yayınlanmaktadır. Sürdürülebilir Geleceğin Sağlanması: Su ve Şehirler, Su Kaynaklarının Tahsisi: Risklerin ve Fırsatların Paylaşılması, Su Düzenleyicilerinin Yönetimi ve Kapsayıcı Su Yönetimi için Paydaş Katılımı raporları örnek verilebilir. Raporlarda ülkelerden temin edilen veriler değerlendirilmektedir. Böylece en uygun yönetim politikası belirlenmektedir. İstatistiksel veriler açıklanarak üye ülkelerin kullanımına sunulmaktadır. OECD su konusunda diğer uluslararası örgütler ile işbirliğini sürdürmektedir. Küresel Su Ortaklığı çerçevesinde Suyu Koruma Büyüme Sürdürme, Sürdürülebilir Kalkınma için Su Güvenliği Hakkında Politik Bildiri ve Dünya Su Konseyi ile birlikte Su Güvenliğinde Yatırım Yoluyla Ulusal Büyümenin Hızlandırılması girişimleri bulunmaktadır (Ateş, 2015: 57).

OECD, Mart 2012 Marsilya'da düzenlenen 6. Dünya Su Forumu kapsamında, İyi Yönetişim adlı tematik grubun liderliğini üstlenmiştir. Forumun hazırlık zamanında dokuz tematik oturumun düzenlenebilmesi maksadıyla 300'ün üzerinde paydaşlardan meydana gelen grup oluşturulmuştur. Marsilya'daki münazaralar neticesinde su politikalarının daha iyi bir yönetimle yönetilmesi için tüm düzeylerden oluşan hükümetlerin referans olabileceği güçlü yönetime ihtiyacın olduğu belirtilmiştir. OECD Su Yönetimi Girişimi ilerleyen süreçte 27, 28 Mart 2013 tarihinde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan yüzden çok delegenin katılımlarıyla çoklu paydaş platformu sonrasında oluşmuştur. İlk toplantıdan sonra girişim üyelerinin 6 ayda bir düzenlenecek olan Politika Forumlarında buluşmaları kararlaştırılmıştır. Günümüze kadar Su Yönetimi Girişimi su problemlerini çözebilmek adına yönetim çeşitlerini yaygınlaştırmak maksadıyla çalışmaların sürekliliği ve kolektif yapısını korumaya çabalamaktadır (OECD, 2015).

Sümer, (2016) Su yönetişiminin birbirlerini tamamlayan ve güçlendiren üç boyutu bulunmaktadır: Etkililik, verimlilik, ve güven ve bağlılık. Etkililik; bütün yönetim aşamalarında sürdürülebilir su politikaları hedefleri ile amaçlarının net olarak tanımlanması siyasi gayelerin uygulanması ile istenen hedeflere ulaşılabilmesi için yönetişimin yapacağı katkı olarak tanımlanmaktadır. Verimlilik; sürdürülebilir su yönetimiyle refahın topluma minimum ücretle en üst seviyeye çıkarılması için yönetişimin sağladığı katkı olarak tanımlanmaktadır. Güven ve bağlılık ise yönetişimin demokratik meşruiyet ve adaletli olarak kamu güveninin inşası ve paydaş katılımının güvenceye alınmasına sağlanan katkı şeklinde tanımlanabilir.

OECD İlkelerinin temelleri geniş iyi yönetim ilkeleri olmakla beraber ilkeler; meşruluk, şeffaflık, hesap verebilirlik, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve katılımcılıktır. Dolayısıyla ilkeler amaç olmaktan çok amaca ulaşabilmek için kullanılan araçlara dönüşmüştür. Kararların alınıp uygulanması, paydaşların kendi çıkarlarını gündeme getirmeleri veya karar vericilerin faaliyetlerinden kaynaklanan sorumlulukları alabilmeleri kullanılan siyasi, kurumsal ve idari kurallar, uygulamalarla resmi veya gayrresmi süreçlerden oluşmaktadır (OECD, 2015). OECD Su Yönetişimi İlkeleri hakkında detaylı bilgi 6. Su Forumu bölümünde incelenmiştir.

2.6.Dünya Su Konseyi

Dünya Su Konseyi'nin orijinal ismiyle World Water Council (WWC) kuruluş düşüncesi ilk olarak 1977 yılında Mar Del Plata kentinde ortaya çıkmıştır. 1994 yılında Kahire'de düzenlenen 8.Dünya Su Kongresi'nde kuruluş kararı alınmıştır. 1995 yılı mart ayında Kanada'nın Montreal şehrinde ve eylül ayında İtalya Bari şehrinde Dünya Su Konseyi'nin misyon ve amaçları belirlenmiştir. 1996 yılında ise yasal olarak kurulmuştur. Kamu kurumları, özel sektör, uluslararası organizasyonlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından oluşturulmuştur. Fransa'nın Marsilya şehrinde merkez bürosu bulunan Dünya Su Konseyi'nin, Kanada Montreal ve Mısır Kahire de bölgesel büroları vardır (Öztunalı, 2002: 53).

Su konularında farkındalığın arttırması için su uzmanları ve uluslararası örgütlerin girişimiyle Dünya Su Konseyi oluşmuştur. Dünya Su Konseyi, çevresel sürdürülebilirlikle suyun tüm aşamalarıyla korunarak gelişmesi, planlaması ve yönetimi ile su kullanımı gibi konularda politika geliştirerek en üst seviyedeki karar vericilere politik taahhütler vermek ve faaliyete geçmek için desteklemek amacını taşımaktadır. Amaçlara ulaşabilmesi adına eleştiri ve bilgi paylaşımı platformları oluşturmaktadır. Dünya Su Konseyi su kaynaklarının ve su hizmetlerinin yönetimi için ortaklaşa strateji belirlemeyi hedefleyen girişimlerle faaliyetleri desteklemektedir. Üç senede bir düzenlenen Dünya Su Forumu su ile ilgili konuların tartışılabileceği ve bilgi paylaşımının yapılabileceği en önemli organizasyonudur. Dünya Su Forumu'nda su konuları için politik çözümler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Dünya Su Konseyi'nin merkezi Marsilya'da bulunmaktadır (Ateş, 2015: 110).

Dünya Su Konseyi (WWC), uluslararası çok paydaşlı bir platform olarak artan su sorunları nedeniyle endişelere cevap olarak, su alanındaki uzmanlar ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla 1996'da kurulmuştur. Dünyada adil olarak su kullanımının bilinçli hale getirmek için her seviyede en çok etkili kararların alınmasını, su varlıklarının korunmasıyla gelişmesini, planlamaları, su seviyesi kullanım yönetimi için kritik olan hayat kaynaklarının global sürdürülebilirliğini sağlayıp gerekli durumlarda politik taahhütler gerçekleştirilmesi gibi çalışmalarda bulunmaktadır (WWC, (2017).

Gelgeç (2012: 36), Dünya Su Konseyi tarafından üç yıl ara ile düzenlenen Dünya Su Forumu farklı bir ülkede düzenlenmektedir. Forumun ev sahibi ülke yetkilileriyle koordineli olarak çalışmalar yapılmaktadır. Düzenlenen forumlardan dünya gündeminde suyun önemini vurgulamak, su sorunlarının çözülmesi için yapılan çalışmalara desteklemek, kesin çözüm önerileri sağlayarak kamuoyunun dikkatini çekmek ve politik kararlar üretmek gibi sonuçlar beklenmektedir. İlk forum 1997 yılında Fas Marakeş'de gerçekleştirilmiştir. 5. forum ise 16-22 Mart 2009'da Türkiye İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Dünya Su Konseyi tarafından organize edilen forumlar, ev sahibi ülkeler tarafından finanse edilmektedir. Finansman özel projeler, bağışlar, sivil toplum örgütleri, hükümetler ve uluslararası kurumlar tarafından hibe

olarak karşılanmaktadır. Dünya Su Konseyi tarafından organize edilen forumlar Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Dünya Su Forumu

Su Forumu	Düzenlendiği Tarih	Ülke- Şehir
1.Dünya Su Forumu	1997	Fas-Marakeş
2.Dünya Su Forumu	2000	Hollanda-Lahey
3.Dünya Su Forumu	2003	Japonya-Kyoto
4.Dünya Su Forumu	2006	Meksika-Meksiko City
5.Dünya Su Forumu	2009	Türkiye-İstanbul
6.Dünya Su Forumu	2012	Fransa-Marsilya
7.Dünya Su Forumu	2015	Kore Cumhuriyeti- Gyeongju
8.Dünya Su Forumu	2018	Brezilya-Brasilia

Kaynak:<http://www.worldwatercouncil.org/en/world-water-forum>, faydalanılarak derlenmiştir. Erişim Tarihi: 25 Ekim 2018.

2.7.Dünya Su Forumları

Dünya Su Konseyi politikaları, en somut şekilde düzenlenen Dünya Su Forumları’nda kendini göstermektedir. 1997 yılı itibariyle üç yılda bir forumlar düzenlenmektedir. Düzenlenen şehirlerin ismiyle anılan bu forumlarda Dünya Su Konseyi politikaları belirlenmektedir ve faaliyete geçirilmektedir (Salihoğlu, 2009: 35-36).

1.Dünya Su Forumu, 22-25 Mart 1997 tarihinde Fas’ın Marakeş kentinde yapılmıştır ve forumda ilk defa dünyada suyu düşünen bir kuruma ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur. 1. Dünya Su Forumu sonunda görev Dünya Su Konseyi’ne verilmiştir. Forumda suya yönelik bir takım teşvik ve tavsiyeler vurgulanmıştır. Sınır aşan ve sınır oluşturan suların yönetiminde ve suyun verimli kullanımında, kamu özel ortaklığına yönelik söylemlere forumda yer verilmiştir (Akar, 2012: 33).

1.Dünya Su Forumu’nda suyun ticari mal olmasına uyarılarda bulunulmuştur. Su ve temizlik, ekosistemin korunması, cinsiyet eşitliği, suyun etkin kullanımı ve su yönetiminin paylaşımı gibi birçok konuda öncelikler belirlenmiştir (DSFB, 2009: 1).

1998 yılında yayınlanan Paris Deklarasyonu'na göre de suyun sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisi göz önüne alınmıştır ve su sorunlarına dinamik şekilde, operasyonel olarak yaklaşmanın önemi vurgulanmıştır (Öztunalı, 2002: 53).

2.Dünya Su Forumu 2000 yılında Lahey'de gerçekleştirilmiştir. Forumda Gelecek İçin Su Vizyonu ve devlet ve su kaynaklarının mülkiyeti, onların gelişme potansiyelleri, yönetme ve finansman modelleri ve yoksulluk üzerindeki etkisi, sosyal kültürel ve ekonomik gelişim ve çevre ile ilişkili eylemsel oluşumlar üzerine pek çok görüşme yapılmıştır. Sonuç bildirgesinde ise su kaynaklarının paylaşılması, suyun ücretlendirilmesi, suyun iyi yönetimle yönetilmesi gibi son derece ideolojik nitelikteki konular su güvenliğinin sağlanması için önlenmesi gereken sorun alanları olarak ortaya konulmuştur. Lahey Forumu Sonuç Bildirgesi'nin en önemli kararlarından birisi de Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi ile ilgili olan karardır. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi, su kaynaklarının küresel aktörler ile yönetilmesi isteğini içermektedir ve dünya suyunun yönetişimi anlamını taşımaktadır (İMO, 2007).

3. Dünya Su Forumu, 2003 yılında Japonya'nın Kyoto, Osaka ve Otsu kentlerinde 8000 katılımcının yer aldığı 350 oturum ile düzenlenmiştir. Daha önceki forumlara göre en geniş katımlı forum olmasına karşın, 350 oturumun üç kente bölünmesi kopukluğa sebep olmuştur, açık ve bütüncül bir sonuca ulaşamamasında etkilidir. Forumda ağırlıklı olarak teknolojik yenilikler ve finansal destek yoluyla su sorunlarının çözülebileceği görüşü üzerinde durulmuştur (Atvur, 2012: 36).

Forumun sonunda yayımlanan Yerli Halklar Kyoto Su Bildirgesi ile su varlıklarının korunması, suyun ticarileşmesini önlemek amacıyla Dünya Bankası, AB ve diğer finansal kuruluşların su özelleştirmelerini özendirecek politikalarının önlenmesine karar verilmiştir. Forum esnasında yayımlanan en önemli belge Camdessus Raporu'dur. Rapor Suyun Herkes İçin Finansmanı (Financing Water for All) olarak bilinmektedir. Su yatırım şekilleri hakkında tavsiyelerde bulunan rapora göre yatırımların kamu özel ortaklıkla yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Kamu yatırımlarının böyle bir ortaklık modelini desteklemesi gerektiğini belirten rapor su yatırımlarına özel sektör katılımının teşviki ile yatırımların kolaylaştırılması için hükümetlere tekliflerde bulunmaları belirtilmektedir (Şahin, 2016: 60).

Forum Değerlendirme Raporu, Water Voice Proje Raporu, Sanal Su (Sanal su kavramı ile bir ürünün ya da gıdanın üretimi için ne kadar su tüketildiği ifade edilmektedir) Forumu Sonuç Raporu yayımlanan diğer belgeler arasındadır. Forumda, etkili bir su yönetimi için kurumsal ve yasal düzenlemelerin katılımcı model çerçevesinde gerçekleştirilmesi ve yerleşen havza yönetimlerinin benimsenmesi yönünde reformlar yapılması gerekli görülmüştür. Forum sırasında BM Su Değerlendirme Programı tarafından, 23 BM kuruluşunun işbirliği ile hazırlanan Dünya Su Gelişme Raporu (World Water Development Report), İnsanlar için Su, Yaşam için Su (Water for People, Water for Life) başlığı ile ilk defa yayımlanmıştır. Rapor üç yılda bir forumlarla paralel olarak yayımlanacaktır. Forum, ilk kez muhalif sivil toplum örgütlerine resmi davette bulunarak alternatif görüşlere yer vermesine karşın temelde şirket yanlısı olarak değerlendirilmektedir (Atvur, 2012: 37).

Dünya Su Konseyi tarafından üç yılda bir düzenlenen Dünya Su Forumları'nın dördüncüsü 2006'da Meksika'nın Meksiko şehrinde düzenlenmiştir. Kullanılabilir su konusunda en önemli ve büyük organizasyon olan, 4. Dünya Su Forumu uluslararası örgütler, kuruluşlar, BM, ülke hükümetlerinin katılımı ile bakanlar ve üst düzey bürokratlar ile bakanlar konferansı ile başlamıştır. 4.Dünya Su Forumu'nun temel hedefi, BM'nin kalkınma hedeflerinden olan üye ülkelerde kullanılabilir suya erişemeyen insan sayısını 2015 yılına kadar yarı yarıya azaltmaktır (Akdoğan, 2006: 39). BM 1997-2006 yılları arası dünya genelinde dört tane su forumu düzenlenmiştir. Birinci Dünya Su Forumu'ndan, Dördüncü Dünya Su Forumu'na kadar temel argümanı özelleştirme oluşturmaktaydı. Dünya Su Konseyi'nin başkanı aynı zamanda dünyanın en büyük su şirketlerinin başkanıdır, bu durum temel argümanı destekler nitelikte olduğunu göstermektedir (Akar, 2012: 37).

4.Dünya Su Forumu'nun ana temalarını büyüme ve kalkınma için su, bütünlük su kaynakları yönetiminin oluşturulması, su hizmetleriyle herkes için sanitasyon, gıda ve çevre için su, risk yönetimi konuları oluşturmaktadır. Yeni hidroelektrik santrallerin yapımının desteklendiği forumda, çok uluslu şirketlere karşı düzenlenen protesto gösterileri olmuştur ve alternatif forumlar da oluşturulmaya başlanmıştır (Şahin, 2016: 61).

4. Dünya Su Forumu sırasında çok uluslu şirketlerin ön plana çıkan rollerini protesto eden resmi foruma paralel alternatif oturumlar düzenlenmeye başlanmıştır. Eleştirel görüşlerin forumda yer almasını engellemeye yönelik önlemlere ağırlık verilirken, resmi forum başladıktan sonra Meksika’da su hakkını savunan gösteriler düzenlenmiştir. Kamuoyunun su hakkına değinen ve su özelleştirmelerine karşı çıkan tavrına karşılık forum tavrından ödün vermemiştir ve özel sektör yanlısı tutumunu sürdürmüştür (Atvur, 2012: 38).

5. Dünya Su Forumu 16-22 Mart 2009’da tarihlerinde Türkiye İstanbul’da gerçekleşmiştir. 92 ülkeden 33 000 kişi katılmıştır. Dışişleri Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi, ilgili kurumlar ve sivil toplum kuruluşları ev sahipliği yapmıştır. Küresel değişimler ve risk yönetimi, insani kalkınma, insani ve çevresel ihtiyaçların karşılanması, sürdürülebilir kalkınma ve suya dayalı kalkınma için su gibi önemli konular ele alınmıştır. Meksika’da yapılan forumda olduğu gibi İstanbul’da gerçekleştirilen forumda da protesto gösterileri olmuştur. Protesto gösterilerinde Türkiye’nin bir laboratuara dönüştürülmek istendiği, kaynakların yabancı sermayeli özel şirketlere satılmak istendiği vurgulanmıştır ve büyük yankı uyandırmıştır (Müftüoğlu, 2011: 107). 5. Dünya Su Forumu tatlı suyla ilgili dünyanın en büyük uluslararası etkinliğidir ve su politikaları konularında küresel boyutta etkili olup sürdürülebilir gelişim sağlamak için tüm paydaşların katılımını ve diyalogunu öngörmektedir (DSFB, 2009:1).

5. Dünya Su Forumu’nda küresel ısınma, felaketler ve göçler, insani kalkınma ve binyıl kalkınma hedeflerinde ilerleme, su kaynaklarının yönetilmesi ve korunması, yönetim ve yönetişim, finansla eğitim, bilgi ve kapasite geliştirme gibi konular ana konuları oluşturmaktadır. 5. Dünya Su Forumu’nda, belediye başkanları ile bölgesel otoritelerin temsilcileri tarafından İstanbul Su Paktı kabul edilmiştir. İstanbul Paktı ile sağlıklı su ve sanitasyon hakkının temel insan hakkı olduğu ortaya konulmuş ve suyun kamusal yönü vurgulanmıştır. Bakanlar Bildirgesinde su ve sanitasyon hizmetlerine ulaşımında iyileştirmenin artırılması ile su güvenliği için işbirliğinin sağlanması, bütüncül su kaynakları yönetimi uygulanması, zirai üretkenlik ve su bağlantısı dikkate alınarak koruma politikalarının geliştirilmesi,

enerji sektörü, gıda sektörü başta olmak üzere su ile ilgili başka sektörlerde kalkınma projelerine destek olunması, ekosisteminin önemini bilincinde olan yaklaşımlar uygulanması, suyun etkili kullanımı sağlayabilecek projelere fırsat sunulmasıyla su ile sanitasyon hizmetleri iyileştirmelerinin yapılması ilkeler arasındadır (Şahin, 2016: 61).

2012 yılında Fransa'nın Marsilya kentinde 6. Dünya Su Forumu, düzenlenmiştir. 25 bin katılımcı ile 250'den fazla oturum ve 100 kadar vatandaş foruma ev sahipliği yapmıştır. Çözüm Zamanı (Time for Solutions) başlıklı forumda suyla ilgili üç stratejik yönelim ile 12 öncelikli eylem alanı belirlenmiştir. Temel stratejiler herkesin esenliğini sağlamak, ekonomik kalkınmaya katkı ve gezegeni mavi tutmak (çevresel kaygıları dikkate almak) olarak belirlenmiştir. Eylem öncelikleri, herkesin suya ve su hakkına erişimini sağlamak; herkesin sanisyona erişimini geliştirmek; su hizmetleriyle hijyen ve sağlığı geliştirmek; su krizini ve riskleri önlemek; su sayesinde barışa ve işbirliğine katkı sağlamak; bütünleşik yönetimle farklı alanlarda su kullanımını dengelemek; su ve enerji konularını uyumlaştırmak; yeşil büyümeyi sağlamak ve ekosistemleri değerlendirmek; su kaynaklarının ve ekosistemlerin kalitesini iyileştirmek; insan kaynaklı faaliyetlerin su üzerinde yarattığı baskıyı azaltmak; kentleşen dünyada iklim değişikliği ve küresel değişimlere cevap bulmak şeklindedir (Atvur, 2012: 39-40).

6. Dünya Su Forumu'nda OECD, İyi Yönetişim isimli tematik grubun liderliğini üstlenmiştir. OECD Su Yönetişimi İlkeleri su yönetişimi sistemlerinin en uygun şekilde uygulanıp uygulanmadığını anlamak ve gereken durumlarda bu sistemlerin işleyişini düzeltmeye yardımcı olmaya çalışmaktadır. OECD Su Yönetişim İlkeleri iyi uygulamaları daha görünür hale getirmeye, uluslararası tecrübelerden ders almaya ve değişim ihtiyacının olduğu bütün yönetim düzeylerinde reform sürecinin başlamasını kolaylaştırabilen etkidir ve aynı zamanda uluslararası tecrübelerden ders alınıp riskleri ve güçlükleri önleyebilecektir. İlkeler aşağıda ifade edilen temel düşüncelere tabidir:

1. Var olan ve gelecekte olabilecek su tehditlerine hazırlık için, güçlü kamu politikalarının olmasına, süresi belirlenmiş zaman çizelgesi kapsamında ölçülebilir hedefler belirlenmesine ve sorumlu makamlar arasında görevlerin

açık bir şekilde dağıtılmasına ayrıca düzenli izlemeyle değerlendirmeye ihtiyaç vardır.

2.Etkili, verimli, kapsayıcı su yönetişimi güçlü kamu politikalarının var olan ve gelecek zamanda olabilecek su tehditlerine karşı paylaşılan sorumluluklar itibariyle bütün idari seviyede uygun paydaşlar ile işbirliği içerisinde tasarlanmasını ve uygulanmasına katkı sağlamaktadır.

3. Su problemleriyle mücadelede bütün dünya ülkelerinde kullanılabilir geçerliliği olan, tek bir politik çözüm yolu yoktur.Ülkeler arasında hukuki, idari ve kültürel yapı farklılıkları iklim, coğrafi koşullar ile ekonomik koşullar da sorunların çözüm yöntemlerinin farklı olmasına sebep olmaktadır.

4.Dolayısıyla OECD üyesi olup olmaması fark etmeksizin isteyen ülkeler ilkeleri ülkelerine özgü koşullar ile ulusal politikalarının tasarlanması ve uygulanması için kullanabilirler.

5.Su yönetişimi, genel su politikasının önemli bileşenlerinden biridir. Genel iyi yönetim ilkeleri su sektörü için de geçerli olmakla beraber yönetişimden güzel sonuçlar elde edilmesi su politikası içinde bulunan başka alanların gelişmesine tabidir.

6. Bütün yönetim seviyeleri için uygun olan ilkeler, OECD üyesi olan veya olmayan bütün ülkelerde yayılabilir.

7.OECD, üyelik şartı olmadan ilgisi olan bütün ülkelere ilkelerin faaliyete geçirilmesiyle iyi uygulamaların belirlenmesi için yardım edebilmektedir. Bölgesel Kalkınma Politikası Komitesi gelecekteki çalışmalarında ilkelerin takibi için tavsiyelerde bulunacaktır (OECD, 2015: 8).

Su ile ilişkili riskleri ve krizleri önlemek ve çözümünü gerçekleştirmek, afet risklerinin azaltılması için erken uyarı sistemleri, hazırlık planları, felaketin yarattığı ekonomik kayıpları azaltmada ulusal politikalar belirlenmiştir. Sınıraşan su finansmanı için sürdürülebilir finansman mekanizmaları, suyun paylaşımında barış ve işbirliği ortamının sağlanması, sınıraşan sularla ilgili ikili ve çok taraflı anlaşmalar, sözleşmeler devlet uygulamalarının düzenlenmesi ile ilgili mekanizmalar gerçekleştirilmesi gerektiği savunulmuştur (Akar, 2012: 39).

7. Dünya Su Forumu, 12-17 Nisan 2015 tarihleri arasında Güney Kore'nin Daegu ve Gyeongju kentlerinde yapılmıştır. 7. Dünya Su Forumu'na bakanlar, parlamenterler, bilim insanları yerel yöneticiler ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri 170 ülkeden katılım olmuştur. Forumda 15 000 civarında katılımcının olduğu ve 30 000'e yakın ziyaretçinin bulunduğu belirtilmektedir. Forumda bir çocuk forumu, gençlik forumu ve kadınlar dâhil bütün paydaşların katılımıyla birden çok toplantı gerçekleştirilmiştir. BM örgütleri, uluslararası organizasyonlar, farklı ülkeler, sivil toplum kuruluşları, akademik camia, iş dünyası ve endüstri çevreleri de katılmıştır (Yıldız, 2015: 1).

Forum dört ana başlıktan oluşmaktadır:

1. Herkes için su güvenliği
2. Kalkınma ve huzur için su
3. Sürdürülebilirlik İçin Su: İnsanları ve Doğayı Uyumlaştırmak
4. Uygulama Mekanizmalarının Oluşturulması (WWC, 2017).

Başlıkların ana çerçevesi Gelecek için Su ve gelecek projeksiyonları olmuştur. 7. Dünya Su Forumu'nda sınıraşan su kaynaklarının yönetimi ve yapılan anlaşmalar tematik oturumlarında detaylı olarak ele alınmıştır. Sınıraşan yeraltı suları da öne çıkan konular arasındadır. Sınıraşan su yönetiminde yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılması gerekli çalışmalardan sıkça bahsedilmiştir (Yıldız, 2015: 1).

8. Dünya Su Forumu Brezilya'da Suyun Paylaşımı ana temasıyla 150 ülkeden yaklaşık 25 bin kişinin katılımıyla 18- 23 Mart 2018 tarihlerinde düzenlenmiştir. Brezilya'nın Başkenti Brasilia'daki Itamaraty Sarayı'nda açılışı gerçekleşen 8. Dünya Su Forumu'nda iklim, insanlar, kalkınma, şehir, ekosistemler ve finans konularında tematik oturumlar yapılmıştır. Forumda dünya genelinde su konusunda yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir (DSİ, 2018).

Çatışma bölgesinde yaşayan nüfus, mülteciler, göçmenler, kırsal nüfus, geçekonu bölgelerinde yaşayan nüfus gibi hassas durumda yaşayan toplulukların su ve sanitasyon ihtiyaçları, bu ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorluklar ve

hizmetlerin sağlanması için devletler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan çalışmalar da tematik oturumlarda incelenmiştir (SUEN, 2018).

Su forumları hem politik, hem de ekonomik nitelik taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerin özel su şirketleri bu forumların önemli katılımcıları olması ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere su hizmetleri konusunda kredi ve yardımlar alması suyun ticarileşmesinde ve ekonomik mal olarak değerlendirilmesinde su forumları önemli rol üstlenmektedir (Akar, 2012: 40).

2.8.Uluslararası Su Kaynakları Birliği

Uluslararası Su Kaynakları Birliği (International Water Resources Association – IWRA), uluslararası alanda suyun yönetimi için oluşturulan ilk yapıdır ve 1971 yılında kurulmuştur. ABD’de kurulan Uluslararası Su Kaynakları Birliği, Dünya Su Konseyi’nin kurucu kurumlarından birisidir. Uluslararası Su Kaynakları Birliği, günümüzde 110 ülkeden 1400 civarında şirket, kurum ve birey statüsünde üyesi bulunmaktadır. Hükümetler düzeyinde ilk su konferansı ise Birleşmiş Milletler tarafından 1977 yılında düzenlenmiştir. Daha sonra 1980 yılında Birleşmiş Milletler, takip eden on yılı Uluslararası İçme Suyu Arzı ve Hijyen Koşullarının İyileştirilmesi on yılı olarak ilan etmiştir. 1992 yılında Dublin’de yapılan BM Uluslararası Kalkınma ve Çevre Konferansı ile Rio de Janeiro’da yapılan Yeryüzü Zirvesi’nde, uluslararası bir su konseyi kurma fikri ilk defa öne sürülmüştür. Uluslararası Su Kaynakları Birliği, 1994 yılında Kahire’de yapılan Dünya Su Kongresi’nin özel bir oturumunda bu konuyu ele almıştır ve Dünya Su Konseyi kurulması inisiyatifi gündeme gelmiştir. Su konusunun, tüm insanlık adına küresel olarak düşünülmesi ve yönetilmesi gerekliliğinden ortaya çıkan bu inisiyatif sonucu 1995 yılında kuruluş komitesini oluşturan Dünya Su Konseyi’nin merkezi Fransa Marsilya’da açılmıştır. İnisiyatifin kuramsal temeli son derece doğrudur. Çünkü su kıtlığı çeken bir bölge, sadece o coğrafyanın veya yakın çevresinin sorunu değildir. Öncelikle bu en temel insan hakkı olan yaşamın gerekliliğidir. Diğer taraftan su kıtlığı veya aşırı susuzluk, kitlesel göç, ekonomik istikrarsızlık ve uluslararası suç gibi başka faktörleri etkileyerek dünyanın diğer kesimlerine sorun oluşturacaktır (Okyay, 2012: 97).

Uluslararası Su Kaynaklar Birliği (IWRA) su kaynakları üzerinde çok disiplinli uzman uluslararası bir ağdır. Bu ađ küresel, bilgiye dayalı ve kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum, eğitim organizasyonudur. Sürdürülebilir su kullanımı ile ilgili profesyoneller, öğrenciler, bireyler, şirketler ve kurumlar tarafından oluşturulan dünyanın su kaynakları sürdürülebilir yönetim merkezidir. Bu bağlamda, Uluslararası Su Kaynaklar Birliği hedefi, ülkeler arasında ve disiplinler arası eğitim, araştırma ve bilgi alışverişı yoluyla su sorunları anlaşılmasını genişletmektir. Sürekli kurumsal, sosyal, fiziksel, ekolojik, kimyasal, su ve ekonomik yönlerini kolektif bir anlayış geliştirerek su kaynaklarının, karar alma sürecini geliştirmek için çalışmaktadır. Türkiye’de Su Konseyi Yönetim Kurulu üyesi olup, Eylül 2010’den bu yana BM Su ortağı olduğu, Uluslararası Su Hukuku Projesi’nin bir ortaklığını yürütmektedir. Örgütün aktif ülkeler ve bölgeler arasında bilgi ve deneyim alışverişini teşvik etmektedir. Bu faaliyetlere odaklanmak için Çin, Hindistan ve Japonya’da Ulusal veya Coğrafi Komiteler geliştirmiştir. Bu komiteler Uluslararası Su Kaynaklar Birliği üyeleri arasında yaygın bölgesel ađ olarak yürütülmektedir (IWRA, 2015).

Uluslararası Su Kaynaklar Birliği’nin esas amacı, bütün dünyadaki su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlayacak ortaklıkları ve mekanizmaları oluşturmak ve güçlendirmektedir. Birlik, bu çabaların her tür sınırı aşması için gerekli şekilde bilinçlendirmektedir. Birlikte kendine özgü, insanlar, bilgi ve örgütler arasında irtibatı sağlıklı kılmak için köprüler oluşturmaktadır (Ochqun, 2015: 36)

2.9.Küresel Su Ortaklığı

1992 tarihli Dublin Konferansı’nda Dublin İlkeleri ismiyle anılan hususlar benimsenmiştir fakat genişletilmiş uygulaması yoktur:

- 1.Yaşam, kalkınma ve çevrenin sürdürülebilirliği konusunda ana etken olan tatlı su kaynakları sonsuz değildir ve bozulmaz değildir.
- 2.Su yönetimi, bütün paydaşların katılımıyla gerçekleşmelidir.
- 3.Kadınlar, su sağlanması, yönetimi ve korunmasında önemlidir.

4.Su bütün faydalı kullanımlarıyla ekonomik bir değere sahip olmasının yanında ekonomik bir meta olarak değerlendirilmelidir (TUBİTAK, 2002: 3).

İsveç Stockholm’de 1996 yılı Ağustos ayında ilkelerin pratiğe aktarılması amacıyla, yapılan bir toplantı ile Küresel Su Ortaklığı resmen kurulmuştur. Küresel Su Ortaklığı su kaynakları yönetimiyle alakalı faaliyetler yapan bütün taraflara açık uluslararası bir ağıdır. Gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri ve gelişmiş ülkelerin hükümetleri, BM kuruluşları, meslek kuruluşları, araştırma kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları katılımcıları arasındadır. Amaçları aşağıda ifade edildiği gibidir:

1. Hükümetler ile talepler doğrultusunda var olan ağlar ile işbirliğine gitmekte ve entegre su kaynakları yönetim programlarını desteklemektedir. Yeni işbirliği düzenlemeleri yapmaktadır.

2.Hükümetler, yardım kuruluşları ve diğer paydaşlar tutarlı ve birbirlerini tamamlayabilecek politika ve programlar oluşturmaya teşvik edilmektedir.

3.Bilgilendirme ve tecrübenin paylaşılmasının sağlanabileceği mekanizmaları oluşturmaktadır.

4.Entegre su kaynakları yönetiminin problemlerine yenilikçi ve etkili çözümler bulmaktadır.

5.Çözüm odaklı pratik politikalarla örnek uygulamalar önermektedir.

6.İhtiyaçlar ile var olan kaynaklar arasında denge oluşturmaya katkı sağlamaktadır (Torun, 2010: 21).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SU ÇATIŞMALARI VE ORTA DOĞU

1.DÜNYADA SU SORUNU OLAN NEHİRLER VE ÇATIŞMA BOYUTU

İnsanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu su, ikame edilemezliği ve su kaynaklarının gittikçe azalması, ülkeler arası savaş sebebi olabilecek özelliktedir. Coğrafi konumlara göre su kaynakları açısından suyun ülkeler arasındaki ilişkileri belirleme niteliği vardır. Su sorunu yaşayan ülkeler ile yeterli su kaynaklarına sahip ülkeler arasında savaş ihtimali veya barış açısından senelerdir gözlemlenen farklı düzeylerde çekişmeler mevcuttur. Sınırlı kaynakların kontrolü ülkeler için ulusal güvenlik problemi olabilir (Özsoy, 2009: 73).

Dünyanın birçok bölgesinde sınıraşan sular ile ilgili çeşitli uyuşmazlıklar bulunmaktadır ve çatışmalara neden olabilir. Uyuşmazlıklar havzaların değişik özellikleri ve taraf olan ülkelerin jeopolitik konumları nedeniyle aynı özellikte olmakla beraber sınıraşan suların, uyuşmazlığa taraf olan ülkeler arasında hangi ölçütlere göre paylaşılacağı ya da tahsis edileceği üzerinde yoğunlaşmaktadır (Şengül, 2014: 37).

Dünya üzerinde sınıraşan su olarak kabul gören 260 civarı nehir havzası bulunmaktadır. Nehirlerin iki ya da daha çoğu 140 devlet sınırlarından geçmektedir ve uluslararası su statüsündedir. İnsanlığın % 40'ı bu nehir havzalarında yaşamını devam ettirmektedir. Akış miktarı bakımından akarsu ve nehir açısından en zengin yerler Güney Amerika, Kuzey Amerika ile Asya'dır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile Avustralya en fakir bölgelerdendir. Sahraaltı, Afrika senelik 4.000 km³ su akış miktarı ile Avrupa'nın üstündedir. Ancak nüfusun artması, suyun kirlenmesi,

iklimsel özellikler ve su kaynaklarının hatalı kullanımı dolayısıyla Afrika’da su en az petrol kadar değerli bir kaynak haline gelmiştir. Bu durum, bölgede rekabeti ve çatışma potansiyelini arttırmaktadır (Tandoğan ve Yücel, 2017: 108).

Nil Nehri ile ilgili yapılan analizlerin büyük çoğunluğunda havzanın diğer bölgelerinden ziyade Mısır üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunun sebeplerinden biri aşağı Nil kıyılarında kurulan Mısır medeniyetinin dünya çapında sahip olduğu önem ve değerle alakalıdır. İki bin yıldan fazla zaman önce, Yunan tarihçi Herodot Mısır’dan Nil’in hediyesi şeklinde bahsetmiştir. Bir başka neden ise, günümüzde Ortadoğu ve Afrika’da yaşanan gelişmelerde Mısır’ın rolü ve gücü ile ilişkilendirilmektedir. Mısır, Nil kıyısında bulunan tüm devletlerin en güçlüsü olmasının yanı sıra, yine Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki en güçlü ülkelerden birisidir. Mısır, yılda %2’lik artış gösteren yaklaşık 98 milyonluk nüfusa sahiptir. Arap ülkeleri arasında nüfusu en fazla olan ülkedir. Nijerya ve Etiyopya’dan sonra, Afrika’daki en kalabalık üçüncü ülkedir. Nil sularına ilişkin varılan anlaşmalar, Mısır’ın gücünü yansıtmıştır (Sümer, 2017: 1). Nil Nehri ile ilgili detaylı bilgi Orta Doğu’da nehirler ve çatışma potansiyeli bölümünde değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ülkeler arasında su sorununa neden olan bazı bölgelerdeki su uyuşmazlıkları incelenmiştir.

1.1.Rio Grande, Colorado ve Tijuana Nehirleri

ABD ile Meksika arasında sorun oluşturmuş ve daha sonra uzlaşmaya varılmış iki ana nehir bulunmaktadır. Bunlar, Rio Grande ve Colorado nehirleridir. Önce Rio Grande Nehri ile ilgili olarak daha sonra da Rio Grande, Colorado ve Tijuana Nehirleri ile ilgili olarak antlaşmalar imzalanmıştır. Bu iki antlaşmanın müzakereleri sırasında ABD tarafından ve Meksika tarafından ileri sürülen iddialar ile bu iddiaların nihai antlaşmalara yansımaları, iki ülkenin söz konusu nehirlerden faydalanmaya ilişkin izledikleri yaklaşım ilgi çekmektedir (Kılıç, 2012: 1).

ABD’nin Colorado eyaletinde doğan Rio Grande Nehri, 3034 km uzunluğundadır. ABD ve Meksika arasında 1500 km boyunca sınır oluşturduktan sonra Meksika Körfezi’ne dökülmektedir. ABD ile Meksika arasında 1895 yılında Rio Grande Nehri ile ilgili uyuşmazlıkların artması nedeniyle ABD Dışişleri

Bakanlığı, Rio Grande Nehri'nin iki ülke arasında sınır teşkil etmeden önce; yani ABD toprakları içerisinde kalan bölümünde, bu ülke tarafından yapılan saptırmalarla ilgili olarak Meksika'nın uluslararası hukuk açısından ileri sürdüğü hususlar hakkında ABD başsavcısının görüşlerine başvurmuştur. Dönemin başsavcısı Judson Harmon, Rio Grande Nehri'nin ABD içerisinde bulunan bölümü üzerinde bu ülkenin hakkı bulunduğunu (mutlak hakimiyet) bundan dolayı da uluslararası hukukun, ABD'ye,nehirin sularının paylaşımı konusunda herhangi bir yükümlülük getirmediğini belirtmiştir. Sınıraşan sular konusundaki bu görüşler Harmon Doktrini olarak anılmıştır. ABD bu görüşüne sonraki yıllarda esneklik getirmiştir. Meksika ile Rio Grande Nehri üzerinde ilk anlaşmasını 1906 yılında yapmıştır. 1944 yılında yapılan diğer bir anlaşma ile ABD iki ülkeyi ilgilendiren Rio Grande, Colorado ve Tijuana Nehirleri'nden Meksika'ya belli miktarlarda su tahsis etme yükümlülüğü altına girmiştir. Bu anlaşma ile Colorado, Tijuana ve Rio Grande Nehirleri'nin müştereken kullanımı düzenlenmiştir (Kapan, 2006: 75).

1.2.Ganj Nehri

Ganj Nehri Çin Halk Cumhuriyeti'nden doğar, Nepal ve Hindistan'dan geçip, Hindistan ve Bangladeş arasındaki 128 km'lik kısmını oluşturmaktadır. Bangladeş topraklarından 112 km akmaktadır. Bangladeş içinde Jamuna Brahmaputra ile birleşip Badma adını almaktadır ve Badma, Meghna ile birlikte denize dökülmektedir (Şengül, 2014: 40).

Ganj sularının tahsisi konusu Hindistan ile Bangladeş arasındaki uyuşmazlıkların en önemli bölümünü oluşturmaktadır ve Fırat Dicle havzasına en fazla paralellik gösteren sorundur. Hindistan'ın Ganj Nehri üzerinde Farakka Barajı inşaatını planladığını açıklanması üzerine, Pakistan 1951'de baraj inşaatını protesto etmiştir ve ortak su kullanımının planlanması için bir BM kuruluşunun aracılığıyla yapılıp iki ülke uzmanları tarafından kontrol edilmesini istemiştir. Hindistan Pakistan'ın önerilerini önemsemeyip 1961 yılında Farakka Barajı'nın inşasına başlamıştır. Baraj 1970 yılında tamamlanmıştır (Kıran, 2005: 213).

1971 yılında Bangladeş bağımsızlığını ilan etmiştir. 1977 yılında Hindistan ve Bangladeş, arasında yapılan anlaşma ile kurak mevsimde Ganj Nehri sularının

%63'ünün Bangladeş'e verilmesi konusunda karar verilmiştir. 1985 ve 1988 yılını kapsayacak şekilde mutabakat yapılmıştır ve Ortak Uzmanlar Komitesi kurulmuştur. Fakat daha sonra bu mutabakat sona ermiştir. 12 Aralık 1996'da ise 30 yıllık bir süreyi kapsayan Hindistan Cumhuriyeti ve Bangladeş Halk Cumhuriyeti arasında Farakka'da Ganj Sularının Paylaşımı Antlaşması imzalanmıştır (Şengül, 2014: 40-41).

Ganj suları konusunda, Hindistan Bangladeş arasında ortaya çıkan su sorununun sürecine ve gerçekleşen durumlara bakıldığında Hindistan'ın, Türkiye'nin tutumuna paralel bir siyaset izlemekte olduğu görülmektedir ve ülkesinden geçen sınıraşan su ile ilgili olarak hakça kullanım ilkesi çerçevesinde suyun kullanılmasını öngörmektedir (Kapan, 2006: 75).

1.3.Senqu Oranj Nehri

Su paylaşımı ile ilgili bir uyuşmazlık örneği de Lesotho Krallığı ile Güney Afrika arasında olmuştur. 1986 yılında karşılıklı iki ülke arasında imzalanan bir anlaşma ile sorun kesin çözümlenmiştir. Bu anlaşmada Senqu Oranj havzası içinde yapılması planlanan su tesisleri esas alınıp Güney Afrika Cumhuriyeti'ne verilen su miktarıyla ilgili bütün faaliyetlerin bir Ortak Teknik Komite aracılığıyla yapılması öngörülmüştür. Güney Afrika'ya verilecek su için inşa edilmiş olan Trans Caledon Tüneli'nin idaresinden sorumlu ve tünel ile ilgili tüm faaliyetleri üstlenebilecek yetkilerle donatılmış Tünel İdaresi kurulmuştur. Tünel İdaresi'nin Ortak Teknik Komite ile sıkı bir istişarede bulunması hüküm altına alınmıştır (Şengül, 2014: 41).

Lesotho Krallığı'nın Senqu Oranj sularında inşa ettiği su tesislerinin faaliyetlerine engel olmayacak derecede Güney Afrika Cumhuriyeti'ne su tahsisine antlaşmada yer verilmiştir. Bir diğer önemli konu da aşağı kıyıdaş ülke Güney Afrika'nın, yukarı kıyıdaş ülke Lesotho'ya, aldığı su karşılığı ücret ödemesidir (Kapan,2006: 76).

1.4.Komati Nehri

Swaziland ile Güney Afrika Cumhuriyeti arasındaki Komati Nehri ile ilgili olarak Güney Afrika Cumhuriyeti aldığı su karşılığında Swaziland'a bir ödeme

yapmamaktadır. Ancak Komati Nehri'nin Swaziland sınırları içerisindeki bölümünde yapılması tasarlanan su tesislerinin neredeyse tamamını finanse etmektedir (Dursun, 2006: 46).

2. ORTA DOĞU'DA SUYUN BİR ÇATIŞMA UNSURU OLMA POTANSİYELİ VE SULAR

2.1.Su Güvenliği ve Orta Doğu

Güvenlik, toplumların yaşam alanlarını ilgilendiren tehditlere karşı önlem almaya, yaşam gereği her türlü tehlikelere karşı bulundurulmuş tedbirlere, nasıl ve nerede güvende olunabilir kaygısına karşı ortaya konan her türlü tedbire denilir (Ochqun, 2015: 5).

Su güvenliğinin 2013 yılı Stockholm Dünya Su Haftası'nda tek bir tanımla tanımlanamayacağı uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Genel olarak su güvenliği, bir toplumun hayatını sürdürebilmesi, sosyo ekonomik gelişim sağlayabilmesi, su kirliliğinden ve su ile alakalı afetlerden korunmak, ekosistemin korunması için barış ve siyasi istikrar içinde uygun miktarda ve kalitede suya sürdürülebilir şekilde ulaşmak olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2014: 20).

Su güvenliği, öngörüsü olmayan kuraklık ile taşkınların sosyal ve ekonomik boyuttaki etkilerinin kabul edilir risk düzeyinde giderilebilmesi için yeterli miktarda ve kalitede suyun yaşamsal ihtiyaç ve ekonomik tüketim maksadıyla sağlanmasıdır. Gelişmiş devletler su kaynakları için gerekli düzenlemeleri sağlayıp suyla uyumlu şekilde; gelişmekte olan devletler su ile mücadele içerisinde; geri kalmış devletler ise suyun esiri olarak hayatlarını devam ettirmeye çalışırlar (Bilen, 2008:115).

Güvenlik, sürdürülebilirlik refahın sağlanması ve gelişim için su güvenliği çok önemlidir ve suyun merkezde olduğu yerel düzeyden uluslararası düzeye kadar birbiriyle alakalı kavramları içermektedir. Biyofiziksel, altyapısal, kurumsal, siyasal, sosyal finansal kavramlar gibi su ile doğrudan ilgisi olmayan birçok kavram katkıda bulunmaktadır Su güvenliği ulusal güvenlikten gıda güvenliğine kadar birbirleriyle alakalı birçok güvenliğin merkezinde bulunmaktadır (Yıldız, 2014: 20-21).

Su güvenliği sağlandığı zaman kuraklık ve taşkın gibi afetler büyük ekonomik etkilere neden olmaz. Fakat su güvenliği için yeterli düzeyde bir altyapı ihtiyacı vardır. Bu düzeyin altında toplum ve ekonomi su şoklarının etkisi altında kalarak günlük yaşam ve tüm sektörlerdeki üretim süreci etkilenmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin hepsinde önemli nehirler düzenlenmiştir. Yüksek debiler kontrol altına alınmıştır. Düşük akımlar kuraklığın olumsuz etkilerini azaltacak biçimde artırılmıştır. Böylece taşkınların ve kuraklığın olumsuz ekonomik etkileri hafifletilmiş veya giderilmiştir. Büyük altyapı yatırımları gerçekleştirilmiş ve yönetecek insan kapasitesi oluşturulmuştur. Altyapı tesisleri ihtiyaçları karşılayacak düzeye ulaştırılmış olup, gelişmiş ekonomiler su yönetimi, çevresel ve estetik değerlere odaklanmıştır. Dolayısıyla suyla birlikte uyumlu bir hayatın devam etmesi sağlanmaktadır (Bilen, 2008: 115).

Su, dünyada bütün canlıların ve insan hayatının devamı için en önemli yaşam gerekliliklerinin başında gelen fakat son yıllarda küresel iklim değişikliğinin etkisiyle tehlikeli şekilde azalmaya başlayan hayati kaynaktır. Suyun önemini arttıran diğer unsurlar suyun ekonomik bir mal haline gelmesi, ağır sanayide kullanılması ile enerji üretimi için kullanılan bir kaynak oluşudur. Dünyada artan nüfus, üretim olanaklarının artması gibi nedenler su ihtiyacını sürekli artırmaktadır. Küresel iklim değişikliği ve çevre kirliliği gibi nedenlerle su kaynakları azaltmaya başlamıştır. Böylece su her zamankinden daha önemli olmuştur (Yılmaz ve Peker, 2013: 57). İnsanlık için hayati öneminin dışında su ülkelerin varlığı, güvenlik çıkarları ve ekonomik gelişimleri için son derece önemli bir doğal kaynaktır. Hızla artan nüfus, kirlilik ve yanlış kullanım ve dünya üzerindeki dağılımı sabit olmayan tatlı su kaynakları dünyanın pek çok bölgesi için stratejik kaynaktır. İnsanlık tarihi boyunca su güç unsurlarının dengesini sağlamakta ve medeniyetin kalitesini belirlemektedir. Yaşadığımız çağda su daha hayati ve stratejik bir konumdadır ve petrol ile doğal enerji kaynaklarında yüzyıllardır süregelen hâkimiyet savaşı su kaynakları için başlayabilir (USIAD, 2007: 7).

Orta Doğu Bölgesi'nde, su kıt ve kaynaklar yetersizdir. Bu nedenle Türkiye Suriye-Irak-Suriye, İsrail-Ürdün-Filistin, Mısır-Sudan gibi ülkeler arasında su sorunu gündemdedir ve sorun çözülememiştir. Orta Doğu, dünyanın su fakiri bölgelerinin

başında gelmektedir. Hızlı nüfus artışı ve kentleşme, artan nüfusa yeni iş ve aş için çöl ve çorak arazilerin elverişsizliğine rağmen tarıma açılması, bilinçsiz kullanım ve modern teknolojik olmayan şekilde sulama tekniklerinin kullanılmasıyla mevcut kaynaklar, giderek azalmaktadır (Kocaoğlu, 1996: 127).

Orta Doğu'da su sorununun çözüme ulaşması ve su güvenliğinin sağlanabilmesi için ülkelerin politik niyetleri, işbirliği, antlaşmalar, hukuki düzenlemeler gerekli şartlardır. Ancak bölgede yaşanan istikrarsızlıklar hem kurumsallaşmayı hem de oluşturulmuş işbirliklerinin ve kurumların devamlılığını engellemektedir. Bölgede ki su sorunu için teknik çözümler de fikir sunulmaktadır. Su kaynaklarının en yoğun tüketildiği tarım alanında modern sulama tekniklerinin kullanımı ve hasar gören altyapının iyileştirilmesi suyun verimli kullanımını sağlayabilecek yöntemlerden birisidir. Atık suyun yeniden kazanılması için atık su arıtımı, sanal su, yağmur suyunun depolanması, acı suyun direkt ya da arıtılıp kullanılması, buharlaşma kayıplarının minimuma düşürmek için yer altı barajları ve akifer beslemesi, deniz suyunun arıtılması ile havzalar arası su transferi, bulut tohumlama diğer yöntemlerdir. Ayrıca ürün çeşitliliği, su yönetimi, marjinal kalitedeki suyun güvenilir ve düşük maliyetle kullanımı ve desalinasyon için gereken enerji ile yatırım miktarını geliştirebilen teknolojilerin çoğaltılması öneriler arasındadır. Suyun verimli şekilde kullanılması teknolojik gelişmeler ve işbirlikleri ile aktörlerin niyetleri ve destekleriyle kurumsal mekanizmalar da önem taşımaktadır (Maden, 2014: 46).

Son yıllarda suyun koruma, yönetim ve enerji ile olan ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Kavramlara son olarak çevre de eklenmiştir. Kavramların bağlantısı su kaynaklarının planlaması aşamasında dikkate alınmalıdır. Kavramlar arasındaki bağlantıda teknolojik gelişmeler ile teknik ve ekonomik kullanım açısından enerji ve su kaynaklarında meydana gelen artış, kirlilik, iklim düzensizliği, su ihtiyacının kaynaklar üzerine baskısı, artan enerji talebi gibi faktörler etkilidir. 1970'li yılların ortaları itibarıyla klasik havza yönetimi anlayışına eleştiriler başlamıştır. Havza temelli kaynak planlaması sürdürülebilir kalkınma kavramı ve ekosistemin korunması, güvenlik anlayışı ile bütünleşmesi çabaları yoğunluk kazanmıştır. Bu doğrultuda nehir havzaları yalnızca coğrafi alan değil birbirini tamamlayan bir sistem

olarak görülmüştür ve entegre havza yönetimine geçilmeye başlanmıştır. Su güvenliğinin ve yönetim sisteminin bütüncül özellik kazanması için sistemler arası etkileşim önemsenmelidir (Yıldız, 2013: 6).

Su, hayati önemi sebebiyle kıtlığı durumunda devlet güvenliği için tehlike oluşturup bir tehdit unsuruna dönüşebilir. Dünyada kullanılabilir su kaynakları yalnızca bir ülkenin sınırı içinde değil ise yani sınıraşan su ise yönetimi kıyıdaş ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirileceği için ya da planlandığı için zaman zaman ülkeler arasında gerilim ortaya çıkabilir. İhtiyaç duyulan su arzının sağlanması ve suyun korunması açısından ülkelerin varlığını sürdürmesi için su güvenliği son derece önemlidir. Su güvenliği olmayan bir ülke sosyal, ekonomik ve siyasi istikrar açısından tehlike altındadır (Cirit, 2007: 104-105).

21.yüzyıl, yoksulluğun küresel boyuta ulaştığı, ekolojik bozulmaların ve yaşlılığın arttığı, krizlerin kesiştiği bir dünya olacaktır. Enerji, su ve gıda krizleri birbirini tetikleyip kesişmeye başlayacaktır. İklim düzensizlikleri artacak ve sonuç olarak dünyada su problemi artacaktır. Suyun yeryüzündeki dengesiz dağılımı ile su ihtiyacı artacaktır ve iklim değişimi getirdiği belirsizliklerle su jeopolitik bir kaynaktır. Uluslararası güç dengelerini etkileyen su kaynakları üzerinde global, politik, stratejik ve hegemonik planlar artacaktır (Yıldız, 2015: 1).Küresel iklim değişiminin meydana getirdiği sonuçları ile birlikte su kaynaklarının önemi dünya için kaçınılmazdır ve gerekli önlemler alınmaz ise çatışmalara neden olabilir.

2.2.Orta Doğu'da Nehirler ve Çatışma Potansiyeli

Neorealizm teorisine göre uluslararası sistemin yapısı anarşik kabul edilmektedir. Devletler varlıklarını çıkarlarına bağlı olarak sürdürebilirler ve devletlerin çıkarları ancak askeri güç ile korunup geliştirilebilir. Devletler çıkarları için gerilimlerden krizlere bazen de savaşa varacak boyutta çeşitli çatışma şekilleri içerisinde bulunmaktan kaçınmazlar. Su sorunu özellikle sınıraşan sular devletlerin çıkarlarını etkilemektedir ve her çeşit çatışmaya neden olabilir (Akbaş, 2015: 95). Su sorunu başlı başına bir çatışma nedeni olabileceği gibi bölge içerisinde çatışmayı tetikleyen ya da mevcut olan gerginliği körükleyen, arttıran bir olgudur. Neorealist yazarlara göre güvenlik ya da güvensizlik, büyük ölçüde uluslararası sistemin

yapısından kaynaklanmaktadır. Anarşik yapının sürekliliği kabul edilmiştir. Dolayısıyla uluslararası siyasetin gelecek zamanda da geçmişte olduğu gibi şiddete meyilli olacağı anlaşılmaktadır (Aslanlı ve Memmedov, 2016: 1524).

Orta Doğu'da özellikle sınıraşan sulardan kaynaklı su sorunu, yarım asırlık bir geçmişe sahiptir ve sorun çözülememiştir. Uluslararası düzenin anarşik yapısı, Fırat ve Dicle Nehirleri için Suriye ve Irak'ın kendi çıkarlarını ön planda tutan politikaları, su sorununu çatışma boyutuna doğru zorlamaktadır. Sınıraşan su sorunu, ekonomik, siyasi ve stratejik açıdan bir güvenlik unsuruna dönüşmüştür. Neorealizm kuramına göre aktörler güvenlikleri ile çıkarlarına tehdit oluşturan durumlarda tepkiler vermektedirler. Su stratejik bir kaynak olarak tamamen güvenlik konusudur ve dolayısıyla aktörler su sorununa karşı silahlı çatışmaya gidebilecek seviyede tepkiler verebilirler (Akbaş, 2015: 111).

Su sorunu gün geçtikçe önemi artan bir konudur. Su kaynaklarının yetersiz oluşu, kirlilik, küresel ısınma, suyun çok tüketimi ve suyun dengesiz dağılım gibi nedenler su sorununu devletler açısından son derece önemli bir olguya dönüştürmüştür. Dünyada kullanılabilir su kaynakları zannedildiğinden çok az ve sınırlı miktardadır. Bu durum, son zamanlarda Uluslararası Kriz Kaynakları Listesi'nde su problemini en üst sıralara taşımaktadır. Su kıtlığının hem siyasi hem de dünyada ekonomik ve doğal kaynakların eşit olmayan dağılımı olmak üzere iki unsuru vardır. Bu önemli unsurlar her açıdan suyla alakalı uyuşmazlıkların özünü oluşturmaktadır. Bilim adamlarının araştırmaları gelecek on yılda birçok ülkenin 1970'li ve 80'li yıllardaki sahip oldukları su miktarının yarısına sahip olabileceklerini, su ihtiyacının iki kat artabileceğini vurgulamaktadır. Orta Doğu ülkelerinde su kaynakları daha kısıtlı olduğu için bölgede durumun daha vahim olabileceği değerlendirilmektedir (Kona, 2004: 122).

Türkiye'den Etiyopya'ya kadar uzanan Orta Doğu coğrafyasında insanlık tarihi boyunca kurulan uygarlıklar, bölgede meydana gelen savaşlar ve yaşanan göçler incelendiğinde bölgedeki su kaynaklarının ve bu su kaynaklarının kullanımının Orta Doğu tarihini derinden etkilediği görülmektedir. Fırat ve Dicle havzalarının meydana getirdiği Mezopotamya'da ve Nil Nehri için yapılan mücadelelerde su bölgede kilit rol üstlenmektedir (Tunç, 2005: 4).

Orta Doğu suyun sınırlı ve kıt olduğu bir bölgedir. Ayrıca bu bölge en az yağış alan ve iklimsel etkinin fazla oluşuyla beraber buharlaşmanın da çok olduğu kurak bir iklime sahiptir. Bölgede 2050 yılından sonra nüfus daha çok çoğalacaktır ve suya olan talep giderek artacaktır. Bu durum kısa ve uzun vadede krizin çıkacağını göstermektedir. Bölgede tarıma dayalı ekonomi suya olan ihtiyacı daha da arttırmaktadır (Şengül, 2014: 15-16).

Orta Doğu Bölgesi için suyun problem olarak algılanma nedenleri aşağıda ifade edildiği gibidir:

- 1.Orta Doğu Bölgesi'nde kişi başı su miktarı nüfus artışı ile ihtiyaçlar nedeniyle düşmektedir.
2. Tarımda su kullanımını verimli duruma getirilmelidir.
3. Bölgedeki bazı devletlerin su kaynakları sürdürülebilir kalkınma için yetersizdir ve böylece kaynakların paylaşılması sorunun kendisini oluşturmaktadır.
4. Orta Doğu'da mevcut diğer sorunların etkileriyle meydana gelen istikrarsızlık ile güven problemi su konusunda kalıcı olabilecek çözümlerin üretilmesini zorlaştırmaktadır.
- 5.Su ihtiyacının karşılanması adına teknolojik imkanlardan faydalanmak için gerekli yatırımların yapılması, bu yönde vizyon geliştirilmesi gerekmektedir ancak bu durum çoğu Orta Doğu ülkesinin öncelikleri arasında değildir (Okyay, 2012: 69-70).

Su genel olarak yalnızca insanların yaşaması için değildir aynı zamanda uygarlığın ve ekonominin de sürdürülmesi için son derece gereklidir. Böyle önemli bir unsur olan su konusunda anlaşmazlıkların, çatışmaların politik sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır (Yılmaz ve Peker, 2013: 67). Yaşamsal ihtiyaçlar için vazgeçilmez olan su, insanlar, bölgeler ve ülkeler açısından hakça paylaşım için yüzyıllardır süregelen adaletsizlikler vardır. Su nedeniyle uyuşmazlık içerisinde olan devletler, su sorununu sadece su açısından değil politik, ekonomik ve stratejik açıdan

da ele aldıkları için çözümsüzlük devam etmektedir. Kısır döngü haline gelen su sorununa gelecek yıllarda savaşların su yüzünden çıkacağı öngörüsü eklenmiştir. Böylece su kullanımı ve paylaşımı meselesi daha karışık bir duruma gelmektedir (Öz, 2006: 538).

Su ile ilgili çatışmalar genellikle suyun kıt olduğu ve farklı çatışmaların olduğu hallerde meydana gelmektedir. Bazen çatışmanın bir kısmı su uyuşmazlığına dönüşmektedir ancak bazen su çatışmalarına sınır çatışmaları da dâhil olabilmektedir. Su kaynakları sadece çatışma nedeni değildir aynı zamanda çatışmalarda kullanılan araçtır. Tarihte savaş zamanlarında düşmana ait su kaynaklarının kullanılamaz hale getirilmesi geçmişte uygulanmıştır ve günümüzde geçmiştekine benzer örnekler görülebilir (Yılmaz ve Peker, 2013: 67).

Orta Doğu'nun günümüzde su sorununu en çok yaşayan bölgelerden olması ve sorun yumağı olmasının temel nedeni tarihidir. I. Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen Orta Doğu haritası doğal kaynaklar ile ulus devletlerin sınırları arasında uyumsuzluk göstermektedir. Bölgedeki sömürgeci yapı, Orta Doğu'nun yapay sınırlara dayalı haritası su kaynaklarının ve petrolün tek bir siyasi yapıda toplanmasının engellenmesi içindir. Parçalanma nedeniyle Orta Doğu Bölgesi'nde tek bir ülkeden doğup yine o ülkenin sınırlarında denize dökülen nehir bulunmamaktadır. Paylaşılamayan sular bölgede büyük sorunlara sebep olmaktadır ve bölge dışı devletlerin bu bölgeye müdahil olabilecekleri bir alan daha ortaya çıkmaktadır (Özkösedâğ, 2006: 27).

Orta Doğu tarih boyunca çeşitli çatışmalara sahne olmuş kritik bölgelerden birisidir. Bu çatışmaların yaşanma nedenleri arasında din, siyaset, ekonomi ve sosyal nedenlerin yanında bölgede ve bölge dışında yer alan devletlerin ve devlet dışı aktörlerin de etkilerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Küresel güçler Orta Doğu'nun kaderini bölgenin zengin enerji kaynakları nedeniyle bölgede bulunan ülkelere bırakmamaktadır. Çünkü bölgeyi kontrol edebilen güç zengin enerji kaynaklarına hâkim olacaktır. Aynı zamanda böylece küresel bir güç olabilecektir. Yirminci yüzyılın başlarında İngiltere bölgeyi kontrol eden güçlü aktör olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında ise ABD bölgeyi kontrol altında tutan güçtür. 21. yüzyılda ABD, Orta Doğu Bölgesi'ni kontrol altında tutmak ve bölgedeki en önemli stratejik

ortağının yani İsrail'in güvenliğini sağlamak için bölgeye çeşitli şekillerde müdahaleleri olmaktadır. ABD'nin Orta Doğu Bölgesi'ndeki etkisi bölgeye demokrasi ve barışı getirmekten uzaktır. Bu durum bölgede yaşanan çatışma potansiyelini arttırmaktadır ve daha karmaşık hale getirmektedir (Deniz, 2016: 129-132).

Su çatışmalarının yoğun yaşandığı bölgelerde pek çok faktör vardır. Bölgenin coğrafi yapısı, jeopolitik konumu ve mevcut suyun durumu bunlardan bazılarıdır. Genellikle iklimin sert olduğu ve bölgesel suların siyasi engellemeler ile karşılaştığı ya da bölge nüfusunun su talebinin su arzını aşmaya yakınlaştığı yerlerde su çatışmaları meydana gelmektedir. Su nedenli çatışmalar, bazen ülkelerin kendi aralarında uzlaşması ile çözümlenmektedir. Bazen de yerini su savaşlarına bırakmaktadır (Yılmaz ve Peker, 2013: 67).

Pasifik Enstitüsü tarafından su kaynakları, su sistemleri ve uluslararası güvenlikle çatışma arasındaki ilişkilerin anlaşılması için 1980'li yılların sonunda su ve çatışmalarla ilgili tarihsel bir kategori projesi başlatılmıştır. Mitler, efsaneler, klasik Orta Doğu tarihine konu olan çatışmaların anlamlı bir listesini çıkarmıştır (Kalaycı, 2013: 69). Projede çatışma türleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

- 1.Su Kaynakları Denetimi: Devlet ve devlet dışı aktörlerin suyun bulunduğu veya arttığı yer gerilim kaynağı.
- 2.Askerî Araç (Devlet Aktörleri): Su kaynaklarının veya sistemlerinin bir ulusun ya da devletin askeri eylemi boyunca silah niyetiyle kullanımı.
- 3.Siyasal Araç (Devlet ve devlet-dışı aktörler): Su kaynaklarının ve su sistemlerinin politik amaca ulaşabilmek için kullanımı.
- 4.Terörizm (Devlet-dışı aygıtlar): Su kaynaklarının ve su sistemlerinin şiddet ve baskı ile amaç ya da araç gibi görülerek devlet olmayan taraflarca kullanımı

5.Kalkınma Tartışmaları: Su kaynaklarının ve su sistemlerinin ekonomik ve toplumsal kalkınma anlamında rekabet, çekişme ve tartışma için büyük kaynak olarak düşünülmesi (Gleick, 2006: 190-191).

Küresel hegemonya yarışında bütün büyük güçlerin dikkatini çeken coğrafyaya ve kaynaklara sahip olan Orta Doğu Bölgesi'nde büyük güçlerin iktidar mücadeleleri ya bölgede ki devletler vasıtasıyla ya da doğrudan çatışma aracılığıyla sürmektedir. Böyle bir yapıda uyumsuzluklar alevlenmektedir ve bütün güçler kontrolü bir diğerine bırakmamak için mücadele etmektedir. Dolayısıyla su sorunu çözülememiştir (Özkösedag, 2006: 118).

Orta Doğu Bölgesi'nde su sorunları güvenliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Su fakiri bir bölge olan Orta Doğu'da kıt olan su kaynakları hesapsız ve hoyrat şekilde kullanılmaktadır. Araştırmalara göre gelecek yıllarda iki veya üç ülke haricinde tüm Orta Doğu'da çok ciddi bir su krizi beklenmektedir. Böyle bir durum karşısında diğer bölgelere oranla çok daha fazla şiddet ve çatışma potansiyeline sahip olan Orta Doğu'da su savaşlarının olabileceği ve yakın zamanda yaşanacağı iddiası mevcuttur. Başka bir ifadeyle su meselesinin geleceği bölgede şimdilik belirsiz olsa da Orta Doğu Bölgesi'nin su kaynaklarının tükenmesi bölge içi çatışma potansiyellerinin artmasına belki de savaşa varan çatışmaya dönüşebilecektir (Kona, 2004:124).

Orta Doğu'nun jeostratejik önemi, sahip olduğu petrol nedeniyle büyük güçlerin mücadele ettikleri bir alan görünümü kazanmıştır. Osmanlı egemenliğinden çıktıktan sonra yapılan çalışmalarla daha parçalı bir görünüm arz eden Orta Doğu Bölgesi'nde ittifakların kurulamaması, işbirliğinin yapılamaması için bütün koşullar oluşturulmuştur. Bu koşulları sağlamak için değişik yöntemlere başvurulmuştur. Büyük güçler bazen nüfuz alanlarını oluştururken bölge devletlerine yardım ederek kendilerine bağımlı kılmayı yeğlemişler bazen de çatışma ortamları oluşturarak istikrarsızlıkları körüklemişlerdir. Orta Doğu'daki dönüşümü etkileyen en önemli olay ise İsrail'in kurulmasıdır. Aslen İsrail'in Filistin toprakları üzerinde kurulması Yahudi Meselesi'nin Avrupa'dan Orta Doğu'ya ihraç edilmesidir. İsrail'in kuruluşu bölgede kanayan bir yaraya sebep olmuştur ve Filistin sorunu şiddetli bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır (Özkösedag, 2006: 123).

Orta Doğu'da Nil havzasında; Mısır-Sudan-Etiyopya, Şeria Nehri havzasında; İsrail-Suriye-Ürdün, Fırat-Dicle havzasında; Türkiye-Suriye-Irak ve İran-Irak ülkeleri arasında çatışmalar olmuştur ve sıcak noktalar olarak kabul edilmektedirler. Orta Doğu Bölgesinde su belki de savaş nedeni değildir fakat amaç Orta Doğu Bölgesi'nde savaş ise su yeterli bir bahane olabilir görüşü bulunmaktadır. Global güçlerin çıkarlarının çatıştığı Orta Doğu'da su yalnızca diplomatik bir araç değildir diplomatik bir silah olarak da düşünülmelidir. Dolayısıyla bölge içinde kaos oluşturmak isteyen bütün aktörlerin su savaş stratejileri bulunmaktadır. Bu nedenle Orta Doğu Bölgesi dünyada tarihe geçebilecek su savaşı ihtimaline en yakın bölge olarak değerlendirilmektedir (Habibbeyli, 2013: 1).

Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta Doğu coğrafyasında suların paylaşımından kaynaklı uyuşmazlıklar mevcuttur. Özellikle Fırat ve Dicle sularının paylaşımı konusunda sorun yaşayan ülkeler Türkiye, Suriye ve Irak'tır. Uyuşmazlıkların başka bir nedeni ise kavram karmaşasıdır. Ortaya çıkan uyuşmazlıklar da Türkiye'nin konunun merkezine çekildiği ve tüm iyi niyetine rağmen suçlandığı gözlemlenmektedir.

Türkiye, Suriye, Irak bu üç devlet arasında anlaşma yapılırsa da küresel ısınma, artan nüfus, kirlilik gibi etkenler sonucu su, tekrar yetmeyecek duruma gelecektir. Sorunun engellenmesi için nasıl bir paylaşım seçilirse seçilsin üç devletin ortak girişimleriyle yapılmalıdır. İlkel sulama biçimlerinde vazgeçilmelidir. Verimsiz topraklar tarım arazi kullanımından çıkarılmalıdır ve modern, ekonomik tekniklerin kullanıldığı depolama tesisleri kurularak israflar önlenmelidir. Fakat Türkiye ve Suriye'nin geçmişte yaşadıkları olumsuzluklar, güvensizlik, Suriye'nin tarihi kompleksleriyle Türkiye'yi rakip görmesi işbirliğine engel olmaktadır. Hem Suriye-Türkiye hem de Suriye-Irak arasındaki su nedenli sorunların çatışmaya döndüğü tarihler, bu ülkeler arasında siyasi ve ideolojik çatışmaların arttığı dönemlerdir. Suriye ve Irak arasındaki Tabka Barajı sorunu, Bağdat'taki Baas rejimi zamanında zirveye çıkmıştır. Suriye baraj sorunundan hareketle Irak sınırına asker yığmıştır. Arap-İsrail Savaşları başladığında ise Suriye ve Türkiye'nin İsrail ile ılımlı ilişkileri Irak ile olan ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir (Öz, 2006: 545).

20. yüzyıl'ın başlarından itibaren Orta Doğu dünyanın en sıcak çatışma bölgelerinden olmuştur ve bölgede en basit bir çatışma ya da bir vaka büyük bir savaşa neden olabilmektedir. Politik, dini veya etnik farkların var olduğu huzursuzluk içindeki Orta Doğu ortamında su kaynakları da savaş nedeni olabilir. Geçtiğimiz yüzyılda petrol son derece önemliken bu yüzyılda önceliğini suya bırakmıştır. BM eski Genel Sekreteri ve Mısır Dışişleri eski Bakanı Boutros Ghali 1989 yılında ABD Kongresi'nde Orta Doğu'daki bir sonraki savaşın petrolden değil, su yüzünden olacağını yaptığı bir konuşmasında belirtmiştir (Habibbeyli, 2013: 1).

Su, ülkeler arasında çatışmaların esas nedeni haline gelmiştir. Doğal kaynaklar üzerinde küresel ve yerel düzeyde doğrudan aktif ve pasif çatışmalara sebep olan birçok çekişme vardır. Su çatışmalarıyla ilgili yapılan çalışmalara göre birçok uzmanın genel görüşüyle 21. yüzyılda savaşların su nedeniyle çıkacağı düşünülmektedir ancak böyle bir kanı için dünyada olacak gelişmeler beklenmelidir (Yılmaz ve Peker, 2013: 70).

Su, 21. yüzyılda aktörler tarafından ulusal güvenlik sorunu olarak görülmeye başlanmıştır. Aktörler ulusal varlıklarını sürdürebilmek için gerekli hallerde silahlı çatışmaları gerçekleştirebilirler. Son derece önemli stratejik kaynak olan su uluslararası jeopolitiğin coğrafi ve beşeri kavramları ve reel politik dengeler açısından özel anlam ifade etmektedir. Örneğin başka bir önemli stratejik enerji kaynağı petrol yerine doğalgaz, nükleer enerji ve güneş enerjisi gibi enerji çeşitleri kullanılabilir ancak suya alternatif yoktur. Devletin ihtiyacı olan miktarlarda su kaynağına ulaşabilmesi o devletin hem toplumsal hem ekonomik, politik istikrarı hem de bekası ile ilişkilidir (Veli, 2006: 14-15).

Değişen iklim koşulları nedeniyle dünya su rezervlerindeki önemli azalış, hızlı nüfus artışı ile birlikte gelecek senelerde suya olan ihtiyaç daha da çok artacaktır. Bu açıdan ülkeler hem beşeri hayat için hem de ekonomik sistem için gerekli kaynak olan su talepleri arttıkça su daha da değerlenecektir. Suyu sahip olmak için olan uyuşmazlıkların ya da olacak uyuşmazlıkların sonucunun savaşa kadar gidebileceği düşüncesi yanlış değildir. Çünkü petrole sahip olmak için ülkelerin birbirlerine karşı verdiği mücadele bu düşüncüyü doğrulamaktadır (Yılmaz ve Peker, 2013: 67).

2.2.1.Asi (Orontes) Nehri

Asi Nehri, Lübnan'ın Bekaa Bölgesi'nde doğar ve kaynağını Lübnan (Batı) ve Anti-Lübnan (Doğu) Dağları'na yağın yağışlardan sağlamaktadır. Lübnan'da 35 km devam ettikten sonra Suriye sınırlarına girmektedir. Suriye'nin Humus ve Hama kentlerini geçen nehir, Ghap Vadisi'ne girmektedir. Suriye topraklarında 470 km yol aldıktan sonra, Türkiye-Suriye sınırını 32 km boyunca belirlemektedir, sonrasında Türkiye'ye girmektedir. Hatay ili sınırlarında güneybatıya dönen Asi Nehri, Türkiye'de doğup Suriye'ye geçen, sonra yine Türkiye'ye giren Afrin Suyu'nu almaktadır. 50 km'lik Türkiye seyrini Akdeniz'e dökülerek tamamlamaktadır (Değirmenci, 2007: 19).

Asi Nehri'nde Suriye yukarı kıyıdaş ülke (membra) konumunda Türkiye ise aşağı kıyıdaş (mansap) ülke konumundadır. Asi Nehri'nin %98'i Suriye ve Lübnan, %2'si Türkiye tarafından kullanılmaktadır. Yani ülkeler debiye nehre katkısı oranlarında su kullanmaktadırlar. Bu kullanım oranları Suriye ve Lübnan arasında yapılan anlaşma ile belirlenmiştir. Bu konu için aşağı kıyıdaş ülkesi olan Türkiye bilgilendirilmemiştir. Suriye yukarı kıyıdaş ülke konumundayken farklı, aşağı kıyıdaş ülke konumundayken farklı bir tutum izlemektedir. Yaz aylarında neredeyse suyun tamamını kesen, ya da Türkiye'nin katkısı oranında %2 oranında su bırakan Suriye, Türkiye'de Amik Ovasında tarımı zarara uğratmaktadır. Ancak Suriye, Fırat Nehri söz konusu olduğunda nehre katkısı %10 civarında olmasına rağmen %22 oranında su talep etmektedir. Asi ve Fırat nehirlerinin akım oranları da analiz edildiğinde Suriye'nin taleplerinin ne kadar tutarsız ve abartılı olduğu gözlemlenebilir. Hatta zaman zaman Hatay'ın kendi toprakları olduğunu iddia edip bu nehrin kendi topraklarında denize döküldüğünü savunmaktadır (Tunç, 2005: 32).

Romalıların Asi Nehri'nin Lübnan'daki kaynağının (Ayn-AI-Zarka ve AI-Labwah) etrafındaki suyu kullandıkları tarihi kalıntılarda mevcuttur. Asi Nehri'nin mecrası Orta Bekaa Bölgesi ve Antakya'yı bağlayan tarihi bir yoldur. Arapça lisanında muhalif ya da ters manasına gelen Asi, Lübnan'ın diğer nehirlerine göre ters yönde akması nedeniyle nehre bu isim verilmiştir. Sebebi Lübnan'ın orta kesimindeki arazisine karşı Batı Bekaa Vadisi Bölgesi'nin alçakta bulunmasıdır. Türkiye'de ters akan nehir olarak kabul görme sebebi de aynıdır. Asi'nin geldiği yer

Amik ovası, alçak bir saha iken akım yönü Samadağ yönü yüksektir. Asi nehrinin alçak yönden yüksek yöne doğru aktığı düşünülmektedir, nehir yüksek arazi içinde açılan bir boğazdan aşağıdan akmaktadır (Yıldız, 2014: 1).

Asi Nehri şuan Suriye'nin kontrolünde olan bir nehirdir. Mamba ülkesinin Lübnan olmasına rağmen baskı sonucu su kullanımını kendi çıkarına göre ayarlayan Suriye aynı konuda Türkiye ile de problem yaşamaktadır. Türkiye için Asi Nehri büyük önem taşımaktadır. Türkiye Hatay bölgesinde Asi Nehri suyuna; içme, kullanım, tarım, hayvancılık, enerji ve endüstriyel sektörler açısından ihtiyaç duymaktadır. Ancak Suriye Hatay bölgesini tarihsel sebeplerden dolayı kendi toprağı olarak görmektedir ve suyun salımı konusunda hakkaniyetli davranmamaktadır. Bölgede bazen su basmalarına ve sellere neden olan suyun düzensizlikleri özellikle yaz aylarında kuraklığa yol açmaktadır. Suriye ise su kaynakları bol olmasına rağmen bölgenin coğrafi koşulları ve kullanımdaki hızlı artış sebebiyle su sıkıntısı çekmektedir. Ayrıca su kullanımındaki bilgisizlikte bu konuda etkindir. Lübnan ise bölge de ki diğer ülkelere oranla su zengini bir ülkedir. Fakat Lübnan'ın coğrafi ve topografik yapısı suyun tasarrufunu ve depolanmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca iç savaşın etkisi ve su nedeniyle oluşan komşu devletler ile yaşadığı anlaşmazlıklar Lübnan'ı su zengini bir ülke olmaktan çok su mağduru bir ülke konumuna getirebilir (Demirez, 2012: 1).

Suriye, 20 Eylül 1994 tarihinde Lübnan ile kendisine Asi Nehri'nden daha fazla hak tanıyan antlaşmayı imzalamıştır. Aşağı kıyıdaş ülke olan Türkiye ile ilgili herhangi bir düzenleme getirmeyen Asi Sularının Paylaşılması Antlaşması 9 maddeden oluşan antlaşmada nehir suları müşterek sular olarak adlandırılmıştır. Nehrin yıllık ortalama hacmi 403-420 milyon m³ olarak kabul edilmiştir ve bu oran üzerinden paylaşılmaktadır. Lübnan'ın payı ise 80 milyon m³ tür, geriye kalan miktar Suriye'ye verilmiştir. Yıllık su akımının 400 milyon m³'ten az olması halinde Lübnan'ın su miktarının düşüşle orantılı olarak azalacağı belirtilmiştir. Su miktarı yıllık akımın üzerinde olur ise Lübnan'ın kullanabileceği su miktarı ile ilgili hüküm belirtilmemiştir. Böylece hükümlerden anlaşılacağı üzere su miktarı artış gösterse de Lübnan 80 milyon m³ payı geçemeyecektir. Lübnan'ın aleyhine önemli bir düzenleme de 8. maddeyle antlaşmada hükme bağlanmıştır. 20 Eylül 1994 yani

antlaşmadan sonra Lübnan tarafına nehir ile ilgili tesis yapılması ihtiyacının olması halinde Suriye tarafına bildirilmesi gereklidir, tesislerin yapımında kullanılan su ya da yeni kullanım Lübnan'ın 80 milyon m³'lük payından düşürülecektir. Antlaşma ile Suriye denetleme yetkisine sahip olmuştur. Asi nehrinde Lübnan herhangi bir tesis kurmak istese ve işletmek istese serbest davranamayacağını kabullenmiştir. Suriye'nin avantajına olan antlaşmanın imzalanma sebebi Lübnan'ın su ihtiyacının Suriye'den daha az oluşudur. Ayrıca Suriye'nin Lübnan üzerinde etkili olması da sebepler arasındadır (Dalar, 2010: 109).

1990'lı yılların sonuna kadar Türkiye- Suriye ilişkileri oldukça gergin bir halde geçmiştir. Fakat 1998 yılında Türkiye- Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı ile güvenlikle ilgili problemler çözüm yoluna girmiştir. 1998 yılından itibaren iki ülke arasında ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliği sürecine girilmiştir ve bu gelişim sonucu 6 Şubat 2011 yılında Asi Dostluk Barajı'nın temeli atılmıştır. Bu barajın %50 finansmanı Türkiye'ye ait, %50 finansmanı ise Suriye'ye aittir. Ancak Arap Baharı'nın Suriye'yi de etkilemesi üzerine ülkede çıkan iç savaş sonucu Suriye baraja gereken önemi verememektedir. Şuan barajın yapımını Türkiye tek taraflı olarak üstlenmiştir ve baraj yapımına devam etmektedir (Demirez 2012: 1).

Asi Nehri havzasının üç ayrı ülke topraklarından oluşması, ülkelerin verileri arasındaki tutarsızlık, siyasi yetersizlik, havza ülkelerinin savunduğu tezlerin farklı oluşu, dış güçlerin müdahalesi, havza devletlerinin su zengini olmaması, nehrin jeopolitik ve hidropolitik önemi, havza devletlerinden sadece Türkiye'de sulamada ileri tekniklerin kullanılması, nehrin uzunluğu ile ilgili rakamların standart olmaması, nehrin yıllık ortalama su hacminin ülkelere göre değişiklik göstermesi ve havza alanına ilişkin değişik rakamların bulunması, başka bir ülkenin toprakları üzerinde resmen talebi olan bir ülke ile müzakere yürütme zorluğu, baraj yapımı, havza devletleri arasında yanlış politikaların izlenmesi, su kaynaklarının yanlış yönetiminden dolayı zaten az olan mevcut kullanılabilir temiz tatlı su kaynakları gün geçtikçe azalması ve ihtiyacı karşılayamayacak seviyeye gelmesi, su kaynaklarının çok farklı amaçlar için kullanılması, Su kaynağındaki mekânsal ve mevsimlik değişkenler, sınır oluşturan ve sınıraşan suyun kendi karakteristik özellikleri, küresel iklim değişikliği, su kirliliği, taşkın ve sel ile ilgili kararlar, sunulan önlemlerin

öngörülemeyen etkileri, ülkeler arasındaki sınırların havza sınırıyla örtüşmemesi, su yatağındaki sapsmalar, hızlı nüfus artışı, erişilebilir suyun azalması, güç eşitsizliği, politik, ekonomik ve kültürel bağımlılıklar, ideolojik görüş ayrılıkları, problemlerin istikrarlı olamaması ve dönüşüme devam etmesi, Türkiye ve Lübnan'ın aksine Suriye'nin kendi çıkarlarını ön planda tutması, Asi Nehri üzerinde havza devletleri arasında ortak bir antlaşma yapılamaması Asi Nehri'nin başlıca sorunlarını oluşturmaktadır (Geçen ve Usun, 2017: 618).

2.2.2.Ürdün (Şeria) Nehri

İsrail'in kuruluşundan itibaren devletlerarası çatışmaların en yoğun olarak yaşandığı bölgede, çatışmaların kaynağını Ürdün (Şeria) Nehri'ne kıyıdaş devletler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Orta Doğu'da yer alan nehirler içerisinde su havzaları arasında en küçük olan Ürdün Nehri'dir. Nehir, Yukarı Ürdün ve Aşağı Ürdün olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yukarı Ürdün; Dan, Hasbani ve Banyas kollarından oluşmaktadır. Bu kollardan Dan İsrail'den, Hasbani Lübnan'dan ve Banyas İsrail'in işgal ettiği Golan Tepeleri'nden gelmektedir. Dan kolu Ürdün Nehri'nin en büyük koludur. Uzunluğu 360 km ve sulama havzası 11.500 km² olan Ürdün Nehri'nin sürekli akan tek kolu ise Yarmuk'tur. Bu kol Suriye'den çıkmaktadır. Ürdün ve Suriye hududunu oluşturarak ölü denize akmaktadır. Ülkelere göre Ürdün Nehri'nden faydalanma durumları şu şekildedir: Ürdün % 54, Suriye % 29, İsrail ve Filistin % 10,5 ve Lübnan % 6 oranındadır (Şengül, 2014: 26).

Orta Doğu'daki siyasi istikrarsızlığın odak noktalarından biri Ürdün Nehri ve onu besleyen ana kaynak olan Yarmuk Nehri'nin sularıdır. Bu paylaşım mücadelesinde beş rakip vardır: Ülkeler İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Filistin'dir. Ürdün havzası 18.300 km² alanı ile Şeyh Dağı'ndan uzanıp, güneyde Ölü Deniz'e dökülmektedir. Havzanın kuzeyinde yıllık yağış miktarı 1.000 mm civarında iken, güneyinde 50 mm civarındadır. Fakat Ürdün Nehri'nin iki yakasında da meydana gelen yağışların yıllık ortalaması ise 200 mm altındadır. Havzanın büyük bölümü kurak ve yarı kurak iklime sahiptir. Dolayısıyla başta tarım olmak üzere yaşamın her alanında suya ihtiyacı vardır (Özcan, 2010: 31- 32).

Yarmuk Nehri ve Golan Tepeleri'nden gelen kollar havzaya kaynak sağlaması açısından önem taşımaktadır. Coğrafya ve iklim koşulları sebebiyle su sorunu yaşayan bölgede ki ülkeler için Ürdün Nehri ve bu iki kaynak çok önemlidir ve çatışmaların birçoğu da bu alanlarda yaşanmıştır. 1967 Arap İsrail Savaşı öncesinde İsrail, havza sularının sadece %3'üne sahip iken, savaşı kazanması ile Batı Şeria ve Golan Tepeleri'ni işgal ederek elinde bulundurduğu su oranını %10'a çıkartmıştır. Daha sonra bu oranı daha da arttırmıştır. BM raporlarına göre İsrail halen kullanmakta olduğu suyun %67'sini işgal altındaki topraklardan sağlamaktadır. Filistinlilerin su kuyusu açmasının yasak oluşu büyük sorundur. Filistin Yönetimi ise; sürekli artan nüfusu için İsrail'in iznine tabi işleyen bir su sisteminde kaynak bulmakta zorlanmaktadır. İsrail'in bu konuda Filistin otoritesini tanımaması, sorunun çözümü için herhangi bir iş birliği ihtimaline olanak sağlamamaktadır (Sınmaz, 2017: 2-3).

İsrail'in bölge üzerindeki askeri ve ekonomik gücü politikalarını uygulamasına ve farklı devletlerin politikalarına engel olmasına olanak tanımaktadır. Örnek olarak Filistin ve Ürdün'ün 3500 hektar tarım arazisinin kuruması İsrail'in Yukarı Ürdün sularını kullanım tekeline kaynaklanmaktadır. Tarımsal atıkları, kentsel atıkları ve sanayi atıklarını Aşağı Ürdün Nehri'ne döken İsrail sonuç olarak nehri atık su kanalına çevirmiştir. Suriye'nin ve İsrail'in Ürdün Nehri sularını her geçen gün çoğaltarak kullanmaları Ürdün'de tarımın ve su kaynaklarının olumsuz etkilerinin nedenidir (Kapan, 2006: 93). İsrail sadece askeri güvenlik bakımından değil su güvenliği bakımından da son derece önemli Golan Tepeleri'nden belirli güvenceler kazanmadan ayrılmak istememektedir.. Golan Tepeleri'ni işgal altında bulundurmasıyla İsrail Yarmuk Nehri ve Banyas Nehri ile Tiberya Gölü'nü kontrol etmektedir. Golan Tepeleri'nin pınarları yahudi yerleşimler için önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır. İsrail'in işgalinde olan Suriye toprakları da ülkeler arası sorunlara neden olmaktadır. Suriye, Ürdün Nehri ve Tiberya Gölü'nün ortak sınırının belirlenmesini ve uluslararası sular olarak kabul edilmesini istemektedir ancak İsrail kabul etmemektedir. İsrail Batı Şeria su kaynakları gibi, Golan Tepeleri'nin kaynaklarının çekilmeden sonra miktar olarak azaltılacağını ve kalitelerinin bozulacağını iddia etmektedir (Pamukçu, 2000: 226-227).

20. yüzyılın başlangıcından günümüze İsrail ile Filistin arasındaki sorun Akdeniz kıyısından Ürdün Nehri'ne uzanan topraklar üzerinde hak iddiasından kaynaklanmaktadır. Yahudilerin dünyanın pek çok ülkesinde ayrımcılığa, baskıya maruz kaldıkları ve eziyetten kurtulmak için barış ve güven içinde yaşamak amacıyla Filistin' e göç etmeleriyle sorun başlamıştır. Yahudilerin Orta Doğu'ya gelişi ata topraklarına barış yerine şiddet ve acı getirmiştir (Pehlivanoğlu, 2004: 219).

Su kaynakları, İsrail'in Filistin topraklarına yerleşip ülke sınırlarını çizmesi açısından son derece önemli bir konu olmuştur. İsrail'in kutsal kitaplarına atıfla sınır belirleme yönündeki stratejileri; önemli su kaynaklarını elde etme amacı taşımaktadır. İsrail'in Arap ülkeleriyle olan savaşlarının en önemli sebeplerinden birisi şüphesiz su kaynaklarını ele geçirip hâkim olmaktır. 1900'lü yılların ikinci yarısına kadar Filistin topraklarında söz konusu gelişmeler devam etmiştir ve çeşitli planlar çerçevesinde bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat tüm düzenlemelere rağmen su kaynakları savaş sebebi olmaya devam etmektedir. 1948'de başlayan Arap İsrail Savaşları'nın esas sebeplerinden birisi de su sorunudur. Su sorununa dair gelişmelerin çoğunda Ürdün Nehri sularına olan talep çatışmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Ürdün Nehri'nin kullanımı yüzünden 1948 yılındaki Arap-İsrail savaşından 1967'deki Arap-İsrail savaşına dek on adet çatışma olmuştur (Aras, 2010: 55-56).

1994 yılındaki barış antlaşmasına göre İsrail, Ürdün'e yılda 50 milyon m³ su sağlayacağını taahhüt etmektedir. Fakat kurak geçen yılları öne sürerek bu miktarda suyu sağlamamıştır. 27 Mayıs 1997 yılında ek bir antlaşma yapılmıştır. İsrail ortak tuzdan arındırma tesisi yapılana dek Ürdün'e 25 milyon m³ fazladan su sağlayacağını taahhüt etmiştir. Fakat antlaşmaya uymamıştır. 1999 yılında Ürdün Nehri'nin debisinin yüksek oranda azalması İsrail'in Ürdün'e vermesi gereken suyu vermemesine ortam hazırlamıştır. Günümüzde Ürdün'ün artan nüfusuna yetecek kadar suyu yoktur ve teknolojik eksiklikler nedeniyle arıtma tesisleri yeterli seviyede de değildir. Dolayısıyla su kirliliği problemine neden olmaktadır. İsrail ve Ürdün arasındaki su probleminin bir diğer sebebi Ürdün'ün su rezervlerini arttırma isteğidir. Su rezervlerinin arttırılması için yağmur suyunun biriktirilmesi, yeni barajlar kurulması ve yeni yeraltı su kaynaklarının aranması gibi birçok planlama

yapılmaktadır ancak finansman sorunu da Ürdün'ü zorlayan etkenlerdendir. Artan nüfusu ile su ihtiyacını karşılamakta en çok zorlanan ülke Ürdün'dür (Özcan, 2010: 39-40).

Uluslararası hukuku ihlal etmesinin yanında İsrail, aynı zamanda doğal kaynakların kullanımı konusunda eşit kullanım olmaması için her türlü girişimde bulunmaktadır. İsrail Ürdün'ü kendine bağımlı kılmıştır. Batı Şeria'nın %80 su kaynaklarını tekeline toplamıştır. Gazze'de akiferlere saldırıp insanların günlük su ihtiyacının karşılamasını engelleyerek bölgeyi yaşanmaz hale getirmektedir (Encümen, 2017: 5).

Dünyadaki en büyük su sıkıntısının yaşandığı Orta Doğu'da tüm su havzaları içinde en fazla önem taşıyan Ürdün Nehri'dir. Bu bölgede yaşanan su sıkıntısı dünya üzerinde yaşanan su sıkıntılarında daha karmaşık bir haldedir. Ürdün, İsrail, Lübnan, Suriye ve Filistin'in bölgede yer alışı, ayrıca çok uluslu, çok dinli karışık yapıda oluşu ve su miktarının az oluşu uluslararası çatışmaların artmasına neden olmaktadır. Hızlı nüfus artışı kısıtlı olan su miktarı ile zıt orantılıdır ve bölge ülkeleri arasında çatışma olasılığını arttırmaktadır (Şengül, 2014: 26).

Günümüzde Ürdün sularının paylaşımı konusu 1950'li yıllarda ki planların çözebileceğinden çok daha karmaşık bir haldedir. Nehrin ve kollarının kaynakları, savaşan ülkeler arasında olduğu kadar, Arap ülkelerinin kendi içlerinde de anlaşmazlıklar çıkaracak biçimde dağılmıştır. Hukuken aşağı kıyıdaş ülke konumunda olan İsrail, 1967 ve 1973 yıllarında ki savaşlar ve 1982 yılında Güney Lübnan'ın işgali ile fiilen yukarı kıyıdaş ülkesi haline gelmiştir. İsrail işgal altındaki topraklardan çekilmek için su güvenliği konusunda tedbirlidir ve kendini güvence altına almak istemektedir. Havza ülkelerinin su ihtiyaçları özellikle göçler sonucu artan nüfus sebebiyle Ürdün Nehri'nin ve yer altı rezervuarlarının kapasitesini aşmak üzeredir. Daha da önemlisi, Filistin Devleti'nin bölgede yerini almasıyla suların yeniden paylaşımı tekrar gündeme gelecektir (Kapan, 2006: 100).

2.2..3.Litani Nehri

Orta Doğu'daki geniş su havzaları arasında ki tek bölgesel su Litani Nehri'dir. Lübnan'ın Bekaa Vadisi mevkiinden doğar ve Lübnan'da Akdeniz'e dökülmektedir. Dolayısıyla sınıraşan ya da sınır oluşturan bir nehir değildir. Litani Nehri tek bir ülkenin topraklarında akıyor olsa da bölgenin yetersiz su kaynakları ve var olan kaynakların siyasallaştırılması nedeniyle İsrail ve bazı Arap ülkeleri nehir sularıyla ilgili farklı projeler önermişlerdir (Sınmaz, 2017: 18).

Tek bir devlet içinde doğan ve yine aynı devlet içine dökülen Litani nehri, Lübnan sınırları içinde yer almaktadır. Nehrin debisi yüksektir. Golan tepelerine sahip olmakta kullanılacak su kaynağı açısından önem taşımaktadır. 145 km uzunluğundadır ve yıllık akış miktarı 200 milyon m³ ile 1.000 m³ arasında değişmektedir. Litani Nehri üzerinde Lübnan'ın sahip olduğu tek baraj, Qirawn Barajı'dır. Lübnan nehrin suları ile enerji üretimine ağırlık vermiştir. Ülkenin tarımsal faaliyetlerine katkısı olan Litani Nehrinin İsrail'e yakın olması nedeniyle İsrail nehirden faydalanmak istemiştir. İsrail'in suya sahip olması için Bekaa Vadisi'nin ortalarına kadar girmesi gerekmektedir ancak askeri açıdan risk oluşturduğu için sadece Güney Lübnan'da güvenliği arttırmıştır. Bölge de Sünni, Şii, Hristiyan, Yahudi ve Dürzi gibi din ayrılıkları olan insanların çoğunlukla yaşaması sonucu su kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı konusunda sorunlar bulunmaktadır (Şengül, 2014: 27).

İsrail, Güney Lübnan'ı 1982 yılında işgal ederek Golan Tepeleri'ni ele geçirmiştir. İsrail'in bu bölgeyi işgal etme nedeni Litani Nehri'ni besleyen su kaynaklarından faydalanmak içindir. İsrail, Golan Tepeleri'nden elde ettiği su ile ülkesinin ihtiyaç duyduğu su miktarının yaklaşık %40'ını karşılamıştır. 2000 yılında 800 milyon m³ su açığı olan ülke, Litani Nehri'ne sahip olur ise su açığının % 50'sinin giderilebileceği İsrail kaynakları tarafından yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır (Bilgiç, 2006: 36-37). 2000 yılında İsrail, Güney Lübnan'dan çekilmiştir ancak zaman zaman müdahalelerde bulunmaya devam etmiştir. Lübnan, kendi ülkesi içerisinde istikrar sağlayamaz ise ülkeye dışarıdan müdahaleler olasılık dâhilindedir (Sınmaz, 2017: 19) Ortadoğu'da İsrail, Suriye ve Lübnan arasındaki su

sorunu sürekli artan nüfus ve kuraklıkla daha büyük sorun haline gelmiştir ve ülkeler arasında anlaşma yapılmaz ise çatışmaya neden olabilir.

2.2.4.Nil Nehri

İngiltere'nin eski başbakanlarından Churchill'in 1902 yılında yayınlanan *The River War* yani *Nehir Savaşı* isimli kitapta Nil Nehri uzun bir hurma ağacına benzetilmiştir. Kökü Göller Bölgesinde (tepesinde), gövdesi (Uzun Beyaz Nil) Sudan'da, dalları ve meyveleri Mısır'daki Nil Deltasında bulunur. Beden ve dalları kökünden ayrılacak olur ise, gövde ve dallarının susuzluktan öleceği; kök, gövde ve dallardan ayrılacak olur ise, artık kendisini fidan ve meyve olarak tanımlamayacağı şeklinde tasvir edilmiştir. Bu nedenle İngiltere'nin politikası Nil Nehri'nin bütünlüğü üzerine olmuştur. Hidroloji yönünü esas alarak Nil sularına, baştan sona bir bütün olacak şekilde bakmanın gerekliliğini savunmuştur (Kapan, 2006: 104-105).

Dünyanın en uzun nehri olan Nil Nehri, 11 ülke arasında paylaşılmaktadır. Bu ülkeler; Mısır, Sudan ve Güney Sudan, Etiyopya, Eritre, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Uganda, Tanzanya, Kenya, Ruanda ve Burundi'dir (Sağsen, 2013: 44). Nil Nehri'nin havzasının büyüklüğü 2,9 milyon km²'dir. Bu değer Afrika kıtasının %10'una denk gelmektedir. Nil Nehri'nin uzunluğu yaklaşık 6,825 km'dir. Nil Nehri ana hattıyla iki koldan oluşmaktadır. Ekvator göllerinden doğan bölümü Beyaz Nil olarak adlandırılmıştır ve Beyaz Nil Sudan'ın başkenti Hartum'da, Etiyopya platosundan doğan Mavi Nil ile birleşmektedir. Beyaz Nil ve Mavi Nil birleştikten sonra, tek kol olarak Atbara kolunu oluşturmaktadır ve Akdeniz'e dökülmektedir (Sertyeşilışık, 2015: 70).

Bölgedeki ülkelerin bağımsızlıkları öncesinde Nil havzasında hâkim güç İngiltere idi. İngiltere öncelikli olarak, Mısır'ın, daha sonra da Sudan'ın, Nil Nehri kullanımını korumuştur. Dolayısıyla Nil Nehri suları için yukarı kıyıdaş ülkelerdeki kullanımına engel olacak antlaşmalar olmuştur. Fransa, İtalya ve Belçika gibi güçlü aktörler ise daha çok kendi egemenliğindeki ülkelerin içindeki sorunlarıyla ilgilenmişlerdir. Nil Nehri için yapılan bütün anlaşmalarda Mısır'ın kullanım haklarının korunduğu bilinmektedir (Kılıç, 2011: 1).

Nil Nehri, memba kıyıdaş ülkelerin mansap kıyıdaş ülkeleri etkileyerek su yönetimini ihtiyaçları doğrultusunda dış siyasetleri ile jeopolitik önceliklerine göre baskılamaya çalışmaları arasında uluslararası su rejimleri içerisinde istisnai nehirdir. Bu durum havzadaki sömürgeci rekabetle hidro-diplomasi faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. İngilizlerin bütüncül Nil politikaları mirasıyla inşa edilen 1959 Antlaşması ile son şeklini almıştır ve bugüne dek Mısır-Sudan-Etiyopya ile diğer havza ülkeleri arasında hidro krizlere neden olmuştur. Büyük Rönesans (en-Nahda) Barajı, havzada yer alan yeni devletler bölgesel işbirliğinin umutlarını arttırsa da uyumsuzluk sorununun kısa sürede değişmeyeceği değerlendirilmektedir. Tarihten bugüne gelen problemlerin çözümü ve uluslararası güvenlik bakımından hidro-diplomasi bağlamında Nil Nehri'nin paylaşılması sorunu son derece önemlidir (Tandoğan ve Yücel, 2017: 107).

1891 tarihinde imzalanan protokole göre, Nil Nehri ile ilgili hukuki gelişim şu şekildedir:

1. 1891 yılında Etiyopya adına İtalya ile Mısır'daki İngiliz Koloni yönetimleri arasında protokol imzalanmıştır. Böylece Etiyopya, Mavi Nil üzerinde Nil Nehri sularının miktarını değiştirebilecek hiç bir inşaat faaliyetinde bulunamayacaktır.
2. 15 Mayıs 1902'de Etiyopya ile İngiltere sömürge yönetimi arasında Etiyopya'nın sınırlarını belirleyen antlaşma yapılmıştır. Sınırları düzenleyen bir antlaşma olmasına rağmen Etiyopya İmparatoru 2. Melenik Mavi Nil ve Tana Gölü üzerinde, Mısır'a gidecek su miktarında değişiklik meydana getirecek hiçbir tesis inşa etmeyeceğini taahhüt etmiştir.
3. 13 Mayıs 1906 tarihinde İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yapılan üçlü anlaşma ve İtalya ile İngiltere arasında 1925 yılında Roma'da teati edilen notalar ile Mısır'ın Nil Nehri'ne ait çıkarları yukarı kıyıdaş ülkelerin hakları göz önünde bulundurulmadan yeniden gerçekleştirmiştir (Dursun, 2006: 62).

Nil Nehri Mısır ülkesi için tek su kaynağıdır ve su konusundaki fikirlerini diğer kıyıdaş ülkelere zorla kabul ettirmeye çalışmaktadır. Nil Nehri sularından faydalanan diğer kıyıdaş ülkeler arasında suların kullanımına dair bir anlaşma

yapılmamıştır. 1929 yılında imzalanan antlaşma Mısır ve Sudan arasında yapılmıştır (Zehir, 1998: 143). 1929 Antlaşması, Mısır-Sudan, Kenya, Tanzanya ve Uganda'yı temsilen İngiltere arasında imzalanmıştır. Antlaşma Mısır'ın kullanımını öncelikli olarak görmektedir ve antlaşmaya göre Mısır için yıllık 48 km³ ve Sudan için 4 km³ su tahsis edilmiştir. Ocak ayından temmuz ayına kadar süren düşük akım süresi boyunca Mısır bütün akımı almaktadır, ayrıca memba kıyıdaş ülkelerin baraj inşa faaliyetlerini izlemek ve ulusal çıkarına aykırı olan durum oluşursa veto etme hakkına sahip olma yetkisi de kazanmıştır. Fakat bu antlaşmaya Kenya'da ve Tanzanya'da hiçbir zaman müracaat edilmemiştir ya da uygulanmamıştır. Kenya ve Tanzanya antlaşmanın bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra bittiğini savunmaktadırlar. Antlaşma ile Sudan, Mısır'ın çıkarlarına aykırı bir faaliyette bulunmayacağını taahhüt ettiği için Mısır su ile alakalı çıkarlarını garanti altına almıştır (Kılıç, 2011: 44).

Afrika'nın su kulesi olarak tanınan Etiyopya, Mısır ile Sudan'ı besleyen Nil Nehri sularının çoğunun kaynağıdır fakat havzadaki haklarından yeterince faydalanamadığı ortadadır (Tandoğan ve Yücel, 2017: 118). Afrika kıtası için son derece önemli su kaynaklarından birisi olan Nil Nehri hidropolitik rekabetin merkezindedir. Nil Nehri sularının paylaşımındaki anlaşmazlıklar, İngiliz politikalarının etkisiyle günümüzde de sürmektedir. Avrupa sömürgeciliğinin hâkim olduğu gözetimle yapılan antlaşmalar ile 1959 Mısır Sudan Antlaşması'nın esas alınması su paylaşım sorununu etkilemiştir. Ayrıca sınıraşan sular için uluslararası hukukun sadece öğüt nitelikli kararlar vermesi, kararlarda yaptırım gücünün olmaması ve sınıraşan su paylaşımının soruna taraf olan devletlere bırakılması nedeniyle sorun çözülememiştir (Arkan, 2017: 41).

1980 ve 1987 yıllarında devam eden kuraklık döneminde Nil Nehri'nin Asuan Barajı'na taşıdığı 125 milyar m³ su üçte iki oranında azalmıştır. 46 milyar m³'e düşmüştür. Mısır eski Dışişleri Bakanı Butros Gali'nin de teşvikiyle ülke halkı su konusunda daha hassas olmaları konusunda uyarılmıştır. Düzenlenen diplomatik görüşmelerle işbirliği temeline dayanan bir grup oluşturulmuştur. Bu grup ismini Swahili dilinde kardeşlik anlamına gelen Undugu sözcüğünden almıştır. Mısır'ın çatışma yerine işbirliği yaklaşımı önemli mihenk taşlarından birisi olmuştur Bu diplomatik forumda Uganda, Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika

Cumhuriyeti ve Mısır üye olarak bulunmaktadır. Burundi, Tanzanya gözlemci düzeyinde temsilci bulundurmaktadırlar. Kenya ile Etiyopya ise bu yapı içerisinde hiçbir varlık göstermemektedirler. Organizasyon çeşitli aktiviteler gerçekleştirme çabası içindedir ancak günümüze kadar önemli projelere imza attıkları söylenemez (Kesik, 2009: 84).

Etiyopya, suyu politik güç olarak 17. yüzyılda Mısır'ı tehdit için kullanmıştır. Ancak bölgede değişen dengeler ve özellikle Mısır'ın günümüzün hidropolitik hegemon güç oluşu durumu değiştirmiştir. Nil Nehri üzerinde Etiyopya'nın Çin'in desteğiyle baraj projesi başlatması havzadaki gelişmeleri etkilemektedir. Bu durum ülkelerin nehirdeki haklarını korumaları için yeni rekabetlere ve işbirliklerine neden olmaktadır. Nil Nehri havzasında rekabetin güç unsurları zaman içerisinde değişmektedir ancak nüfuzunu kaybeden bir gücün yerine yenisi hemen gelmektedir. Rusya'nın eski gücüne erişmesi için Mısır'a yaklaşmasıyla Afrika'ya olan ilgisi, Çin'in kredi yardımları ve inşaat yardımlarıyla yumuşak güç olmak istemesi ve bölgedeki ülkelerin Nil Nehri üzerinde geliştirecekleri olumlu ya da olumsuz politikalar havzanın kaderini yeniden değiştirebilir. 2015'de Mısır, Sudan ve Etiyopya suların paylaşımı konusunda anlaşmalarına rağmen karışıklık sona ermemiştir. Rönesans (en-Nahda) Barajı'nın bitmesiyle bölgede güç dengelerinin nasıl değişeceği araştırılmaktadır. Nil Nehri'nin su oranına, tarım ve temiz su kaynaklarına vereceği zarar ile ekolojik sisteme olası etkileri bir sorun olarak beklenmektedir (Tandoğan ve Yücel, 2017: 118).

2011 yılında Etiyopya'nın Nil Nehri'nin iki kolundan birisi olan Mavi Nil'in yatağını değiştirip Hedasi Barajı'nın inşaatına başlaması itibarıyla bölgedeki ülkeler arasında Nil Nehri suları açısından eleştiriler ortaya çıkmıştır. Etiyopya, Mısır ve Sudan arasında yürütülen müzakereler sonucunda 6 Mart 2015 tarihinde Hedasi Barajı için İlkeler Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Mısır, Etiyopya ve Sudan, 20 Eylül 2016 tarihinde Hedasi (Rönesans) Barajı projesinde hidroelektrik üretim sistemi, modelleme, su kaynakları simülasyonu ile çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri konularında incelemelerin yapılmasını öngören anlaşmayı imzalamıştır. Problemin çözülmesi için Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında yapılan müzakereler, 13

Kasım 2017’de Kahire’de düzenlenen üçlü toplantıdan sonra askıya alınmıştır (AA, 2018: 1).

Etiyopya tek olarak karar verici olursa ve havza ülkeleriyle birlikte çalışmaz ise ortak çıkarlar bölgedeki ülkeler tarafından iyi şekilde anlaşılabilir. Dolayısıyla bu şekilde Rönesans Barajı çatışma unsuru olmaya devam edecektir hatta savaşa bile neden olabilecektir. Ayrıca tarih boyu Mısır’ın haklarını koruyan hegemon güçlerin, günümüzde Mısır siyasetinde güçlerini arttırmışlarken baraj inşasına sessiz kalışları barajın Etiyopya mı yoksa Mısır için mi daha faydalı olacağı aşamasında tepki çekmektedir. Nil Nehri’nin sularını paylaşan kıyıdaş ülkeler açısından suların egemen bir hak olduğu görüşü ve kalkınmanın ön şartı olarak görülmesi çatışma olasılığını arttırmaktadır (Aydın, 2018: 23).

2.2.5.Fırat ve Dicle Nehirleri ve Şatt’ül Arap

Fırat Nehri antik zamanlarda Euphrates, Sümerler zamanında Buranun ve Akkadlar döneminde Pu-rattu olarak isimlendirilmiştir. Fırat Nehri geçtiği bütün coğrafyalar açısından geçmişten günümüze çok önemli bir su kaynağı olmuştur (Kırkıcı, 2014: 63). Dicle Nehri, Anadolu’nun doğusundan kaynaklarını almaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu için Dicle Nehri nasıl vazgeçilmez ise Mezopotamya için de vazgeçilmez su kaynaklarından. Dicle Nehri, antik kalıntılarda Tigris, Sümerler’de Idigna ya da Idigina ve Akkadlar’da ise Idiglat olarak geçmektedir. Dicle ve Fırat Nehirleri Eskiçağda birbirlerinden ayrı olarak Basra Körfezi’ne dökülüyorlardı. İki nehrin getirdiği alüvyonlarla Basra Körfezi dolmuştur. Bölgede bir başka akarsu ortaya çıkmıştır. Böylece Fırat ve Dicle Nehirleri Basra Körfezi’ne dökülmeden önce birleşerek Şatt’ül Arap adını almakta ve denize dökülmektedirler. Dicle ve kollarının suladığı topraklar bütün çağlarda insanlık için çok önemlidir (Ünsal, 2012: 218).

Orta Doğu’nun politikasına şekil veren ve yaşamını şekillendiren, Türkiye’nin en verimli su potansiyeline sahip Fırat Nehri Murat ve Karasu Irmakları’nın Elazığ’da birleşmesiyle oluşmaktadır. Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya, Diyarbakır, Adıyaman ve Gaziantep il sınırını belirledikten sonra önce Suriye’ye sonra da Irak topraklarına girmektedir. Nil Nehri’nden sonra ki en önemli

akarsu olan Fırat Nehri 2780 km uzunluğundadır. Havza ülkeleri Türkiye, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Irak'tır. Suriye sınırına kadar 1700 km olan Fırat Nehri'nin Türkiye içindeki havzası 1.207.304 kilometrekaredir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde eriyen kar suları ile ve kış yağmurları beslenen nehir nisan ayına kadar sürekli yükselmektedir, sonra ekim ayına kadar alçalmaktadır. Fırat akarsuyuna Keban Barajı'nın altındaki iki önemli kol olan Tohma ve Göksu suları da karışmaktadır. Akarsuya kaynak sağlayan suyun %90'ı Türkiye'den sağlanmaktadır ve % 10'u Suriye'den karşılanmaktadır. Nehir üzerinde Keban Barajı (Elazığ), Karakaya Barajı (Malatya-Elazığ), Atatürk Barajı (Adıyaman-Şanlıurfa), Birecik Barajı (Birecik) ve Karkamış Barajı (Kargamış) yapılmıştır (Şengül, 2014: 20-21).

Elazığ'ın yakınında doğan Dicle Nehri, Fırat ile birleşene kadar yaklaşık 1840 km yol almaktadır. Batman, İlsu, Botan ve Garzan gibi sular ile beslenen Dicle ana kolunun, Türkiye-Suriye sınırındaki Cizre akım rasat istasyonu verilerine göre, yıllık akım miktarı ortalama 16,2 milyar m³'tür. Dicle 30 km olarak Türkiye-Suriye sınırını oluşturmaktadır ve Irak'a girmektedir. Dicle'nin bir yan kolu olan, kısa bir mesafede Türkiye- Irak sınırını oluşturan Hezil suyu ile Hakkari'den doğan Büyük Zap suları Irak'ta Dicle Nehri'ne birleşmektedir ve Türkiye'nin toplam katkısı 21,3 milyar m³'e ulaşmaktadır. Dicle Nehri'ne Irak'ta Zagros dağlarından, çok sayıda su katılmaktadır, en önemliler Küçük Zap, Adhaym ve Diyala'dır. Bütün sular nehirlerde dahil edildiğinde Irak topraklarında Dicle'ye katkısı 31,4 milyar m³ olmaktadır. Türkiye'den gelen 21,3 milyar m³ suyla Dicle'nin Fırat'la birleşmeden önce toplam su potansiyeli 52,7 milyar m³ olmaktadır (Bilen, 2000: 44-45).

Hidrolojik veriler ile coğrafi veriler incelendiğinde Fırat ve Dicle Nehirleri'nin Türkiye sınırlarından doğuşu, havzayı besleyen suların da önemli bir bölümünün (Fırat Nehri %90, Dicle Nehri %40, Ortalama % 60) Türkiye'den doğuşu havzanın Türkiye sınırları içerisinde kalan bölümünün hem hidroelektrik hem de sulama açısından elverişliliği dolayısıyla Türkiye'nin havzada önemli bir coğrafi üstünlüğe sahip olduğu söylenebilir ve bu durum Türkiye'yi merkezi devlet statüsüne taşımaktadır (Conker, 2018: 198-199).

Şekil 1. Fırat-Dicle Havzası'nın Basra Körfezi'ne Kadar Olan Bölümü

Kaynak: https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/TEZLER/Kemal%20Berk%20Orhon_%20Uzmanl%C4%B1k%20Tezi_nihai.pdf, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019.

Fırat Nehri ilk kez 1921'de uluslararası bir anlaşmanın konusu olmuştur ve Ankara Antlaşması yapılmıştır. Fransa ve Ankara hükümeti arasında Halep'in kuzeyindeki Kuveik suyunun adil paylaşımı için yapılmıştır. Suriye o zamanlar Fransız mandası durumundaydı. Su konusundaki ikinci anlaşma ise 1923 Lozan Anlaşması'nın 109. Maddesidir. Fırat ve Dicle havzasını oluşturan Türkiye, Suriye ve Irak'ın bir komisyon oluşturup su ile ilgili konularda, var olan su rejiminin devamının temin edilmesi için antlaşmaları kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin Fırat ve Dicle Nehirleri'nde hayata geçireceği projelerle ilgili ilk anlaşması 1946 yılında Ankara'da Türkiye ile Irak tarafından imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması'dır (Acar, 2006: 72).

Türkiye ile Irak arasında 23 Mart 1946 tarihli Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşmasına Ek Dicle, Fırat ve Kolları Sularının Düzene Konulması Protokolü geçerliliğini korumaktadır. Suların akışının düzenlenmesi ile taşkınların önlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılabileceği ve böyle bir durum karşısında Türkiye'nin iki ülke lehine düzenlemelerde bulunması ve Irak'a önceden bildirmesi protokolde kabul edilmiştir. Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nın 12.

maddesi Kuveik Suyu'nun Halep ile Türk bölgesi arasındaki bölümünün hakça kullanımını ve Halep için Fırat'tan su alınmasına dair düzenlemeler içermektedir. Fransa ile 1926 yılında imzalanan antlaşmada da aynı düzenlemeler yer almıştır. Suriye bağımsızlığını ilan ettikten sonra yeniden bir antlaşma düzenlenmemiştir. Suriye ile problemler ilk olarak 1954 yılında Keban Barajı projesinin gündeme gelişi ile ortaya çıkmıştır ve Suriye 1960 yılında Fırat sularının yeniden düzenlenmesini talep etmiştir. Konuyla alakalı kesin bir antlaşma olmamasına rağmen 1987 tarihli ekonomik işbirliği protokolü ile geçici olarak düzenleme yapılmıştır. Türkiye'nin Suriye'ye senelik ortalama 500 m³/sn su bırakması kabul edilmiştir (Öz, 2006: 541).

Irak'ın 1980 yılından bu yana yaşadığı savaş, ambargo, işgal ve iç savaş döngüsünün oluşturduğu kırılmalı günümüzde yaşadığı su sıkıntısının temel sebebini oluşturmaktadır. Bir başka sebep havzanın bir diğer kıyıdaş ülkesi olan İran'ın uyguladığı su yönetimi uygulamalarıdır. Özellikle son yıllarda Irak'ın yaşadığı su sıkıntısının çoğalmasında ve toplumsal düzeni bozacak sorunların ortaya çıkmasında son derece etkili olmuştur. Bu sorunlar 2018 yazında Basra'da meydana gelen toplumsal olaylar ile birlikte ciddi bir ulusal güvenlik meselesine dönüşmüştür. Irak'ın yaşadığı su sorunun genel nedenleri arasında sayılan yukarı kıyıdaş ülkelerin inşa ettiği barajların ve su depolama yapılarının etkileri ise karmaşık bir yapı göstermektedir. Yukarı kıyıdaş ülkeler olarak Türkiye, Suriye ve İran'ın sınıraşan sular konusundaki tutumu ciddi farklılıklar göstermektedir. Suriye'nin 2011 yılından günümüze içinde bulunduğu iç savaş nedeniyle tarımsal faaliyetleri ve dolayısıyla sulama faaliyetleri azaldığı için, Irak'a Fırat Nehri'nden bıraktığı sulara bir artış görülmüştür. Irak'ın diğer iki yukarı kıyıdaş komşusu olan Türkiye ve İran'ın tutumları ise ciddi biçimde farklılık göstermektedir. İran'ın kendi topraklarından doğup Irak'a akan nehir sularını büyük oranda keserek ülke içine aktardığı görülmektedir. Türkiye'nin ise böyle bir politikası yoktur (Kılıç, 2018: 2).

Su sorunu probleminin, Irak ve Suriye'nin Türkiye ile olan anlaşmazlığın kaynağında kavram karışıklığı bulunmaktadır. Türkiye, Fırat ve Dicle Nehirleri'ni hakça ve akıllıca kullanma ilkesine dayalı sınıraşan sular olarak tanımlamaktadır. Suriye ve Irak, matematiksel bölüşüme dayalı uluslararası sular olarak kabul etmektedir. Aşağı kıyıdaş ülke olan Suriye, çoğunlukla Irak ile ittifak yaparak,

Türkiye'nin Fırat ve Dicle sularından faydalanma eylemlerinin, kendilerine zarar verdiğini ileri sürmektedir. Türkiye'nin egemenlik haklarını tartışıp gerginliğe neden olmaktadır. Suriye'nin Türkiye ile olan su problemi esasen kullanılabilir sularının %80'ini karşıladığı Fırat Nehri merkezlidir. Bu nedenle Suriye problemi bir varlık problemi olarak görmektedir (Kalaycı, 2013: 59).

Suriye, Dicle ve Fırat'ı sınıraşan sular olarak kabul etmemekte uluslararası sular kategorisinde bulunduğunu ve kıyıdaş ülkeler arasında paylaşılması gerektiğini savunmaktadır. Matematiksel formüle dayalı şekilde payların hesaplanmasını istemektedir. Suriye Türkiye'nin suyu politik baskı maksadıyla kullanmak istediğini savunmaktadır. Su sorununun uluslararası kuruluşlar aracılığıyla çözülmesini istemektedir. Ayrıca Suriye GAP'ın Fırat Nehri'nde kirlenme ve tuzlanma nedeni olduğunu, su kalitesinin düştüğünü savunmaktadır. Irak için en önemli unsur ise kazanılmış tarihi haklar üzerinedir. Irak, yüzyıllardır Mezopotamya Bölgesi'nde yaşayan kişiler tarafından kullanılan Fırat ve Dicle sularının kullanımının artık kazanılmış bir hak olduğunu iddia etmektedir ve Türkiye'nin suyu kısıtlamayacağını öne sürmektedir. Irak, 1987 protokolünün geçerliliğinin sona erdiğini ve Türkiye'nin Fırat Nehri'nden bıraktığı su miktarının yeniden tespitinin gerektiğini savunmaktadır (Saltürk, 2006: 30-31).

Asırlardır nehirlerin suladığı topraklar üzerinde yapılan tarım; günümüzde büyük barajlar ve sulama kanalları ile daha bilimsel şekilde yapılmaktadır. Artık nehirler sulama dışında hidroelektrik santralleri aracılığıyla elektriğin elde edildiği bir kaynak olarak da kullanılmaktadır. Gelişen teknolojik olanaklar sayesinde Türkiye, Irak ve Suriye de bu nehirlerden daha verimli bir şekilde faydalanabilmek için büyük projeler geliştirmiştir. Türkiye, Irak ve Suriye arasında su kaynaklarının kullanımı üzerine sorunların yaşanması ise ülkelerin sulama ve enerji amacıyla Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde tasarlanan ve gerçekleştirilen projelerin diğer ülkeler için dezavantaj oluşturabileceği düşüncesinden kaynaklanmıştır. 1970'li yıllarda Suriye'nin inşa ettiği Tabka Barajı, Suriye ile Habbaniye Gölü'nü doldurmaya çalışan Irak arasında derin bir anlaşmazlığa sebep olmuştur. Suriye, Tabka Barajı için su tutmaya başlaması sonucu Fırat suyunun Irak'a akışını kesmesi Irak ve Suriye arasında ciddi bir krizin yaşanmasına neden olmuştur. Tabka Barajı'nı bombalamak

ile tehdit eden Irak'ın ultiमतolarına cevap vermeyen Suriye arasında sınırda, uzun sürmeyen bir çatışma yaşanmıştır. İki ülke diplomatik ilişkilerini dondurmıştır. Sovyetler Birliği ve Suudi Arabistan'ın araya girmesi ve Türkiye'nin Fırat Nehri'nden bıraktığı su miktarını 450 metreküpe çıkarması sonucu kriz çözülmüştür (Kapan, 2006: 129).

Suriye ve Irak, Türkiye'nin havzada yapmak istediği barajlar ile sulama projelerine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu dönemde İran -Irak savaşının oluşu, 8 yıl süren savaştan sonra Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, Irak'a askeri müdahale, ekonomik yaptırımlar sonucu Irak havza konusunda geride kalmıştır. 1980-1990'lı yıllarda Suriye Türkiye'nin GAP Projesi'nin olmaması için politik ve ekonomik engelleme çabalarına girişmiştir. Suriye'nin sorunu uluslararasılaştırma çabaları, Arap ülkelerinin desteğini kazanması, Irak ile aşağı kıyıdaş ülke konumunda oldukları için birlikte havza politikası geliştirmeleri, Türkiye'nin yapacağı barajlar için Dünya Bankası ve diğer kuruluşların kredi desteğini engellemesi örnek verilebilir. Ayrıca 1980'lerden itibaren Türkiye'deki teröre de destek olmuştur (Conker, 2018: 199-200).

Türkiye'nin 1980 yılında başladığı Güneydoğu Anadolu Projesi yani GAP Suriye ile ilişkilerde ayrı bir dönüm noktası olmuştur. 13 Ocak-13 Şubat 1990 tarihinde Atatürk Barajı için Türkiye'nin su tutmaya başlaması Suriye'de tepkilere neden olmuştur. Suriye, bu süreçte PKK, ASALA ve Dev Yol, Dev Sol gibi terör örgütlerini desteklemiştir. Türkiye'nin uyarılarını dikkate almamıştır ve örgütlerin faaliyetlerini önemsememiştir. 1996'da Birecik Barajı'nın inşaatında baraj nedeniyle, Suriye ve Irak, Türkiye'ye nota vermiştir. Fırat ve Dicle Nehirleri, Türkiye'ye, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurma hedefinde olan faaliyetleri kontrol ve mücadele etme olanağını sağlamaktadır. Türkiye'nin su konusundaki politikası bölgesel aktör özelliğini güçlendirebilir veya zayıflatabilir (Akbaş, 2015: 104).

1990'lı yılların ortasında PKK faaliyetlerinde ki artış sonucu Türkiye su ile güvenlik konularını birbirinden ayırmıştır ve Suriye'ye PKK ile ilgili sert tavır sergilemiştir. Türkiye, 1996'da Suriye'ye PKK'ya desteği ile ilgili tezkere göndermiştir ve iki taraflı sorun için diplomatik çözüm geliştirmeye çalışmış ancak istediği sonuç olmamıştır. Türkiye'nin istek ve ikazlarını önemsemeyen Suriye

Türkiye'nin tavrının ciddiyetini anlamıştır ve Suriye Türkiye ile 20 Ekim 1998'de Adana Mutabakatını imzalamıştır. Adana Mutabakatı ile güvenlik alanında ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Suriye, PKK kamplarını kapatmıştır ve lojistik desteğini kesmiştir (Maden, 2011: 36-37).

Türkiye ile Suriye arasında Beşar Esad dönemine kadar, oldukça uzun süredir iyi diplomatik ilişkiler yoktu ve çatışmalı bir ilişki şeklinde idi. 2009 ve 2010'da Türkiye ile Suriye yakın ilişkiler kurmuştur. Bu gelişmede ABD'nin Suriye politikalarının önemi ortaya çıkmıştır. ABD baskısına maruz kalan Suriye Türkiye ile yakın ilişkiler içeren bir politika izlemiştir. Fakat 2011 yılında Arap Baharı esintisiyle Suriye'de başlayan protestolara karşı Suriye'nin izlediği sert tutum Türkiye Suriye ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. İki ülkenin taraf olduğu Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Antlaşması askıya alınmıştır. Suriye'nin yeniden PKK terör örgütünü davet ettiği ve desteklediği de değerlendirilmektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012: 216).

Orta Doğu'da Türkiye, Suriye ve Irak ülkeleri arasında; ülke rejimlerinin niteliğinden, ekonomik sebeplerden ve coğrafyadan kaynaklı güvensizlik ortamı bulunmaktadır. Güvensizlikle nitelenebilecek ilişkilere su sorunu da eklenmiştir. Orta Doğu'nun jeostratejik ve jeopolitik özellikleri bölgedeki sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Orta Doğu Bölgesi'nde dünyayı kontrol altında tutan büyük güçlerin çatışma ve düşmanlık üzerine kurduğu güç dengesi vardır. Güç dengesi bozulursa bölgedeki çıkarlar azalır ve egemenliklerini kaybedebilirler. Dolayısıyla Orta Doğu Bölgesi'nde barışın ve güvenliğin sağlanması zor görünmektedir. Su Orta Doğu'da şimdilik savaş sebebi olmayabilir ancak niyet bölgede bir savaş çıkarmak ise su sözde neden olarak oldukça yeterlidir (USİAD, 2007: 36-37).

SONUÇ

Su sorunu sadece bölgesel olarak değil tüm dünya için önemli bir konudur. Çünkü suyun alternatifi yoktur yani ikame edilemez. Bu tez çalışmasında önce genel olarak dünyada ki su sorunu incelenmiş, bu bağlamda Orta Doğu Bölgesi'nde yaşanan su sorunu özellikle sınıraşan sulardan kaynaklanan sorunlar değerlendirilmiştir.

Dünyada hızlı nüfus artışı, tarım ve sanayi alanında kullanım, küresel iklim değişiklikleri, çevre kirliliği nedeniyle suya olan talep ve ihtiyaç artmaktadır. Kullanılabilir su kaynaklarının azalması bazı ülkelerde artan nüfusa karşılık su ihtiyacını karşılayamayacak hale gelmiştir. Bu nedenle su ülkelerin güvenlik kapsamında yer alan çok önemli stratejik bir nitelik kazanmıştır. Gelişmiş ülkeler su konusunda ciddi güvenlik önlemleri oluşturmaktadır.

Dünyada su kaynakları eşit oranda dağılmamaktadır. Bilimsel araştırmalar genel olarak nehirlerin 2/3'ünün birden çok ülke arasında paylaşıldığını ve dünya nüfusunun % 40'ının bu paylaşım alanlarında yaşadığını göstermektedir. Orta Doğu Bölgesi de su kaynaklarının az olduğu su sorununun en çok yaşandığı bölgelerden biridir. Kurak ve yarı kurak iklim yapısı, sosyal, dini, ekonomik ve siyasi açıdan karışıklık Orta Doğu'da su sorununun hep gündemde olmasına neden olmaktadır. Su sorunu özellikle bu bölgede sınıraşan sulardan kaynaklı olarak bölge ülkeleri arasında uyuşmazlıklara neden olmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru suların kullanımı ile ilgili çeşitli düzenlemeler başlamıştır. Uluslararası hukuk kaynakları incelendiğinde dünyada tüm ülkeleri bağlayan kuralların olmadığı görülmektedir. Ülkeler arasında su sorunundan kaynaklanan uyuşmazlıklar için çeşitli doktrinler geliştirilmiştir. Ancak doktrinler ülkelerin jeopolitik konumları ve siyasi güçlerine göre her ülkede aynı kurallar çerçevesinde uygulanamamaktadır. Bazı ülkeler uyuşmazlığa neden olarak soruna neden olan nehri uluslararası su olarak tanımlarken bazı ülkeler sınıraşan su olarak tanımlamaktadır. Kavram kargaşasını söz konusu olduğu sınıraşan sular hakkında ülkelerin çıkarları ön plana çıkmaktadır ve taraf oldukları duruma göre değişmektedir. Zaman zaman ülkeler kendi aralarında anlaşsalar da uyuşmazlıkların tamamı çözümlenememiştir ve devam etmektedir.

Uluslararası örgütlerin BM, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Dünya Su Konseyi, Dünya Su Forumları gibi kuruluşların su ile ilgili faaliyetleri dünyada suyun sadece bölgesel olarak değil bütün dünya için önemini hatırlatmaktadır. Bilimsel araştırmalar gelecek yirmi ya da yirmi beş yıl içerisinde su sorununun daha da büyüyeceğini ve özellikle Orta Doğu Bölgesi'nde su kaynağı yetersizliği nedeniyle su savaşlarının çıkabileceğini öngörmektedir.

Türkiye, Suriye ve Irak arasındaki su sorunu 1950'li yıllarda başlamıştır ve günümüze kadar hâlâ çözümlenememiştir. Türkiye Fırat Dicle Nehri'ni sınıraşan su olarak tanımlarken Suriye ve Irak uluslararası su olarak tanımlamaktadır. Asi Nehri açısından da su uyumsuzluğu mevcuttur. Suriye'nin su sorununu barışçıl çözümlenmeye yaklaşmayan tavrı, küresel güçleri kışkırtması, terör kartını desteklemesi ve bunu koz olarak kullanması, Hatay'ı kendi topraklarından bir parça olarak görmesi keza Irak'ın kadim haklar iddiası sorunu çıkmaza sürüklemiştir. Suriye ve Irak'ın Türkiye için son derece önem taşıyan GAP Projesi'ne karşı duruşları bölgede yapılan barajlarla suların azalmasına neden olduğunu ileri sürmeleri işbirliğinden uzak yaklaşım içerisinde olduklarını göstermektedir. Bilimsel araştırmalar iddiaların doğru olmadığını aksine barajların suyun kontrollü salınım ile Suriye ve Irak'ta olası su krizini önlediğini kanıtlamıştır.

Sınıraşan suların paylaşımı ve kullanımı konusunda ortaya çıkan uyumsuzluklar başta Orta Doğu Bölgesi olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde çatışmalara neden olabilir. Su sorunu başlı başına da savaşa varabilecek bir çatışma unsuru olabileceği gibi devletler arasındaki başka sorunların güçlü bir tetikleyicisi ya da besleyicisi, mevcut gerginliği körükleyen unsur olarak da ortaya çıkabilir. Orta Doğu Bölgesi'nde, bölgede yer alan aktörlerin istikrarsızlığı, güven ortamının oluşmaması, coğrafi koşulları, bölgeye direkt ya da dolaylı olarak büyük güçlerin müdahaleleri sonucu karmaşa ve çatışmaların devam etmesine hatta savaşa varan durumların yaşanmasına neden olmaktadır. Bölge için böl, parçala ve yönet düşüncesi güden ya da dostluk ilişkilerini öne çıkaran bir yaklaşım sergileyen küresel güçler; ekonomik, politik ve stratejik öneme sahip doğal kaynakları da kontrol etmek istemektedirler. Dolayısıyla Orta Doğu kaos ortamının bitmediği bölgelerdendir.

Ortadoğu'da eğer amaç savaş ise su esas ya da sözde neden olabilir. Bazen bardağı taşıran son damla olabileceği gibi bazen de ana neden olabilir. Su yönetiminin yetersiz olduğu plansız yönetimler su kıtlığı riskini arttırır. Su hayat demektir; su olmazsa gıda, enerji ve çevre güvenliği de tehlikeye girer. Yeterli önlem alınmazsa su güvenliği sağlanamaz ve savaş kaçınılmaz hale gelebilir. Hatta bölgesel değil tüm dünyada su kıtlığı yaşanabilir. Bölge üzerinde dolaylı ya da direkt var olan küresel aktörlerin hâkimiyeti gelecek yıllarda Orta Doğu'nun kaderini belirleyecek gibi görünse de yine de Orta Doğu'nun kaderi gelecek yıllardaki konjonktüre bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, Eray (2006). Avrupa Birliği'nin Gap ve Su Sorununa Yaklaşımı Çerçevesinde Fırat ve Dicle Nehirlerinin Yönetimi Üzerine Tartışmalar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:2 Sayı 4,SS:67-101.
- Akar, Sonay (2012).*Su Kamusalılığı ve Mülkiyetinin Küreselleşmeyle Birlikte Değişen Niteliğinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı, Trabzon.
- Akbaş, Zafer (2015). Türkiye'nin Fırat ve Dicle Sınırtaşan Sularından Kaynaklanan Güvenlik Sorunu ve Çatışma Riski. *Bilig*, Kış 2015/Sayı 72, S:93-116.
- Akbaş, Zafer ve Mutlu Çiğdem (2012). Uluslararası Politikada Irak ve Suriye'nin Sınırtaşan Su Sorununa Yaklaşımı ve Türkiye: Beklentiler ve Gerçekler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı:1, Ss: 213-240.
- Akdoğan, Argun (2006). 4.Dünya Su Forumu ve İstanbul'da Düzenlenecek 5.Forum Üzerine. *Yayed Memleket Mevzuat*, Sayı:9, ss:39-42,
- Akkaya, Cansen, Efeoğlu Ayla ve Yeşil Nedim (2006). *TMMOB Su Politikaları Kongresi*. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği,Ankara,<http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9125.pdf>, adresinden 01 Haziran 2018 tarihinde alınmıştır.
- Anadolu Ajansı AA (2018). Mısır ve Sudan Arasında Hedasi Diplomasisi. <https://www.haberler.com/misir-ve-sudan-arasinda-hedasi-diplomasisi-11186807-haberi/>, adresinden 08 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
- Aras, İlhan (2010). *Filistin İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale.

- Aslanlı, Araz. ve Memmedov Agil (2016). Neo-Realizm Kuramı Çerçevesinde Azerbaycan-İran İlişkilerinin Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Cilt: 5, Sayı: 6, Ss:1520-1532.
- Ateş, Alper (2015). *Su Konusunda Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar Özelinde İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Örneği*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Ateş, Hamza ve Bektaş, Mücahit (2016). Ortadoğu'da Su Savaşı İhtimali. *Yeni Türkiye*, 82/ 2016.
- Arı, Tayyar ve Toprak, Elif (2014). *Uluslararası İlişkiler Kuramları I, Açıköğretim Fakültesi Yayını*, No:1612. http://uluslararasigundem.com/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/3_2014-07-09.PDF, adresinden 15 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.
- Arkan, Hasan (2017). *Nil Nehri ve İnsanla İlişkisi..Sosyal Bilgiler Öğretmenliği* A.B.D.Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Atvur, Senem (2012). *Küresel Su Politikalarına Karşı Küre-Yerel Toplumsal Hareketlerin Yarattığı Sonuçlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Antalya.
- Aydın, Ayşegül (2018). Sınıraşan Sulardaki Yönetim Zorluğu Bağlamında Etiyopya-Mısır İlişkisi ve Büyük Rönesans Barajı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Ss: 1-28.
- Aydın, Mustafa (2004). Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar),Ss.: 33-60.
- Aytüre, Selma (2016). Su Kanununun AB Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Değerlendirilmesi, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 9 (1): 65-71.
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı DPT (1997). Haziran, Sınıraşan Sular Fırat-Dicle Havzası ve Güneydoğu Anadolu Projesi, Ankara.

- Baylis, John (2018). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), Ss: 69-85.
- Bennett, A. LeRoy ve Oliver, James K. (2015). *Uluslararası Örgütler İlkeler ve Meseleler*, Çev: Nasuh Uslu, Ankara, Eylül: Big Bang Yayınları.
- Bilen, Özden (2000). *Orta Doğu Su Sorunları ve Türkiye*. 2. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Bilen, Özden (2008). *Türkiye'nin Su Gündemi Su Yönetimi ve Ab Su Politikaları*, Ankara: Umut Tanı Sağlık Matbaa Turizm İnş. San.ve Tic.A.Ş <http://ozdenbilen.com/Dosyalar/AbSuCerceveYonergesi/AbSuPolitikalari.pdf>, adresinden 8 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.
- Bilen, Özden (2010). Avrupa Birliği'nin Su Politikalarının Hidropolitik Değerlendirmesi, *Stratejik Analiz Dergisi*, 06, 25-31.
- Bilgiç, Esra (2006). *Su Sorunu: Fırat, Dicle ve Asi Nehirleri Örnekleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Cirit, Hakan (2007). *Sınırşan Sular ve Türkiye*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Conker, Ahmet (2018). Arap Baharı Sonrası Fırat Dicle Havzası Su Kontekstinde Yaşanan Hidro-Kaosu Anlamak. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 18,Sayı:1, Ss: 193-217.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. OECD.<https://www.csgb.gov.tr/media/6792/oecd.pdf>, adresinden 25 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.
- Çelebi, Onur (2009). *Türkiye'nin Suriye ve Irak İle Olan İlişkilerinde Sınırşan Suların Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum.

- Çelik, Soner (2013). *Sınıraşan Sular Kapsamında Dicle ve Fırat Nehirlerinin Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı Ankara.
- Çiçek, Nermin (2010). *Su Çerçeve Direktifi ve Büyük Menderes Nehir Havzası Yönetim Planı Örneğinde AB ve Türkiye Yaklaşımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, Konya.
- Çora, Emel (2003). *Türkiye'nin Sınıraşan Sularının Uluslararası Stratejiler Bakımından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Deniz İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Dalar, Mehmet (2010). Asi Nehri'nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi ve Geleceği, *Orta Doğu Analiz*, Mart 10, Cilt: 2, Sayı:15, Ss: 106-113.
- Dalkılıç, Yıldırım ve Harmancıoğlu Nilgün (2008). *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulama Olanakları, İzmir. <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/10948.pdf>, adresinden 28 Mayıs 2018 tarihinde alınmıştır.
- Değirmenci, Serkan (2007). *Türkiye'de Sınır Aşan Sular ve Fırat - Dicle - Asi Nehirleri Bağlamında Orta Doğu'da Su Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Tarihi Bilim Dalı, Denizli.
- Demircioğlu, Beytullah (1996). Ortadoğu ve Su Savaşları, *Altinoluk*, Şubat, Sayı:120:050, <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d120s050m1>, adresinden 17 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.
- Demirel, Murat (2009). *Su Kaynakları Yönetimindeki Politika ve Sorunlar Denizli Örneğinde Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Denizli.

Demirez, Mevlüde (2012). Su İle Gelişen İlişkiler: Asi Örneği. *Orsam*, <http://orsam.org.tr/tr/su-ile-gelisen-iliskiler-asi-ornegi/>, adresinden 3 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Deniz, Yıldırım (2016). Ortadoğu'daki Çatışmalara Devletlerin ve Devlet Dışı Aktörlerin Etkileri. *Tesam Akademi Dergisi* , Ocak . 3 (1).SS: 129 – 149.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü DSİ (2014). Toprak Su Kaynakları .<http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari>, 2014. adresinden 15 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

Devlet Su İşleri DSİ Stratejik Plan,Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. (2016). Aralık, *Stratejik Plan 2017-2021*. Ankara, <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-sp-2017-2021.pdf?sfvrsn=2>, adresinden 05 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

Devlet Su İşleri DSİ. (2018), 8.Dünya Su Forumu Suyun Paylaşımı Ana Temasıyla Düzenlendi.<http://www.dsi.gov.tr/haberler/2018/03/22/8.-d%C3%BCnya-su-forumu-suyun-payla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1-ana-temas%C4%B1yla-d%C3%BCzenlendi>, adresinden 10Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı (Mfa). (2011). Avrupa Birliği İle Su Konusu. <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-birligi-ile-su-konusu-.tr.mfa>, adresinden 20 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı (Mfa). (2011). *Dünyanın Hızla Artan Su İhtiyacına Çözüm Arayışları: Dünya Üçüncü Su Forumu ve Bakanlar Konferansı*. http://www.mfa.gov.tr/dunyanin-hizla-artan-su-ihtiyacina-cozum-arayislari_-dunya-ucuncu-su-forumu-ve-bakanlarkonferansi.tr.mfa, adresinden 26 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı,(2011). İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa , adresinden 28 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri Bakanlığı Mfa. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma. <http://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> , adresinden 25 Ağustos 2018 tarihinde alınmıştır.

Dünya Su Forumu Bülteni (DSFB). (2009). 5. *Dünya Su Forumu Özet Raporu* .Cilt: 82, No: 23, 1-20. <http://enb.iisd.org/download/pdf/sd/ymbvol82num23t.pdf> , adresinden 28 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

Dursun, Abdulkadir (2006). *Sınıraşan Sular Fırat ve Dicle Nehirlerinin Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri Üzerine Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Dünya Bankası DB. (2004). Water Resources Sector Strategy, Strategic Directions For World Bank Engagement, 28116, ISBN 0-8213-5697-6, <http://documents.worldbank.org/curated/en/941051468765560268/pdf/281140PAPER0Water0Resources.pdf> adresinden 25 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

Dünya Su Konseyi WWC (2017). Dünya Su Konseyi. <http://www.worldwatercouncil.org/en/vision-mission>, adresinden 23 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.

Ekinci, Neval (2013). Ortadoğu'nun Su Problemi. *Akademik Perspektif* , <http://akademikperspektif.com/2013/12/31/ortadogunun-su-problemi/>, adresinden 23 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

Encümen, Aksoy Merve (2017). Filistin'in Su Sorunu. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*,1. https://insamer.com/tr/filistin-in-su-sorunu_796.html, adresinden 20 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.

Erdağ, Ramazan (2015), Türkiye'nin Sınıraşan Sular Sorunu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*,Cilt:5,Sayı:9,Ss: 27-52.

- Erdoğan, İbrahim (2012). Fırat-Dicle Havzasında Kıtlık ve Bağımlılık Sorunsalı Üzerinden Su-Çatışma Tezini Yeniden Okumak. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı: 31, ss.1-35.
- Geçen, Reşat ve Usun Furkan Ç., (2017). Asi Nehri, Havzası, Uluslararası Kullanımı ve Problemler. *Uluslararası Jeomorfoloji Sempozyumu*, 12-14 Ekim,Elazığ,.https://www.academia.edu/35926640/Asi_Nehri_Havzas%C4%B1_Uluslararası_Kullan%C4%B1m%C4%B1_Ve_Problemler.pdf, adresinden 3 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
- Gelgeç, Tuğba (2012). Türkiye Su Mevzuatı ve Değişen Su Paradigması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Gleick, Peter H. (2006). *The World's Water 2006-2007 The Biennial Report on Freshwater Resources*, Pasific Institute for Studies in Development, Environment and Security. Number 98-24877, Washington DC: Island Press.
- Gönüllü, Günay (2017). Uluslararası Zirvelerin ve Bildirgelerin Dünya Bankası'nın Değişen Çevre Politikalarına Etkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 50, Sayı: 3,S:153-182.
- Güler, Birgül Ayman (1997). Küreselleşme ve Yerelleşme, Yerel Altyapı Sektörü. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:6, Sayı:3, s, 62-77.
- Güneş, Ümran (2016).Hükümet Dışı Uluslararası Örgütler ve İnsan Hakları. *TUİC Akademi*,1. <http://www.tuicakademi.org/hukümet-disi-uluslararası-orgütler-insan-hakları/>, adresinden 01 Ocak .2018 tarihinde alınmıştır.
- Güzelsarı Selime ve Tuluay Feyza Nazan (2011). Küresel Su Yönetimi ve Suyun Ticarileştirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , Cilt:1 Sayı :22, SS: 54-83.
- Habibbeyli, Arastü (2013).Su Diplomasisi. *Uluslararası Politika Akademisi*, <http://politikaakademisi.org/2013/03/20/su-diplomasisi/> adresinden 25 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

Halişçelik. Ergül (2008). *Dünya Bankası'nın Yapısı, Faaliyetleri ve Türkiye'de Finansmanı Dünya Bankasınca Sağlanan Kredilerin ve Etkilerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. <https://www.hazine.gov.tr/g20-ve-imf-sikca-sorulan-sorular?type=icon>, adresinden 01 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.

İnşaat Mühendisleri Odası IMO. (2007) Dünya Su Konseyi ve Dünya Su Forumu - 2, Teknik Güç, 2. <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9918.pdf> adresinden 23 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

International Monetary Fund IMF.(2018). About The IMF. <https://www.imf.org/en/About>, adresinden 01 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.

International Water Resources Association IWRA. International Water Resources Association Index. www.iwra.org/index.php, 2015, adresinden 20 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

İnan, Yüksel (1994). Sınıraşan Suların Hukuksal Boyutları: Fırat ve Dicle *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* , 49 (1-2): 243-253.

Ir. F.J. vanWijk, drs. M.A.A. de la Haye, ir. M.J. Hehenkamp, drs. I.A. v.d. Velde, ir. E.F.L.M. de Bruin, ir. F.J.M. Schelleman, (2003). *Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de Uygulanması, Final, Uygulama El Kitabı*. Houten, 13/99047338/MJH,105774 , Revizyon F1.

Kahramanmaraş Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü KASKİ (2014). *Stratejik Plan 2015-2019*. <http://maraskaski.gov.tr/wp-content/uploads/2016/01/2014-stratejik-plan.pdf>, adresinden 30 Mayıs 2017 tarihinde alınmıştır.

Kalaycı, İrfan (2013). Ortadoğu'nun Kült Sorunu - Su: Sosyo - Ekonomik ve Jeo - Ekonomik Bir Tahlil. *Avrasya Etüdleri*, 43/2013-1 Ss:45-78.

- Kapan, İsmail (2006). *Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı (ve Türkiye'nin Çözüm İçin Sunduğu Üç Aşamalı Plan'ın Su Hukuku Çerçevesinde İncelenmesi)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, S.B.E, İstanbul.
- Kapan, İsmail (2007). *Suyun Stratejik Dalgaları*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Karabulut, Andaç ve Değer, Filiz (2015). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 2 ,Ss:69-79.
- Kardaş, Şaban ve Balcı Ali (2014). *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, 3.Basım, İstanbul: Küre Yayınları.
- Kesik, Ünsal (2009). *Ortadoğu'da Su Sorunu ve Türkiye'nin Sınıraşan Suları*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı , Bolu..
- Kılıç, Seyfi (2011). Nil Nehri Havzası Tarihi ve Son Gelişmeler. *Orsam*, Haziran, Cilt: 3,Sayı: 30. https://orsam.org.tr/index.php?sayfa_urls=tr/nil-nehri-havzasi-tarihi-ve-son-gelismeler/, adresinden 20 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
- Kılıç, Seyfi (2011). Sudan Bölünmeye Giderken Nil Nehrinde Sular Isınmıyor. *Orsam*, <http://orsam.org.tr/tr/sudan-bolunmeye-giderken-nil-nehrinde-sular-isiniyor/>,adresinden 08 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
- Kılıç, Seyfi (2012). Rio Grande ve Colorado Nehirleri Uyuşmazlıkları: Harmon Doktrininin Ortaya Çıkışı I, *Orsam*, <http://orsam.org.tr/tr/rio-grande-ve-colorado-nehirleri-uyusmazliklari-harmon-doktrininin-ortaya-cikisi-i/>,adresinden 10 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
- Kılıç, Seyfi, (2018). İran İle Irak Arasında Sınıraşan Su İlişkileri ve Türkiye. *Orsam Bakış* No:79 –Kasım 2018, Ss: 1-12.

- Kıran, Abdullah (2005).*Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kırkıcı, Doğu Duygu (2014). *Sınırşan Sular Bağlamında Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Kocaoğlu, Ahmet (1996).Ortadoğu'da Su Sorunları ve Türkiye'nin İkilemleri. *Bilig*,1,125-142.
- Kona, Güngörmüş Gamze (2004). Ortadoğu'da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (8).SS: 113-138
- Korkmaz, Tülay (2003). *Türkiye'nin Kullandığı Uluslararası Krediler ve Çevre (Imf ve Dünya Bankası)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Çevre Anabilim Dalı, Ankara.
- Maden, Tuğba Evrim (2011).Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü. *Ortadoğu Analiz*, Cilt:3, Sayı: 35, Ss:33-40.
- Maden, Evrim Tuğba (2014). Ortadoğu'da Su Güvenliği.*Ortadoğu Analiz*, Sayı:63,SS:44-46.
- Maden, Evrim Tuğba (2015). Tuna Nehri ve Peipsi Gölü Örneği Çerçevesinde Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Sınırşan Sular. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Ss:105-140.
- Mengü, Pamuk Gülay ve Akkuzu, Erhan (2008). Küresel Su Krizi ve Su Hasadı Teknikleri.*Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* ,Cilt: 5, Sayı: 2, 75-85.
- Mercan, Gizem Nida (2014). Realizm. *Tuic Akademi* <http://www.tuicakademi.org/realizm/>, adresinden 5 Ocak 2019 tarihinde alınmıştır.

Mert, Aykan (2008). IMF ve Dünya Bankası Su Politikaları, Çok Uluslu Sirketlerin Türkiye'deki Uygulamaları. *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara, Cilt 2, s.365-377.

Müftüoğlu, Zeynep (2011). *Bir Kamu Hizmeti Olarak Su Kaynakları Yönetimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara.

Ochqun, Mohammad Hasan (2015). *Türkiye'de Su Yönetiminin Kurumsal Yapısına İlişkin Tespitler- Öneriler*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.

Okyay, Cem (2012). *Türkiye ve Ortadoğu'da Güncel Gelişmeler Işığında Su Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

OECD (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü), OECD. (2018). www.oecd.org, adresinden 28 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

OECD (2018). Members and Patners. <http://www.oecd.org/about/membersandpartners/> , adresinden 11 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

OECD, (2015). OECD Su Yönetişimi İlkeleri.<http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/OECD-Principles-Water-turkish.pdf>, adresinden 29 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

OECD, (2015). The OECD Water Governance Initiative. <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/water-governance-initiative.htm> , adresinden 29 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

Orhon Kemal Berk (2015). *Sınıraşan Yerüstü Suların Yönetiminde Dünya ve Türkiye Uygulamaları*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara. [https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/TEZLER/Kemal%20Berk%](https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/TEZLER/Kemal%20Berk%20)

20Orhon_%20Uzmanl%C4%B1k%20Tezi_nihai.pdf,ErişimTarihi:20 Şubat 2019.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı ,Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Su Hukuku ve Politikası Daire Başkanlığı , Su Hukuku, Politikası ve Uluslararası Münasebetlere İlişkin Faaliyetler,Ankara,<http://suyonetimi.ormansu.gov.tr/Files/brosurler/SHPD%20OBROSUR%20AS%20YEN.pdf> , adresinden 18 Ocak 2018 tarihinde alınmıştır.

Örmeci, Ozan (2014). Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs .İdealizm. Uluslararası Politika Akademisi ,1. <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm>, adresinden 20 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

Öz, Dilek Elvan (2006). Sınıraşan Su Kavramı ve Bazı Örnekler Işığında Fırat ve Dicle İçin Bir Paylaşım Planı. *TMMOB Su Politikaları Kongresi, Bildiriler Kitabı*, 2. Cilt, S: 538-549.

Özbakır, Selin Nergiz (2016). Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. *İzmir Ticaret Odası*, http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/6360_1470056885.pdf, adresinden 17 Mart 2018 tarihinde alınmıştır.

Özcan, Mehmet Bahadır (2010). *Su Sorunu Bağlamında Ortadoğu Bütünleşmesi.Yayımlanmamış* Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Uluslararası İlişkiler, Konya.

Özdemir, Osman (2015). *Dünyada Sınıraşan Su Politikaları: Meriç Havzası Değerlendirmesi*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara.

Özen, Çınar ve Tonus Özgür (2013). *Uluslararası Örgütler*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2920, Eskişehir.

- Özkösedag, Özlem (2006). *Bir Politika Aracı Olarak Su Sorunu ve Bunun Türkiye'nin Güney Komşuları ve İsrail ile Olan İlişkilerine Etkisi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Özsoy, Seda (2009). *Su ve Yaşam: Suyun Toplumsal Önemi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara.
- Öztunalı, Gülser (2002). Suya Neden Sahip Çıkmalı ?. *Mülkiye Dergisi*, 26(234), 35-67.
- Pamukçu, Konuralp (2000). *Su Politikası*. (1. Basım) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Pehlivanoglu, A.Öner (2004). *Ortadoğu ve Türkiye*.1.Baskı. İstanbul:Kastaş Yayınevi.
- Pınar, Övgü (2011). *Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri Işığında Türkiye'nin Hükümetlerarası Küresel ve Bölgesel Örgütlere Üyeliği* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İzmir.
- Rüştü, Ilgar ve Salem Khalef (2004).Türkiye'nin Sınıraşan Akarsu Anlaşmalarına Coğrafi Açidan Bir Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi* ,Temmuz-Sayı :10.
- Sağsen, İlhan (2013). Nil Nehri Havzası Su Hegemonyası .(The Nile River Basin and Water Hegemony). *Ortadoğu Analiz*.Cilt::5 Sayı:53,Ss:41-49.
- Salihoğlu, Serhat (2009). Dünya Su Konseyi, Su Forumları ve İstanbul 2009. *Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni*, Sayı 2006/3, s.33-36, Ankara.<http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/inceleme-34.pdf>, adresinden 20 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.
- Saltürk, Metin (2006). Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*,Cilt:2,Sayı:1, Ss: 21-38.

- Sandıklı, Atilla (2004).Sınıaşan Sular ve Türkiye. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi TASAM*, 1. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/160/sinir_asan_sular_ve_turkiye, 23.09.,adresinden 04 Ağustos 2017 tarihinde alınmıştır.
- Serdar, İskender (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstraktivism ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişiklere Bakış. *The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies* ISSN: 2149-6439, July, 2015, Volume: 1, Issue: 1, s:14-38.
- Sertyeşılışık, Egemen (2015). Mısır'ın Su Sorununun Ekonomi Politik Açıdan İncelenmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 8 (1),Ss.67-72.
- Sınmaz, Kadriye (2017). Ortadoğu'da Su ve Barış: İsrail'in Su Gaspı ve Bölgesel Politikaları. İnsamer, https://insamer.com/tr/ortadoguda-su-ve-baris-israilin-su-gaspi-ve-bolgesel-politikalari_1089.html, adresinden 8Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
- Sönmezoğlu, Faruk (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. Topkapı, İstanbul: Der Yayınları.
- Sümer, Vakur (2016). Oecd Su ilkelerinin Yeniden Değerlendirilmesi Ortadoğu Sularının Yönetimi İçin Önemli bir Kılavuz.*Orsam*, <http://orsam.org.tr/oecd-su-ilkelerinin-yeniden-degerlendirilmesi-ortadogu-sularinin-yonetimi-icin-onemli-bir-kilavuz/>, adresinden 29 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.
- Sümer, Vakur (2017). Nil Sularında Yaşanan Son Gelişmeler: Yol Ayrımına Doğru.,*Orsam*,<http://orsam.org.tr/tr/nil-sularinda-yasanan-son-gelismeler-yol-ayrimina-dogru/> , adresinden 03 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.
- Şahin, Betül (2016). *Küresel Bir Sorun: Su Kıtlığı ve Sanal Su Ticareti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Çorum.
- Şengül, Fatma Betül (2014). *Dünden Bugüne Fırat-Dicle Bağlamında Türkiye'nin Güney Komşuları İle Su Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı İstanbul.

Şen, Hikmet (2010). *Küreselleşmenin Coğrafi Boyutu ve Türkiye'deki Su Kaynaklarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Ve Örgütsel Değişim Bilim Dalı, İstanbul.

Şöhret, Mesut (2012),. Realizm Çerçevesinde Avrupa Birliğinin Bütünleşmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Journal of the Human and Social Science Researches, Cilt.1, Sayı: 4 – Volume.1, Issue: 4.

Tandoğan, Muhammed ve Yücel, Osman Kağan (2017). Nil'in Paylaşılması Meselesi: Hidro-Diplomasi Bağlamında Mısır, Sudan ve Etiyopya Rekabeti. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 53, 107-120.

Tepebaş, Ufuk (2007). Bölgesel Sorunların Çözümünde Uluslararası Örgütlerin Rollerini. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Stratejik Öngörü, Sayı:10, <http://www.stratejikongoru.org/pdf/uluslararasiorgutler.pdf>, adresinden 01 Ocak 2018 tarihinde alınmıştır.

Tetik, Gökhan (2016). *Dünya Bankası Kredilerinin Türkiye'deki Kobi İşletmeciliğine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

Tezel, Emine (2014). Kenneth Waltz ve Neorealizm.. *TUİÇ Akademi*, 1. ,<http://www.tuicakademi.org/kenneth-waltz-ve-neorealizm/>, adresinden 15 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

The European Parliament And Of The Council, (2000) Directive 2000/60/Ec of 23 October , L 327/1 <http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5c835afb->

2ec6-4577-bdf8-756d3d694eeb.0004.02/DOC_1&format=PDF, adresinden 27 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

Tırl, Alpay (2015). Sınır Aşan Sular: Türkiye ve Paydaşlarının Sınır Aşan Sular Politikalarına Siyasal ve Ekolojik Bir Bakış. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_37.pdf , adresinden 05 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

Tokdemir, Kinem (2019). Realist Teori Geleneği Üzerine Bir Analiz. İlim ve Medeniyet 1. <https://www.ilimvemedenyet.com/realist-teori-gelenegi-uzerine-bir-analiz.html>, adresinden 18 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

Torun, Yasin (2010). *Metropollerde Su Yönetimi ve İki Metropolde (İstanbul Ve Moskova) Su Yönetiminin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Ve Organizasyon Bilim Dalı, İstanbul.

Tunç, Mehmet. (2005). *Siyasi Coğrafya Açısından Ortadoğu'da Su Sorunu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.

Turan, Sibel ve Köroğlu, Özkural, Nergiz (2017). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar. www.tplondon.com. *Policy Series By Transnational Press London*.

TÜBİTAK. (Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumu) (2002). *Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli Su Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma Ön Rapor*, İstanbul.

https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-2.pdf, adresinden 15 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi TASAM. (2011). Yaşamın Ana Unsuru Ve Su Sorunu . 1.

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2514/yasamin_ana_unsuru_ve_su_sorunu, 21 Haziran, adresinden 17 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği TMMOB (2006). *TMMOB Su Politikaları Kongresi*. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Ankara, <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9125.pdf>, adresinden 01 Haziran 2018 tarihinde alınmıştır.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği TMMOB (2009). *TMMOB Su Raporu*, Küresel Su Politikaları ve Türkiye , Ankara .

Türkiye Su Enstitüsü SUEN. (2018). Suen 8. Dünya su forumuna Katılım Sağladı.1. <https://suen.gov.tr/2018/03/24/suen-8-dunya-su-forumuna-katilim-sagladı/>, adresinden 28 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

Ulurmak, Abdurrahman (2014). *Türkiye’de Su Yönetimi* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Ulusal Sanayici Ve İş Adamları Derneği USİAD. *Usiad Su Rapor* (2007). Ulusal Su Politikası İhtiyacımız, Ada Strateji, Haziran, Ankara: Ertem Matbaa.

Ulusoy, Kudret (2007). *Küresel Ticaretin Son Hedefi Su Pazarı*.(1.Baskı).Ankara: Omay Ofset Basım Ambalaj ve Reklam San.Tic.Ltd.Şti.

United Nations Economic Commission for Europe UNECE. (1992). Convention On The Protection And Use Of Transboundary Watercourses And International Lakes, (1992). done at Helsinki, on 17 March ,<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/water/pdf/watercon.pdf>, adresinden 06 Ağustos 2018 tarihinde alınmıştır.

Ünsal, Veli (2012). Eskiçağda Anadolu Su Kaynakları (Orta ve Doğu Anadolu).*Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:28, Ss: 209-224.

- Veli, Tuğrul (2016). Su ve Politika..*Hidropolitik Akademi* ,<http://www.hidropolitikakademi.org/su-ve-politika.html>, adresinden 12 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.
- World Water Council WWC. (2017). World Water Forum. <http://www.worldwatercouncil.org/en/world-water-forum>, adresinden 25 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.
- World Water Council WWC (2017).Daegu-Gyeongbuk 2015. <http://www.worldwatercouncil.org/en/daegu-gyeongbuk-2015>,adresinden 20 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.
- World Water Forum WWF Rapor www-Türkiye. (2014). *Türkiye'nin Su Riskleri Raporu* İstanbul.: Ofset Yapımevi.
- Yeşil, Halit (2015). *Türkiye'nin Sınırtaşan Suları ve Sınırtaşan Sular Politikası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Ankara.
- Yıldız, Dursun ve Özbay, Özdemir. (2008). *Su ve Toprak*. 3.Baskı. İstanbul.
- Yıldız Dursun ve Özbay Özdemir (2010). *AB'de Su Direktifi Uygula(ma)maları, ÖnRapor*.http://www.topraksuenerji.com/THE_EU_WFD_APPLY_MA_CONSIDERED_THE_REPORT.pdf,adresinden 22 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.
- Yıldız, Dursun (2013). *İklim Düzensizliği, Su Yönetimi ve Gıda Güvenliği İlişkisi, Su Kaynaklarının Yönetimi, Politikalar ve Sorunlar: Küreselden Yerele, Panel Bildirileri*,15.03.2013, Nevşehir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü https://dosyalar.nevsehir.edu.tr/14238761182a7ce8e6e338332dc26e85/su_paneli_bildiri_kitabi.pdf, adresinden 10 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.
- Yıldız, Dursun. (2014). Bütün Komşularıyla Su Sınırı Olan Ülke: Türkiye. *Hidropolitik Akademi*, <http://www.hidropolitikakademi.org/butun->

komsularıyla-su-siniri-olan-ulke-turkiye-2.html , 29 Ocak ,adresinden 13 Ekim 2017 tarihinde alınmıştır.

Yıldız, Dursun (2014). *Su Güvenliği 2050* (1. Baskı). İstanbul, Truva Yayınları.

Yıldız, Dursun (2015). 7. Dünya Su Forumu bitti ama. *Hidropolitik Akademi*, <http://www.hidropolitikakademi.org/7-dunya-su-forumu-bitti-ama.html>, adresinden 25 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

Yıldız, Dursun (2014). Asi Nehri Ters Akıyor!. *Hidropolitik Akademi* , <http://www.hidropolitikakademi.org/asi-nehri-ters-akiyor.html>, adresinden 13 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Yıldız, Dursun. (2015). Yeni Güvenlik Paradigması ve Su Güvenliği, *Hidropolitik Akademi*, <http://www.hidropolitikakademi.org/7648.html>, adresinden 9 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

Yılmaz, Levent M ve Peker, Sencer H. (2013). Su Kaynaklarının Türkiye Açısından Ekono-Politik Önemi Ekseninde Olası Bir Tehlike: Su Savaşları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:3,Sayı:1,ss:57-74.

Yılmaz, Mutlu. (2010). Ortadoğu'da Su Sorunu Kapsamında Türkiye'nin Sınıraşan Sularının Jeopolitik Önemi. *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara.

Yücel, Özlem (1998). *Sınıraşan Suların Milletlerarası Hukuktaki Durumu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü, İstanbul.

Zehir, Cemal (1998).*Türkiye ve Ortadoğu Su Meseleleri*. İstanbul: Marifet Yayınları.